

A

VEGYES HÁZASSÁGOK

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA.

IRTA
LÖRINCZ, GYULA
TANÁR.

NAGYSZOMBAT, 1890
NYOMATOTT WINTER ZSIGMOND KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

L

A vegyes házassáhok a termézeti törvény szerint

1.

A vegyes házasságokat tiltja már maga a házasság tiszta fogalma is.

Azon sok baj és szerencsétlenség között, amelyeket a protestantizmus s az ebből származott vallási közönyösségek a katholicismusnak okozott, első helyre teendő a házasság szentségének lealacsonyítása. A protestantizmus ugyanis azáltal, hogy a házasságnak Krisztus Urunk által kölcsönözött kegyelem-szerző erejét tagadta, egyúttal lerántotta azt azon magaslatról, amelyen az egyénre épugy mint az államra s az egyházra nézve oly fontos missiót van hivatva eszközölni. Nem szándékunk dogmatikai következtetésekbe bocsátkozni, hogy a protestantizmusnak a házasságról szóló tanát megítélhessük, csupán annak akarunk kifejezést adni, hogy midőn a házasságot annak legszentebb karakterétől megfosztották, — egyúttal sivárábbá tették ezen, az emberek s így saját hiveik közt is a legtiszteletreméltóbb s legáldásosabb intézményt. S ha már ezen körülmény is szomorúságot kelthet bennünk, hogy az emberi társadalomnak a keresztenység alapítója által a legszebb nimbusossal körülvett intézménye, a közönséges szerződések sorába vétetett fel, s így a protestáns házastársak előtt elveszette eszményi szépségét; mennyivel inkább esik fájdalmasan az a tudat, hogy ma már számtalan katholikus ember is találkozik, aki a házasságról hasonlólag kicsinyes felfogással gondolkozik. És ez képezi egyik magyarázatát azon körülménynek, hogy házasságkötés alkalmával a vallás-különbséggel is oly keveset törődnek.

Hogy a protestánsok a házasság kötésénél csupán emberi tekinteteket vesznek figyelembe, mint pl. az illetőnek személyét, nemzetiséget, földi javait és hasonlókat s csak akkor óvakodnak a házasságtól, ha ilyen igazán alacsony szempontok azt tiltják; — azon, a fönreve érintett ok alapján nincs mit csodálkoznunk. De ha a katholikus ember is csak ily alacsony fölfogással válogatja meg jövendő élettársát anélkül, hogy egyúttal s különösen a legszentebb dologra a vallásra, ennek esetleges különbségére volna figyelemmel; ez oly elszomorító körülmény, amely Krisztus igaz hívőjére méltán szégyenletes. Így jöttek létre az úgynévezett vegyes házasságok, melyek napjainkban a hitbuzgó katholikus életnek valóságos rákfénjét képezik. Mindaddig, míg a kath. vallás az egyeseket mint az államot áthatotta uly, hogy az emberek összeségét a kath. vallás szabályozta, s az állam ezt sajátjának vallotta, az ilyen vegyes házasságok¹⁾ a ritkaságok közé tartoztak; de mióta a 16. században keletkezett vallási deformáció a politikai elismerést kivívta, a vegyes házasságok is mind gyakoriabbak lettek. Az 1608-iki bécsi békekötés, amely az akkor már mindenütt elterjedt protestantismus ügyeit s Európa államainak újjá alakítását rendezte, sok katholikus alattvalót helyezett protestáns uralom alá, amely habár kezességet vállalt, hogy minden két vallás jogait épségben fogja föntartani a házasságnál ezt mégis saját értelmezése szerint fogta föl.

Így történt azután, hogy katholikus alattvalók protestánsokkal egy országban, egy vidéken lakván, a vegyes házasságok is minden-kább elszaporodtak. És a legsajnosabb a dologban az, hogy pl. Németországban, akadtak püspökök, akik az ilyetén házasságokat nemcsak türték, hanem még arról sem gondoskodtak, hogy a katholicismus érdekeit biztosítsák. Később, midőn belátták, hogy a vegyes házasságok az egyház romlására vezetnek, iparkodtak ugyan pótolni az elkövetett mulasztást, de akkor már elkéstek, mert a protestantismus az ő

¹⁾ Megjegyezzük itt, hogy a „vegyes házasság“ elnevezésnek eredeti jelentése minden oly házasságra vonatkozott, amely egy kath. és nem kath. között kötött volt légen meg különben kereszteny vagy nem. Az úabb értelem szerint azonban a házasság érvényességére való tokintettel „vegyes házasság“ alatt csak olyanokat értünk, melyek egy „katholikus“ egy nem katholikus, de különben kereszteny között jönök létre. Ez utóbbi házasságoknak mai egyházi disciplina szerint osak az úgynévezett impedimentum impediens áll útjában, következőleg valida sed illieita; míg a keresztenyek s nem keresztenyek közötti házasságot bontó akadály tiltja. Azért is neveztetik az előbbi egyszerűen vetitum fioolesiae-nek, as utóbbi pedig Impedimentum cultus duparitati-nak.

természetes kifejlődésében az emberek gondolkozását annyira megrontotta, hogy a veszélyt többé el nem háríthatták. Az egyház feje, a római pápa sohasem mulasztotta el fölemelni tiltó szavát ugy annyira, hogy az utolsó három században nincs pápa, aki nem kárhoztatta volna a katholikusoknak más vallásúakkal in specie a protestánsokkal köttetni szokott házasságát, s habár többnyire egyes egyházakhoz intézték is intő szózatukat, mindenkorral a jog alapelvét mindenütt egyformán kötelezők. Ily körülmények között a nálunk Magyarországban is általánosan elterjedt vegyesházasságokra nézve szép kötelesség hárul minden katholikus papra is, ha minden alkalmat fölhasznál arra, hogy fölvilágosítja a híveket a katholikus tan szentségéről a házasságokat illetőleg is, és óvja, tőle telhetőleg akadályozza azon házasságot, melyet egy katholikus ember nem katholikussal kötni szándékozik. Jelen dolgozat főbb célja nem az ugyan, hogy az egyház tanítását e tárgyról ex asse fejtegesse, hanem inkább hogy föltüntesse azon viszonyt, melyben Magyarországon az egyház elvei és ezeken alapuló utasításai az állam pozitív intézkedéseivel vannak; mindenkorral nem vélünk fölösleges dolgot végezni, ha röviden előadjuk azon belső és külső érveket is, melyek egyáltalában minden vegyes házasság ellen tiltakoznak. Első sorban maga a házasság fogalma tiltja azt, hogy egy katholikus ember nem katholikussal vagy mint mondani szokás akatholikussal¹⁾ házasságra lépjön. Midőn pedig ezt állítjuk, sietünk egyúttal megjegyezni, hogy nem azon fogalmat vesszük föl alapul, amelylyel a protestánsok bimak a házasságról, hanem melyet szt. Pál jelzett, midőn²⁾ azt írja, hogy: „Matrimonium est sacramentum magnum in Christo et et in Ecclesia“. A protestáns tan szerint³⁾ a házasság egyszerű polgári szerződés, melyet két különnemű személy köt avégre, hogy bizonyos jogokat szerezzenek s kötelmeket kölcsönösen vállaljanak magukra, de szerintünk a házasság sokkal több. Elsősorban természetes szerződésnek tekintjük ugyan mi is, de nem feledjük el azt sem, hogy a házasság az Isten intézménye, mert mint IX. Pius⁴⁾ mondja: Matri-

¹⁾ Ez elnevezés használatait ugyanit minden, a katholikus Egyháztól különbözik, de magát keresztnyek valló bitfelekezetre s annak tagjaira. 8 habár fölöslegesnek látszik ezen jelzés, mi azért ide iktatjuk, mert 1883-ban az országgyűlésen találkozott egy képviselő, aki tilta-kozott e kifejezés ellen, pedig tudhatta tolna, hogy ez csak egyszerű röridítés okáért alkalmazott szó minden megkereszteltre nézve, aki magát egyúttal nem „katholikus”nak vallja,

²⁾ Efez. V. 32. t.

³⁾ Goeschen: Doctrina de matrimonio eto.

⁴⁾ Epist, ad Eppm. Agriens 1790. L. Szereedy: Egyházjog.

nonium est contractus jure divino ante omnem civilem societatem institutus et formatus.

Továbbá a házasság föltételeit, a személyeket, annak tárnyát, a lényeges kötelességek kizárolagos voltát s érvényét, tartamát, megkötésének módozatait tekintve egészen elüt a közönséges polgári szerződések től. A katholikus egyház sokkal ideálisabb képben állítja elénk a házasságot, midőn szt. Pál szerint¹⁾ képmását tekinti benne azon szövetségnek, amely Krisztus és az Egyház közt létezik.

A lényeg tehát szerintünk a teljes lelki egységbe helyezendő, melynek a római katekizmus²⁾ is kifejezést ád, midőn írja: quum enim Christus Dominus vellet arctissimae illius necessitudinis, quae ei cum ecclesia intercedit, suaeque erga nos immensae charitatis certum aliquod signum darc: tanti mysterii dignitatem hac potissimum maris et feminae sancta conjunctione declaravit. Quod quidem aptissime factum esse, intlligi ex eo potest, quod ex humanis neccssitatibus nulla inter se homines magis quam matrimonii vinculum constringit, maximaque inter se vir et uxor caritate et benevolentia devincti sūnt, adquic idcirco fit, ut frequenter sacrac literae nuntiarum similitudine divinaⁱⁱ hanc Christi et ecclesiae copulationem nobis ante oculos proponant. Szerintünk tehát a házasság már mint viszony is a legtökéletesebb, a legbensőbb s a legáltalánosabb, mely csak képzelhető az emberek között, ugy annyira, hogy valósítását látjuk benne azon eszmének, amelyet két szerető kebel egymásra nézve a legbensőbb életközösségre s egyesülésre nézve magának csak alkothat. Távol legyen tehát, hogy a házasságot közönséges szerződésnek tekintsük; sőt ellenkezőleg, fölül emelkedik ez minden alantas alkudozástól s mint kegyeletes eszköze két különnemű ember egyesülésének kivül esik a számításon.

Igen, de kérdezzük: vájjon a házassági viszonynak ezen, az emberhez egyedül méltó fogalmával, összeegyeztethető-e a vegyes házasság? Bizonyára nem. Hiszen lehetetlen, hogy valódi bensőséggel közeledjenek egymáshoz azok, akik életközösségeik legfőbb kapcsában, a vallásban oly annyira különböznek.

Nem vonjuk ugyan kétségbe, hogy külsőleg, a világ felületes szemei előtt bizonyos egyesülést folytathatnak, különösen ha lelki ügyelekkel édes keveset törődnek, de azt sem vonhatja senki kétségbe,

¹⁾ Efez. V. 26.

²⁾ P., 2. de natr, sacr. n. 16,

hogy az ilyenek között az a szellemi egyesülés, mely a házasságnak valóságos lényegét s igazi összekötő kapcsát képezi, nem jön létre. Idegenek maradnak egymás előtt, mert szeretetük csak testüknek vonzalmán alapulván, az összekötő kapocs is csak testi, csak külső s így ingatag is lesz. De hol marad akkor az az, állandóság, amelyre minden két fél számít, midőn összekelnek, hol a bizalom és tökéletes megnyugvás, amely a boldog házasságnak nyilvánvaló kifejezése? Az érzékek az emberben csak a testek összefűző eszközéül szolgálnak, míg a tökéletes egyesülést csak azon szellemi kötelék hozza létre, mely felületemelkedik az érzékeken, s mint magasztos érzemény, mint szeretet jelentkezik. Már pedig mint Moy¹⁾ mondja: die Religion allein, ein gemeinschaftlicher Glaube, gleiche Ehrfurcht vor der Gottheit, ein gemeinsames religiöses Streben kann jené reine und dauerhaite Liebe begründen, in welcher das Wesen und das wahre Bänd der Ehe bcsteht. Nem szabad elfelednünk, hogy midőn mi itt házasságról be^ szélünk, akkor csak azon viszonyt tekintjük benne, melyet a házasulandók kötni akarnak egymással, s nem az úgynvezett házas állapotot, házas életet. Az utóbbi, mint pusztán külső nyilvánulása az elsőnek megállhat ugyan a vegyes házasságokban is, de nem maga a házasság is, amely keresztény gondolkozásmóddal épen a valláskülömbég folytán lehetetlenné vált szellemi egyesülés miatt nem jöhét létre. És mily lea-J Iázó az emberre, ha az oly nemes hivatással biró házas viszonyban oly laza kapcsokkal elégszik meg, mintha bizony a házasság csak a nemi őszön sugallta szórakozás vagy épen a test javára kötött szövetkezés volna. Az embernek mint két világ polgárának a házasságban nem lehet elég a testi, a külső egység, neki, hogy az általa óhajtott teljes egyesülés jöhessen létre, okvetlenül szükséges, hogy oly kapocs fűzze házastársához, mely méltóságának megfelel.

De van még egy másik körülmény is, amely a vegyes házasságok ellen szól akkor, midőn csakis mint viszony jön tekintetbe, ha mindenjárt katholikus szempontból is. Ezen körülmény pedig abban áll, hogy a vegyes házasságoknál nagy jogegyenlőtlenség következik be. A kath. egyház tanítása szerint ugyanis a házasság a rendes körülmények között fölbonthatatlan. Legföllebb két esetben engedi meg az egyház annak fölbontását. Az egyik, midőn egy még el nem hált házasságból az egyik fél ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tett, a másik

¹⁾ Die Ehe. 8X-ik old.

pedig, midőn két pogány házastárs -közül, ha az egyik fél katholikussá

lesz, a pogánynak maradt fél nem akarja sine contumelia Creatoris tovább folytatni a házas életet. Semmi más esetben sincs megengedve, hogy egy érvényesen megkötött házasság fölbontassék, ha mindenki által az egyik házasfél házasságtörést követett is el.¹⁾ Elhetnek ugyan külön-válva egymástól, de a benső kapocs, amely közöttük létrejött, az Isten előtt nem fog szétszakítottnak tekintetni, habár az egyik fél esküszegő lett is. Egészen másképen van ez minden egyéb hitfelekezetnél, melyek a kath. egyházon kívül esnek. Náluk a házassági viszonyról alkotott fogalom nem zárja ki azt, hogy a már egyszer érvényesen megkötött házasság fölbontassék s így a felek újra teljesen szabaddá ne téteszenek. De mily szomorú következménye van ennek a vegyes házasságban! minden egyéb szerződés megkötésénél vigyáznak arra, hogy a felek közti arány egyenlő legyen, egyedül a vegyes házasságnál fordul az elő, hogy a felek a legnagyobb jog és kötelesség különbséggel koczkáztatják egész személyüket, egész boldogságukat. A kath. fél általában fölbonthatatlan viszonyt köt, míg az akatholikus mintegy föltételesen s azzal a biztos tudattal, hogy ha helyzete hitvesével szemben roszabbra változik, mindig meg van a lehetőség arra nézve, hogy tőle megszabaduljon. Egyenlő helyzet csak akkor volna, ha az akatholikus fél, midőn vegyes házasságra lép, szintén alávetné magát azon egyházi hatalomnak, mely alatt a katholikus áll. Igen, de ezt nem teszi s nincs is állam, melyben ez egyenesen törvény utján biztosítva volna, legföllebb indirecte Ausztriában akadunk ennek nyomára, ahol 1868 előtt, mielőtt t. i. a szükségbeli polgári házasság be lett volna hozva, általánosan kötelező törvény volt az, hogy az egyszer érvényesen megkötött házasság csak valamelyik félnek halála folytán lesz fölbontva . Képzeljünk csak egy vegyes párt, midőn ez az oltár elé lép, hogy egymásnak „örök“ hűséget esküdjék. A kath. fél a „holtomiglan, holtodiglan“-t a szó teljes értelmében veszi s el van határozva lekötni személyét, bármily sors érje is hitvese oldalán, míg a protestáns, ha szóval nem is, de tettleg csak annyit mond: ha valami közbe nem jön. Lehetetlen ugyan feltételeznünk a protestáns félről, hogy ő tényleg ilyen gondolatokat forgat agyában, sőt inkább elhísszük róla, hogy az elválasnak lehetségére sem gondol, de mit használ ez, ha hitfelekezetének tana s jogai biztosítják őt? Valódi Damokles kardja

¹⁾) Lásd Conc. Trid. SEUS. 27. c 7.

függ az ily vegyes házasság felett, midőn a véletlen minden nap fölriaszthatja a feleket s egy szép napon már az elválás jár az eszükben. Mily szerencsétlennek érezheti magát ilyenkor a katholikus fél! Ő minden áldozott, koczkáztatta egész életet, míg protestáns házastársa úgyszíván semmit. És még rossz néven veszik a kath. egyháznak, hogy minden módon igyekszik megakadályozni, hogy hívei ilyen vegyes házasságra lépjenek.¹⁾

2.

A vegyes házasságok megakadályozzák az igaz kereszteny házasság czéljának elérését.

A kereszteny házasságnak czélja egyrésről a nemi ösztön rendezett kielégítése által az emberi nem föntartása s a gyermekek kereszteny nevelése, másrészről pedig, hogy a házastársak az egymás iránt kölcsönösen tanúsított szeretet s minden irányú gyámolítás által igyekezzenek egymást, ugy ezen mint a túlvilági életre nézve boldogítani. Mindeme czéloknak kifejezet ad maga a szt. írás, midőn pl. a Genes. I. 28. v. azt mondja: crescere et multiplicamini et replete terram; majd a II. fej. 18. v.: Dixit quoque Dominus Deus: non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi; a 24. v.: quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et haeredit uxori sua, végre Efez. VI. 4: et vos patres educate illos in disciplina et correptione Domini.

igen, de bármely rendű czélját tekintjük is a kereszteny házasságnak, szülőket t. i. s a gyermekeket, azt látjuk, hogy a vegyes házasságok egyrésről nem képesítenek arra, hogy e czéloknak mindenben tökéletesen meg lehessen felelni, másrészről tényleg annál kevésbé eszközlik azt, hogy e czélok elérése érdekében szükséges volt kötelmek a megkívántató mértékben teljesítessenek. Ha ugyanis akár a kath. felet magát, akár akatholikus házastársával való életét, akár pedig a gyermekek vallási életét nézzük, mindenáron esetben arra a meggyőződésre jutunk, hogy a vegyes házasság mint kárhozatos találománya a bűnnek, csak bajt és veszedelmet rejti magában.

¹⁾ Lásd: Samassa: Votum ad synodum Prorinoulem Sirigonii oolebrandtun: de matrimonii mixtia.

Első sorban feltűnik előttünk az a hitbeli közönyösség, amelybe az ily katholikus esik, ha ugyan teljesen el nem pártol az egyháztól. És ez igen természetes következménye is a vegyes házasságnak, mert minden jóaraló katholikus tudja, hogy nem elég az üdvösségre puszta hit, hanem szükséges, hogy ez a hit egész lényét áthassa, szavait, életét, amely által egyúttal igazolja, hogy a hitból él. Miként testünknek élete a lélek közreműködésére vezethető vissza, úgy a jó katholikus emberben is a hit az, amely összes munkásságát irányítja, s vétkezzék bár néha e hit ellen, de ez új utasításokat ad számára a megtérés felé s megjelöli az eszközöket, melyek segítségével a visszaszerzett tiszta lelke életben megmaradhat.

Mindez hiányzik a vegyes házasságban. Mily nagy ezekben a veszély a hit elvesztésére, könnyen belátjuk, ha meggondoljuk, hogy a katholikus egy lényegesen eltérő hitvallásban élővel a legszorosabb fülbonthatatlan frigyre lép; hogy azon dologban, amelyben a pogányok kívánsága és érzülete szerint is minden isteni és emberi dolognak közössége, kell, hogy előforduljon, ép a viszásság fordul elő. Már akkor, midőn egy katholikus egyházának tilalmára ellenére ily nagyfontosságú, egész életre elhatározó szent ügyben vakmerő szövetséget köt egy protestánnal, lehetetlen, hogy élő és tevékeny hite legyen, mert különben hallgatna lelkismeretére, lelkipásztorára s más belátó józan tanácsára, melyek őt oly nagy veszélytől megmenteni iparkodnak. De még ha hozna is magával ily hitet, ki biztosítja őt, hogy abban meg is fog maradni? Ép az ellenkezője szokott előfordulni. A hitvesek ugyanis a legöszintébb bizalommal viseltetnek egymás irányában, amely azután szeretetükre crôsbiti is, — különösen ha a protestáns félt egyéni jó tulajdonságai kellemessé teszik —; de nem önkénytelen következménye-e ennek az, hogy a kath. fél ugyanoly mértékben vészít hitének szeretetéből s becsüléséből? Az ily katholikus nem fog különbséget tenni a tévedező szeretete s tévelye között, hanem naponkint oly fokban gyöngül benne a hit erőssége, amily fokban látja, hogy protestáns házastársának tevélyei elviselhetőbbek, mint gondolta, sőt ártalmatlanok. Midőn pedig c véleményig eljutott, akkor már elvesztette fogékonysságát a vallási igazság iránt, nem lesz annak többé nála a legnagyobb becse, sőt ellenkezőleg mindegyinek fogja tartani az igazat a hamissal, míg végre hite egészen erőtlenné válik s maga is olyan lesz mint az, akitől az Úr az Apokalipsisben Hl. 15. 16. szól:

tepidus, lanyha. Ha pedig a puszta hit annyira megfogyatkozik a vegyes házasságban, mit várunk akkor a katholikustól az egyház parancsnak teljesítését illetőleg? Lehetséges-e hogy az egyház kedveért szeretett hitvestársával szemben annak parancsolatait teljesíti? Részünkről lehetetlennek tartjuk, s habár megengedjük, az első eseteknél érezni fog lelkismereti furdalásokat, de ezeknek ereje oly mértékben fogy, amily számban szaporodik a parancsok megszegése. Ezáltal pedig elveszt minden tiszteletet saját egyháza iránt, hitének becsülését, amelyből kifolyólag azelőtt szívesen engedelmeskedett, elveszti lelkismeretének gyengédségét, egyszóval elveszti a hitból merített életet s közel áll a veszélyhez, hogy az isteni parancsok ellen is vétkézzék, anélkül, hogy valami benső ellentállásra találna. Nem kevesebb veszélyt rejt magában a kath. fél hitére a hitvesi szeretet. Ez ugyanis folytonos benső összeköttetésben tartja a feleket s ha fordulnak is elő esetek, melyekben egyik vagy másik hibája folytán a szeretet lohadni kezd, de egy idő múlva ismét fokozottabb lángokban tör ki. A szeretet eme folytonos tartamában nem maradhat el a protestáns félnek óhajtott őrök üdvössége kérdése sem. A kath. fél óhajtani fogja neki is azt, amit ő maga annak elérésére mint biztos eszközt bir, t. i. a sérhetetlen hitet, de ezen óhajában könnyen ott van az utógondolat is, vájjon nem üdvözülhet-e a protestáns is saját vallása alapján? Igen, de ugyanakkor kételkedni fog saját vallásának egyedül igaz és biztos erejéről, amely üdvözít, megingatja saját hitét s könnyen el is vesztheti. Az üdvösségi eszközeiről gondolkozván könnyen azt fogja hinni, hogy a szentségek pl. csak közönséges emberi intézkedések, amelyeknek az üvhöz semmi közük. Különösen ha ebbeli kétségeit saját hitvesével közli, nem fog-e megerősítetni balhiedelmében?

Mennyivel fokozottabb pedig e veszély a kath. anyára, ha, mint a magyar törvény előírja, figyelemkei nem katholikusok. Teljes tehetetlenségre van kárhoztatva, mert a bajon formálisan nem segíthet, s másrészről érzi, hogy ezen szomorú állapotnak ő volt az okozója, midőn nem katholikussal házasságra lépett. Hogy azután lelkismeretét elaltassa, menedékként ismét csak azon balvéleményhöz menekül, hogy hiszen uly sincs oly nagy különbség a két vallás között, a szentségek elhanyagolása pedig s az egyháznak megtagadott engedelmesség nem vészthozó dolgok. Szerencsétlen katholikus az ilyen, mert nem veszi észre, hogy ilyetén gondolkozás hitének halálát jelenti. De ha

mindez nem volna is, kérdjük, vájon egy kath. és égy protestáns puszta együttléte nem rejt-e magában a hitre veszélyeket? *Quis enim dubitet, irja Tertullián¹⁾ obliterari quotidianus fidei commercio infideli: Bonos corrumpunt móres confabulationes malae, quanto magis et con* victus et individuus usus? quod pleraque non providentes aut se exeruciata, aut fide perdita recognoscere consueverunt.*

Ha továbbá mélyebben vizsgáljuk annak a katholikus embernek lelki állapotát, aki vegyes házasságra lépett, ugy ujabb meglepő okokat találunk arra nézve, hogy minden vegyes házasságot elitéljünk. így ha azon lélek nyugalmát keressük bennök, amelylyel a tiszta katholikus házasságok birnak, azt tapasztaljuk, hogy biz az a kath. félnél nagyon is hiányzik. Eleinte, midőn házasságra lépett, csak „boldogul“ fog élni, mert nagyon jól tudjuk, hogy annak megkötésénél nem a higgadt megfontolás vezette, de ha egyszer elmultak az együttélés első örömei, midőn az életet a maga valóságában látja; a legtöbb esetben szomorú kép tárul fel előtte. Mintegy álomból kél föl, midőn látja, hogy házasélete nem ment a kellemetlenségektől, az egyéni hibáktól, melyek mind alkalmasak arra, hogy lelkét bizonyos félelem és szomorúság szállja meg. Látni fogja, hogy az okok, melyek házasságát meg akarták akadályozni, többé kevésbé fönállanak; tapasztalni fogja protestáns házastársával szemben, hogy a vallási különbség is feszélyezi az embert s ha ilyenkor tanácsot kér is valakitől, az alaposan nem adható, mert közöttük a valláskülönbségtől származott baj többé nem orvosolható. A házas élet folyamán nem maradnak el a vallásról szóló kérdések sem. Már vájon nyugodtan érezheti-e magát a kath. fél, ha protestáns házastársa a neki sajátos „fővilágossultsággal“ fog a vallásról beszélni? Hogy pedig a protestánsok mily hajlandók a kath. tanról, az egyház intézkedéseiről balvéleményeket táplálni és terjeszteni, arról mindenki meggyőződhetett, aki közöttük megfordult. Ők a catholicismust csak ugy ismerik, mint egy elrontott keresztenységet, mint túlságos szigorú, szolgai lélekre vezető, a józan észszel ellenkező, az „igaz hitnek“ babonaságokkal fűszerezett vegyülikét. S ha az ily protestáns most elvesz pl. egy kath. nőt, mily nyugtalanságot szerez az neki, midőn üdvösségenek veszedelme egyúttal házastársa is, aki elég figyelmetlen s kíméletlen előtte sértőleg nyilatkozni az ő vallásáról. S ha ily körülmények közt ő nem bír annyi lelki

¹⁾ Ad wror. lib. 2. L. Rive: Die Ehe 288. old,

erővel vagy épen ismerettel, hogy azt megvédelmezhesse, mily könnyen megtörténik, hogy gyökereket vernek benne a gyalázatos rágalmak s maga is hinni kezdi már, hogy sok dolog van a katholikus vallásban, amit csak a papok találtak ki, de az eredeti ős keresztenységen nem volt meg. Még kevésbé lehet reménye a kath. félnek arra, hogy vallásos életének gyarapításában hitvese részéről istápolót nyer. Sokszor megtörténik, hogy rossz szándék nélkül lassan lassan el kezdi hagyogatni ájtatos gyakorlatait, melyeket azelőtt oly szorgalmasan megtartott s. vájjon várhatja-e a protestánstól, hogy őt régi jó szokásaiban megtartsa? Ezt semmi esetre sem, mert meggyőződése ellenére hitvesére semmi „fölöslegest^{*4} nem fog rátukmálni. Azután csekélységnek látszik ugyan a családi boldogság szempontjából, de a vallásos élet fejlesztésére s fontartására annál hathatósabb kérdés az, hogy lehetséges-e a vegyes házasságban a jó kereszteny családnál minden nap, vagy valamely szent időben tartott ájtagosság? Mindenki befogja látni, hogy ha hajlandó volna is valamikor a kath. fél, de nem hozhatja be anélkül, hogy hitvesét, vagy ami még kellemetlenebb, az esetleg ennek vallását követő gyermeket ne feszélyezze. Pedig habár ilyen közös imák nem biztosítják ugyan senkinek az üdvöt, de ki tagadhatná, hogy nagyon hasznos eszközük szolgálnak arra, hogy a szülőkben és gyermekben a vallásos érzületet ápolják, fejlesszék s így lelkü üdvöket is előmozdításak.¹⁾ Még kevésbé szerez nyugalmat a katholikus félnek, ha ugy szabad óráiban azon is gondolkozik, hogy vájon az a lény, akit most oly forrón szeret, mily sorsra jut a túlvilágon. Míg magára nézve egy örömteljes érzet honol keblében, mert Isten igaz egyházában él, amely segíti őt az örök üdvösséggel; addig protestáns hitvesére nézve a legnagyobb bizonytalanság fogja el. Pedig a gondolat nem is oly közönséges. Egy jó katholikus, ki hitben él, reménnyel örvend, szertetben buzgólik, csak szomorkodhatik, ha meggondolja, hogy az, aki vel ily gyengéd viszonyban a legteljesebb életközönségen van, nem azon vallásban él, melyet ő legjobbnak ismer. Ha ezt egészen figyelmen kívül hagyja, akkor szeretete már nem oly fokú többé, amely az összeköttetést még a túlvilágon is óhajtja s így meg van fosztva egy nemes eszmétől, amely pedig több Örömet okozhat, mint a földi szépség vagy gazdaság fölötti megelégedés,

¹⁾ V-rga Mihály, A ker. kath. család I. 71. Religio és Nevelés 1842. és 1843. sz.

Nem kevesebb nyugtalanságot szerez a kath. félnek a gyermekek nevelése. Midőn látja, hogy protestáns házastársa mennyire iparkodik saját vallását érvényesíténi, midőn tapasztalja, hogy minden alkalmat felhasznál arra, hogy csípős beszédei, gúnyos megjegyzései által bennök a kath. vallás erejét gyengítse: nem lehet nyugodt szemlélője olyan helyzetnek, melyben a protestáns hitves a gyengéd stíveket a kath. egyház hallott parancsai és tanításainak ellenkezőjére vezeti, vagy legalább bennök a hitközönyt táplálja. Hát ha még ily körülmények közt a halálos ágyba jut. Kétségkívül óhajtani fogja akkor, hogy elláttassék a hit segédeszközeivel, melyek rá nézve a halál félelmét kisebbítik s a túlvilági élet boldogító reményével töltik el stívet. De vájjon megnyeri-e ezt ugy és akkor, midőn óhajtaná és szükséges volna? vájjon protestáns hitvese nem fogja-e halogatni a lelkei atya meghívását mind addig, míg csak lehet? iparkodik-e őt megvígasztni a kath. vallás szellemében? Hogy teljes hanyagsággal ne vádoltassék, megfogja ugyan engedni, hogy a szentségeket felvegye, de csak akkor, midőn a beteg alig képes már valamit csak beszálni is. Nem borzadhat-e el a gondolattól, hogy neveletlen gyermeket itt kell hagynia egy protestáns kezében, akinek kisebb gondja is nagyobb lesz annál, hogy azokat katholice nevelje? Nem is említve az esetet, hogy esetleg prot. mostoha anya gondviselésére is juthatnak, kínzó lehet rá nézve a tudat, hogy mindennek ő az oka, mert nem hallgatott a sok jóakaratú figyelmeztetésre. Mily borzasztó félelemmel jelenik az ilyen katholikus az örök bíró előtt, aki saját gyermekei üdvösségének legközelebbi gondozójául egy protestánst választott.¹⁾ Végre ha arra gondolunk, hogy az elhalt lelkek a kath. vallás tanítása szerint, — ha bűneikért mindenben eleget nem tettek, — a tisztító helyre jutnak, ahonnét az élőknek értök végzett imája s jó cselekedetei által hamarabb szabadulnak, szomorúnak kell mondanunk egy ily vegyes házasságból elhalt katholikus ember sorsát. Hogyan is imádkoznák az a protestáns elhalt hitvese lelkei üdveért, midőn ő maga a tisztító hely létezését is tagadja? Annál kevésbé fogja megtenni azt, hogy érte szent misét szolgáltasson vagy jó cselekedetet végezzen, midőn mindeneket fölöslegesnek mondja. Szerinte ha valaki hitben él és hal, az már ddvőzíteni is fogja őt, bármily életű volt is s nincs szükség arra, hogy

¹⁾ Religio is nevelés 1846-ik évf.

az ember maga is munkálja önnön üdvösséget. Sajnálhatjuk az ily katholikust, aki elhagyatva, elfeledve, tapasztalni fogja, hogy akitő annyira szeretett, akinek egészen átadta magát, akit legerősebb támaszának tartott, az most nem segít rajta.

A fõtebbiekben vázolt veszedelmek, melyek a katholikus félnek hitére, lelki nyugalmára, örök üdvére oly könnyen bekövetkeznek, kétszeres valószínűség szerint fenyegetnek akkor, midőn a kath. fél nem egyedül lakik protestáns házastársával, hanem az esküvő után oly helyre költözik, ahol csupa protestáns rokonokkal kell együttlaknia. Mennyivel nehezebb ily körülmények között a harcz önmagára is, meg gyermekre is! Mily könnyen fog itt menni, hogy minden gyermek a protestáns vallásban nevelőssékké. Mert hisz a protestánsok, daczára annak, hogy hitük szerint minden keresztény vallás üdvözíthet, azért a törvények palástja alatt buzgósággal iparkodnak számukat szaporítani. S tehethet-e valamit a kath.anya? Maga sincs talán kellöképen felvértezve hitét megvédelmezni, mennyivel valószínűbb tehát, hogy bujni fog oly körülmények között, melyekben nincs, - aki öt felemelje. Szerette a veszedelmet, de be is teljesedik rajta, amit szt. írás¹⁾ mond: Qui amat periculum, peribit in illó.

De lakjanak bár oly helyen, ahol jobban katholikusok között mozognak, kérdés, föltalálják-e azt a boldogságot, melyet kerestek s így házasságuk megfelelt-e azon célnak, hogy egymást teljesen boldogításak?

Mindjárt befogjuk látni, hogy ilyenkor sem képesek az őszinte szeretetre, a zavartalan és állandó barátság megőrzésére s önmaguk kölcsönös megszentelésére. Egy nőnek viszonya ugyanis a házasságban az ő férjével oly benső, hogy mint a szt. írás magát kifejezi, egy testet képeznek.²⁾ És pedig nem valami közönséges szerződés alapján, hantm isteni összeköttetés erejénél fogva. Ezen metonimikai kifejezés legjobban jellemzi a házastársak egymáshoz viszonyát. Mert ha egy testnek állítjuk őket, úgy bennök egy szív, egy akarat, kell, hogy uralkodjék.

Úgy de mindez csak olyanok közt történhetik, akik a hitben, mint az emberek gondolkozásmódjában a legkiválóbb tényezőben megegyeznek. Pedig a vegyes házasságban épen ez hiányzik. És így lehetetlen lesz az is, hogy beszédeikben, cselekedeteikben egymással ellenkezésbe ne

¹⁾ Tect. VI 27.

²⁾ Math. XIX. 5., 6.

jöjjenek, ami pedig csak az ellenszenvet, de semmi esetre sefti az egyetértést s az állandó békét fogja előmozdítani. Még a legjobb bárátok közt is megtörténik, hogy közönyös dolgokban eltérő véleményben vannak, mennyivel inkább fordul ez elő azoknál, akik hitbeli kötelességük teljesítése körül nem táplálnak egyenlő igényeket. Az első keresztyénekről azt olvassuk¹⁾, hogy multitudinis credentium erat cor unum et anima una, ez pedig csak azért törtéhetett, mert vallásban, hitbeli ténykedésekben is egyek voltak. Mennyivel inkább alkalmazhatjuk azt a házastársakra, akik sokkal közelebbi viszonyban állanak egymással, semhogy a hit kérdése a béke fõtartásában náluk másodrendű dolognak volna tekinthető. Ha gondolkozásmódjukban szembeállítjuk a vegyes házasságban élő házaspárt egymással a hitet illetőleg s ha csak nagyjából vizsgáljuk is hitbeli meggyőződésüket, úgy könnyen belátjuk, hogy ők nem képeznek alkalmas társaságot arra, hogy egy közösen megállapítandó boldogságra igényt tart-hassanak. Egy kath. nő, ha e névre érdemes, megfogja kívánni, hogy protestáns férje ne nyilatkozzék sértőleg azon vallásról, melynek Ő híve, hogy ne gúnyolja azon egyház elveit s intézkedéseit, melyeket ő hisz és gyakorol. Viszont pedig a protestáns is megvárhatja, hogy a katholikus ne üzzön gúnyt azon tanításból, amelyre ót oktatták s a melynek ő meggyőződésből híve. És ezen ellentét még inkább kirí, ha a társakat vallási kötelmeik teljesítésében vesszük figyelembe. A kath. fél megakarja tartani egyházának ünnepeit, a protestáns azonban dolgozni akar; a kath. fél böjtölni akar, a protestáns pedig húseledel után vágyódik; a kath. fél szent képeket akar a szobában elhelyezni, a protestáns pedig ha nem is ád talán egyenes tilalmat azoknak behozására, de bizonyosan észrevehetőleg kedvetlenül tűri. A kath. fél időnként a szentségekhez akar járulni, hogy erőt merítsen erkölcsi életére, a protestáns fél ezt kicsinyléssel, gúnyos megjegyzésekkel kisérni el nem mulasztja.

Magára a házasságra is oly nagy köztük a hittani fölfogás különbsége, hogy ebből kiindulva ép a prot. fél az, aki szabadabban éa.minden nagyobb tartózkodás nélkül fejezheti ki magát, mert hisz ő úgyszólvan feltételesen lép házasságra. Méltán kérdezi azért már szt. Ambrus²⁾: quomodo potest congruere charitas, si diserepet fides? Azt

¹⁾ Ap. csel. II. 44 és IV. 82.

²⁾ Lib. de Ábrahám c. 9. Paraenesii ad Catholicoss 1835. 158. old.

se mondja senki, hogy a béke kedvéért legjobb, ha az ily házaspár kerül minden oly társalgást, amely a vallásra vonatkozik s óvakodik oly feltűnően gyakorolni vallását, hogy ezáltal hitvesét lelkiismeretében megsérte. Hisz ilyet csak az mondhat, aki megakarja tiltani, hogy a házastársak vallásukat ne szeressék, becsüljék; aki a külső megelégedést a vallás gyakorlatok nyilvánosságának árán akarja megteremteni. Az pedig a legnagyobb erőszak volna a lelkiismeretre, ha nem volna szabad olyanokról beszélni, amiről a család szívesen szokott társalogni. Az mozdítaná elő legjobban a hitvesi szeretet csökkenését, ha a vallás szeretetét gyengítjük. A hithű házastársban e két szeretet küzdeni fog egymásban, s ha csak a becsesebbet feláldozni nem akarja, lehetetlen, hogy az a szeretet öregbedjék s őriztessék meg benne, amely a boldog együttlétet van hivatva íöntartani. Egyik szeretetnek okvetetlenül buknia kell, s vájon ki volna az, aki bármelyik esetben az ily házaspárt boldognak tudná mondani.¹⁾

Azt se mondja senki, hogy mindez csak feltevés, amelyet a gyakorlati életben sok konkrét eset megczáfol, midőn igen sok vegyes házasság létezik, melyben a felek igen jól kijönnek, sót megelégedetten, boldogan élnek. Erre a felelet igen könnyű. Először is, midőn mi ez érveket hangsúlyozzuk, egy szóval sem állítjuk azt, hogy ezeknek minden esetben érvényük van, hanem csak azt a tagadhatatlan tényt konstatáljuk, hogy a vegyes házasságokban meg van a legközelebbi alkalom arra, hogy érvényesüljenek. Már pedig senki sem fogja állítani, hogy ily alkalomnak józan ember könnyen kiteheti magát, különösen oly dolgban, amely a kath. félre egész életre elhatározó. Másodszor: a világ boldognak mond oly házasságot is, amely épen nem az, különösen olyanokat, melyekben a baj orvosolhatlan, amelyekben tehát a panasz csak nagyobb keserűségre vezetne. Harmadszor: föltéve de meg nem engedve, hogy az ilyen házasságban élő katholikus semmi nyugtalanságot sem érez lelkében, midőn látja, hogy gyermekeinek legalább egy része a protestáns vallásban neveltetik, hogy házastársa hitbeli tévelyekben szenvéd; azért csak szánni tudjuk őt, s boldogságát nem irigyeljük. Aztán ne gondolja senki, hogy egy bizonyos modus vivendivel az ily házaspár akár csak saját személyükre is eleget tett a keresztenyé értelemben vett házasságnak, amilyenről jelen esetben szó

¹⁾ Georg. Fehér: Rationei Ecclesius adversus matrimonia mixta Irrestricta

van. Ha már az Ő szövetségenben¹⁾ a két fél egymás segítségére volt utalva és pedig nem csak a házi rend és a földi élethez szükséges dolgok megszerzésében; akkor mennyivel inkább kell, hogy keresztények házasságában a hitvesek ne csak ezek körül munkálkodjanak, hanem a lelkiek körül is. Egy jó keresztény, illetőleg katholikus házastárs előtt nem közönyös doleg hitvesének lelki élete sem ezen, annál kevésbé a túlvilágra vonatkozólag. Őt nemcsak a vak szenvedély fűzi hozzá, hanem azon nemes, szent kötelesség is, hogy annak mint keresztenyek életéről szóval és tettleg gondoskodjék. Oly annyira egymásé lettek ők, hogy még a siron túl is egymásra akarnak maradni. Ki akarná tehát akadályozni azt, hogy a házastársak egymásnak boldogságát a földi és túlvilági életre nézve előmozdítás? De vájjon segithetik-e egymást az üdv utján azok, akiknek, hogy egymásnak keserűséget ne okozzanak, a vallási beszélgetéseket kerülniök kell? Vájjon élhetnek-e azok kölcsönösen szent életet, akik még abban sem egyeznek meg, hogy melyik az igazi út az örök üdv felé?

Bátran kimondhatjuk tehát, hogy a vegyes házasságban a kath. fél, ha protestáns házastársa által a legnagyobb földi dicsőségeknek lett is részese, méltán félhet attól, hogy lelkének kárát vallja. A protestáns féltől pedig, legyen az különben iránta a leggyengédebb, — nem lehet azt megvární, hogy olyanban nyújtson segédkezet, amelyben nem ért egyet hitvesével, hogy olyanokban oktassa, amelyről neki sincs fogalma, hogy olyanokra buzdítsa, amiket maga is fölöslegesnek tart. Legyen bár az ily házasság a világ előtt a legboldogabb, de az is bizonyos, hogy benne a házasfelek saját személyükre nem fogják elérni azt szent szellemi célt, amely a házasulandó keresztények elé az által van kitűzve, a ki e viszonyt eredeti tisztaságába helyezte vissza.²⁾

*

Ha igaz, hogy a növekvő szeretet, amely kell, hogy minden házaspárnál meglegyen, mert csak így folyhatnak napjaik boldogan, csak Istennel s olyanok által ápolható, akik ugyanazon hitben élnek; ha igaz, hogy az áldozat, melyet úgy a férfi mint a nő hoz, midőn házaságra lépnek, ugyanazon vallás nélkül csakhamar unottá, keserűvé, nyüggé változik s igen gyakori esetben az elválásra késztet; akkor

¹⁾ Gen. n. 1a

²⁾ L. Math. XIX, 3.

igaz az is, hogy a nemes kötelesség, mely a házasfelekre mint szülőkre gyermekéik nevelését illetőleg háromlik, a lehető legszerencséle-nebb gyümölcsöket fogja hozni, ha a szülők nem ugyanazon vallásban élnek s nem ugyanazon vallás igazgatja őket magokat is. Pedig a gyermeknevelés nagy és magasztos feladat a házaspárra, mert mit ért nekik, ha itt a földön fényes állást foglaltak el, ha az öröök üdvösségre nem nevelték őket. Igaz, hogy ez pusztán vallási motívumnak látszik, amely a vegyes házasságok megakadályozását célozza, de ne hagyje senki, hogy ez nem hat ki a gyermekek polgári természetére s jellemére is.

Az egy a vallásban nevelt gyermek, ha szülőinek helyes nevelése által teljesen megedződik fogalmaiban, erkölcsi vonatkozású tetteiben, mint polgár is tul fogja szárnyalni azokat, akik hazulról nem hozzákk magukkal azt az erkölcsi szilárdságot, melyre a polgári életben is oly nagy szükség van. Ha a vallás, mint minden egyébb alakító erő között a leghatalmasabb, a gyermeket a határozatlanságra, a kapkodásra szoktatja, akkor mit várhatunk ennek a társadalom hasznára fordítandó életképességektől? Azért midőn mi itt a gyermekek helyes vallási kiképeztetésének lehetetlenségét a vegyes házasságok utján előadjuk, egyúttal polgári jóra is dolgozunk. Hogy pedig a jelzett szükséges s így köteles vallási nevelés a vegyes házasságokban nem történik, azt könynyfl bebizonyítani.

A kath. egyház ugyanis arra levén rendeltetve, hogy isteni Alapítójának müvét folytassa, a lehető legnagyobb gondossággal ápolja azt az intézményt, amely neki a hívőket van hivatva szolgáltatni.

Ehhez képest kötelességévé teszi a szülőknek, hogy gyermekiket az Isten és müveinek igaz ismeretére, megbecsülésére oktassák, hogy törvényeinek megtartására szoktassák, hogy igazán erkölcsösök-ké kepezzék.

Pedig az egyháznak ezen természetes kívánsága a vegyes házasságban nem nyer kifejezést, legalább nem oly terjedelemben, mint kellene s nem oly eredménnyel, mint óhajtandó volna.

Egy jó kath. családban a gyermekek nem hallanak oly kifejezéseket, melyek vallási érzelmüket sértenék; nem látnak oly példák a t, melyek rontanák bennök a gyengéd erkölcsi érzést j sőt ellenkezőleg, a házi tűzhely körül a leggyengédebb vallási és ájratossági

gyakorlatokhoz szoknak, melyek őket igazi derék vallásos önállósághoz szoktatják.

Mind ez azonban nincs meg és nem is lehet a vegyes házaságokban.

Legyen az atya protestáns, a kinek mint családfőnek feladata, a házi nevelést igazgatni, arra felügyelni, — vájjon várhatjuk-e tök, hogy a kath. vallási nevelést szorgalmazni fogja? A legtöbb esetben nem akadályozza, de akkor mi az eredmény?

Legyen az anya protestáns, a kinek a gyermekek vallási neveltetésében oly nagy része van, a ki azokkal oly sokat foglalkozik, hogy az ő intései a késő korban is emlékezetben vannak, vájjon ki-vánható-e tőle, hogy gyermekeit katholice oktassa? hisz maga sem ismeri e vallást. Pedig bizonyos, hogy minden későbbi oktatás és nevelés különösen vallási tekintetben, alapos és eredmény teljes csak akkor lehet, ha a házi nevelés azt előkészítette. Lehetetlenség azt kívánni a protestáns szülőtől, hogy ő azon vallásban erősítse meg saját gyermekeit, melyet nem tart igaznak, s az üdvösségre egyedül jónak. Ha ezt tenné, önmagát jellemtelenségről vágolhatná, a gyermekeket pedig még sem vinné annyira, hogy igazi katholikusokká váljanak. S vájjon ily esetben mitével legyen a katholikus házasfél? Iparkodni fog a meny nyire képes, nyíltan vagy titokban, saját vallását a gyermekek stívébe csöpögöttni, de mindenki esetben nem a kellő ercdménnyel. Ha ugyanis szereni nem akar, óvakodnia kell minden olyan kifejezéstől, a mely házastársának lelkiismeretét szerené s akkor nem működhetik a szükséges crélylyel s bátor fellépéssel, a mely a gyermeknek imponálni szokott: ha pedig olyankor teszi ezt, mikor egyedül van velük, akkor ki van téve azon veszélynek, hogy a gyermekek a vett oktatásról alkalmilag nyilatkoznak, a mi ismét a házi béke és egyetértés rovására fog történni, mert a prot. fel esetleg fogja magát védelmezni s ez esetben minden kath. oktatás hiáavalóvá válik. Annál kevésbbé lesz pedig sikere ily oktatásnak, ha a prot. fél alkalomadtán saját vallását csöpögötti a gyermekek stívébe s a kath. vallásról pedig kicsinyléssel szól. A legrosszabb eset pedig akkor áll be, ha a kath. fél meghal s a hátramaradt protestáns fél esetleg protestánossal kél házasságra.

Még szomorúbb képet tárnak fel elénk azon példák, melyeket a vegyes házasságból született gyermekek minden nap látnak. Pedig tudjuk, hogy mily kevésre megy az szóval, a ki példájával nem iga-

zolja állítását. Hiába hallja a gyermek az imáról a legszebb tanítást, hiába tanítják őt kath. értelemben a szt. mise mivoltára, hiába készítetik elő a szt. gyónásra és hiába vesződnek vele az iskolában a vallási kérdésekéről, ha a szülői házban ezekről nemcsak hogy beszélni nem hall, hanem az ezek elhanyagolását igazoló szülők körében nevelkedik.

Ha a gyermekek látják, hogy a szülők mily tiszteletben tartják a kath. Anyaszentegyház törvényeit, ha életmódjukban és napi foglalatosságukban tapasztalják azt, hogy szüleik mennyire iparkodnak szellemében élni, akkor az ö fogékony stívük sokkal több haszonnal fog egykor gyümölcsözni, mint akármennyi tanítás mellett. Mindez azonban a vegyes házasságban nem történik. A gyermek közös imádságot nem hall; közös isteni tiszteletben nem vesz részt, közös ájtatossági gyakorlatokat nem végez. Valamint az ujoncz, ha gyakorlatban semmit sem mutatnak neki. nem fogja megtanulni a mesterséget, úgy a vegyes házasságból származó gyermekek sem tesznek szert gyakorlati kath. életrendre, ha nem volt, a ki ehhez szoktatta volna őket.¹⁾

Az megtörténetik, hogy az ily szülők házas élete békésen foly le, de tagadjuk azt, hogy ez a gyermekek vallási nevelésére jótékony befolyással volna. A gyermekek ugyanis látván az ily szülőket, természetes következetéssel arra az eredményre jutnak, hogy a két vallás nem épen ellentéte egymásnak, ha oly szépen megférnek egymás mellett. S ha egyszer ily gondolatok (ogamzanak meg a gyermekek lelkében, akkor veszve van minden lelkesedés és szeretet a vallás iránt és ennek helyét a vészthozó közönyösségg foglalja el, melynek következménye az, hogy külsőleg ahhoz fognak ragaszkodni, a melyhez a törvény köti őket. Az ily gyermekek számára a vallás másodrendű dolog lesz, a melyet a külső körülmények kívánalmai szerint kész is megváltoztatni.

Még kevésbé gyakorolnak az ily szülők üdvös hatást, ha maguk közt is rosszul élnek.

Ily esetben a többi között a vallási külömlség is szóba jön s lehetetlenség, hogy a gyermekek figyelmét ez elkerülje. Már most a szerint, amint egyik vagy másik vallását követik, pártállást foglalnak el a szülőkkel szemben és ez kihat nemcsak a személyre, hanem annak vallására is. Hogyne is említsük, hogy ily körülmények között a fiúi

¹⁾ L. Miért ellenzi as Anyaszentegyház a regyes házasságokat. Pozsony 1811.

tisztelet és engedelmesség mennyire meglazul, a szülői tekintély mennyire alászáll. Ily gyermek azután hasonló magaviseletet tanúsít későbbi életében más világi- és egyházi tekintélyivel széniben is. A testvérek között is el lesz vetve a viszálynak magva akkor, ha különböző vallási nevelésben részesülnek és ez egyes gyakorlati esetekben a szülők békéjének megrontására is ad alkalmat. „*Domus divisa contra se, non stabit.*¹⁾ Különben is ne higye egy szülő sem, hogy, ha egyszer iskolába küldi gyermekét, már ezzel eleget tett minden kötelességének. Ez legfeljebb áll a világi törvényt illetőleg, de nem a lelkismeret követelményére, mert habár az iskola hasznos, sőt szükséges is, de nem elég eszköze a nevelésnek s különösen a vallási nevelésnek nem. Mert nem elég, hogy a fiú a templombajáráshoz szokjék, hogy a törvény-szabta időben a szentségekhez járuljon s az iskolában hallja, hogy az egyház törvényeit meg kell tartania, hanem szükséges az is, hogy odahaza a szülői körben ezen elméleti tanulmány a gyakorlatba átvitessék. Pedig mindez a vegyes házasságokban nem történik.

Sokat megújítanak az iskolák a vallási oktatásra vonatkozólag, de elég telenek a vallási nevelésre, ha a szülők eljárása nem felel meg az iskolában hallottaknak.

Mindaz a mit a catecheta hosszú időn át épít, a szülő otthon egy nap alatt leronthatja, ha jótékony vallásos melegséggel nem ápolja az elhintett jó magot. Mennyivelinkább áll ez leginkább azon időre, a mely-Kén a gyermekek az iskolából kikerülnek midőn valóban különös isteni kegyelemből történhetik csak az meg, hogy az ily házasságból származott gyermek olyanná fejlődjék a milyenné isteni Mesterünk szellemben kell. Ahol ez nincs meg, — a mint ezt vakmerően vární nem is lehet, — ott a szülőre a gyermek részéről csak az átok várhat.

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy minden mesterség gyakorlat utján lesz megszerezve s tökéletesítve. Már pedig az igazi vallás erkölcsös élet, melyet az embereknek adni e földön elsősorban a szülők feladatát képezi, hogy lesz megszerezve egy vegyes házasságban, ahol ennek elsajátítása a dolog természetéhez mért komoly méltósággal s szent lelkesedéssel épen nem szorgalmaztatik. Ha a szülőknek úgyszólvan mint világi tanítónak kell a gyermekek szeme előtt szerepelnioik, hogy lássák azoknak jótetteit és követelésre buzduljanak, akkor, hogy remélhető ez a vegyes házasságban, melyben mint láttuk,

¹⁾ Math. XII, 25.

a szülők vallási dolgokban egyik a másiktól való félelmében alig mernek nyíltan működni. Azt mondhatná valaki, hogy miért nem lehetnének a gyermekek vallásosak, ha két, habár nem ugyanazon vallású, de jámbor lélek összekél. De erre az a válaszunk, hogy itt már maga kiindulás pontja helytelen, mert az oly katholikus, aki egyházának tilalma ellenére ily szoros, gyengéd, fölbonthatatlan, a hitnek és minden igazi ájtatosságnak veszedelmes viszonyra lép; már megmutatja, hogy nélkülözi vallása iránti köteles szeretetet s engedelmességet, melyet tehát gyermekinek sem adhat.

3.

A vegyes házasság profanálja a kereszteny házasság szentségi jellegét.

Ha egyéni veszedelem oly sok és oly közeli van a vegyes házasságokban; nem kevésbbé állíthatjuk ezt magára a házassági viszonyra, a melyről tudjuk, hogy a kereszteny vallás szerint nagy szentség Krisztusban és az egyházban (Ephez. V. 32.). Az egyház tehát mint jegyes a legbensőbb összeköttetésben van alapítójával az Úr Jézussal, akinek lelke ereje és szelleme vezeti, fentartja és uralja. Hogy ez a viszony létrejöhessen, maga Krisztus, mint a szt. írás mondja, meg-szentelte azt.

Az így létrejött összeköttetés tehát a legszentebb a mi képzelhető. Már most, ha a házasság igaz kifejezője és jelképe akar lenni ezen benső viszonynak, nagyon természetes, hogy a feleknek is az igaz egyházhoz és hithez kell tartozniok, mert csak úgy lehetnek részesei az egyház Krisztustól nyert. kegyelmének. Ha azonban a vegyes házasságokat tekintjük, könnyen belátjuk, hogy ezek korántsem fejezik ki azt a tökéletes képet, a melynek kifejezésére hivatvák, hanem ellenkezőleg azt elrútítják, profanálják.

Hogy is volna ez alkalmas a szent viszony kifejezésére, midőn a felek közül az egyik nem él az igaz hitben és nem tartozik az egyházhöz, lelküismérletét még a házasságkötés előtt sem igyekezett tisztába hozni, hanem mint Krisztus egyházának elveszett tagja telve bűnökkel és hiányokkal járul az oltár elé, hogy házasságot kössön.

Ha pedig tovább megyünk, látjuk, hogy a vegyes házasságok azt a kegyelmet, a mely a szentségek által elnyerhető, szintén a legnagyobb profanációnak teszik ki.

A házasság ugyanis egyike azon szentségeknek, a melyeket Krisztus Urunk alapított a végre, hogy a feleknek megadassák a kegyelem önmaguk és gyermekük körül felmerülő kötelességek könnyebb és nagyobbmérű teljesítésére.

S mint mindegyiknél, úgy a házasságnál is megkívántatik, hogy a szentségnek felvezője ebbeli hittel és szándékkal járuljon az illető szentséghöz, mert különben nem lehet annak részese.

Azt is tudjuk, hogy ez a kegyelem a házasságban nem a személyekre vonatkozik mint egyesekre, hanem a két személy által kötendő szövetségre, a házassági kötelékre, mert különben az özvegy nem igényelne új kegyelmet, ha másodszor köt házasságot s nem venné fel újra a szentséget, ha folytatná az első felvételnél nyert kegyelem élvezését. Kétségtől sok kérdés merül itt feli a vegyes házasságra lépni akarók viszonyára vonatkozólag; de bármiként is álljon a dolog, azt nem lehet tagadni, hogy a szentség bizonyos csonkaság jellegét viseli magán, még azon esetben is, ha föltessük, hogy a kath. fél tiszta lelkismerettel venné fel.

Azt mondhatná valaki, hogy akkor miért tekinti a kath. Egyház a vegyes házasságokat is olyanoknak, melyeknek érvényéhez kétség sem fér, hiszen ezeket is felbonthatatlanoknak tartja s mint ilyeneket kezeli is.

De a ki ezen nehézséggel áll elő, elfeledi, hogy még egy más körülmény is fordul elő a vegyes házasságoknál, amely szintén kiváló figyelmet érdemel.

Az egyház kíváncsia s utasítása folytán ugyanis a házassághoz mint szentséghöz a *kegyelem* állapotában kell, hogy járuljunk, tnert különben méltatlanok volnánk reá.

Már, hogy fogja az oly katholikus a ki vegyes házasságra akar lépni, megtisztíthatni lelkismeretét a gyónás által, midőn a hasznos gyónáshoz nem elég csak a bűnöket elszámolni, hanem szükséges, hogy ezeket meg is bánja és erős fogadást tegyen, hogy a bűnre vezető alkalmakat szándékosan nem fogja keresni. Vájjon állíthatjuk-e róla, hogy ilyenmű szándéka igaz, midőn a legnagyobb veszedelem felé erőszakosan tör, midőn nem hallgat a gyöntató atyának jóakaró

figyelmeztetésére, hanem ellenkezőleg egész életét eskü és szentségi pecsét mellett köti le visszavonhatlanul a sok és nagy bűnök forrásához.

Még nagyobb lehetetlenséggel állunk szemben, ha azon magas és eszményi összeköttetésre nézünk, a melybe a megszentelő malaszt által a keresztények jutottak, midőn a házasságot mint szentséget már meg kötötték. Szt. Pál, aki pedig a keresztenység megalapítójának kiválasztott edénye volt, egy helyen azt írja, hogy a férj szeresse nejét, mint Krisztus szerette egyházát. (Éphez. V. 25.) Ez pedig feltételezi az abból eredő segítségnyújtásnak kötelmét is. Mert, ha Krisztus Urunk szeretete abban nyilvánul, hogy egyházát megszenteli, úgy akkor a házastársak szeretetének is, a mennyiben ezt tehetik, ebben kell leledznie.

Ez pedig a vegyes házasságban alig gondolható, mert a felek egymással homlokegyenest ellenkező hitcikkelyekből indulnak ki, más hitrendszernek vallói, más törvényeknek alarendeltjei és a mi e tekintetben a legfőbb, egészen más üdveszközököt használnak. Mi az egyikre nézve szent, üdvös vagy szükséges, addig a másik ugyanazt, mint felesleges és ártalmas cseremoniát elveti. Teljes lehetetlen, hogy a kölcsönös megszentelésre közreműködhessenek, ha nem ugyanazon erkölcsi törvények alatt állanak. Valóságos anachronismust képeznek együtt midőn épen abban, ami az embert legközelebbről érinti, az ideiglenes és örök rendeltetés, eltérnek egymástól. Igaz, hogy a katholikus férfi nemkatholikus nejével szemben sokkal szabadabb, ha vallásgyakorlatait lelkismereten végezni akarja, de ne hagyja senki, hogy az ő lelki ereje legyőzhetetlen. Mily könnyen megtörténik vele, hogy neje iránti féktelen szeretete elvakítja őt, hódol szeszélyének s kedveért kész lesz még hitéből is engedni. Hányszor történik, hogy a kath. fél előtt a hit, mint szent és tiszteletre méltó dolog szerepel s Örömest alkalmazkodnák hozzá, ha akath. neje hatalma nem tartaná őt fogva. S ha formális apostasiára nem is jut, de kell-e annál több, hogy vallásának legfőbb kötelmeit elhanyagolja, egyházát egyenlőnek tekinti más „felekezettel“, vagyis bensejében egészen szakít vallásával? Mily könnyű lesz az ilyennek a magyar „bölc“ törvény adta szabadalommal elni, ha esetleg új házasságra akar lépni. Amit pedig egy protestáns nő kath. férjével szemben csalárdága által oly könnyen elérhet, azt a protestáns férfi kath. nejével, könnyen eléri komoly magatartásával, kétségkívül nagyobb testi és lelki erejével.¹⁾

¹⁾ Lásdi 8ama88a: id. „Votumát“ és Georg. Michaol Wittmann: *principia catholica de matrimonii oatholioorum oam altom parte protestatio cap. V-um.*

Ezekben előadtuk főbb vonásokban azon okokat, amelyek a kath. egyházat arra indítják, hogy az illetén vegyes házasságokat kárhoztassa, elítélje mint olyanokat, melyek még a kereszteny házaság jól értelmezett fogalmával is ellenkeznek, annál kevésbbé képesítik a feleket arra, hogy önnön és gyermekük üdvét úgy, mint azt a kath. egyház célozza, elérjék. Innét aztán megértheti mindenki, hogy a kath. egyház a vegyes házasságokat soha sem fogja helyeselhetni, annál kevésbbé azoknak föltétlen kötését megengedni. Innen van, hogy *disciplinája*, melyet a házasságokkal szemben tanusít mindenütt tekintetbe vette a körülmenyeket. Ahol a katholikusok vallási élete a csekély számú akatholikussal szemben garantiát nyújtott arra, föltétlenül meg is tagadta az ily házassághoz szükséges engedélyt. Ahol pedig mint kifejezni szokás, haereses impune grassantur, kénytelen volt ugyan a közjó érdekében enyhébben eljárni, de annyira soha sem ment s nem is mehet soha, hogy a kath. fél hitét s a születendő gyermeket kizárolagos katholikus nevelését tőle telhetőleg ne biztosította volna. Az persze az egyházra nézve nem irányadó, hogy mit szólnak az ő általa kontemplált okokhoz azok akik ily házasságot aharnak kötni, s még kevésbbé az, hogy vájon az állam részéről támogatásban részesül-e vagy nem. C) egyszerűen kötelezi a katholikust a maga hatáskörében az engedelmességre, tekintet nélkül arra, hogy az állam mint ilyen respektálja-e motívumait. S habár elmegy az engedékenység végső határáig ahol arra szükség van, de oly vegyes házasságokba soha sem fog belegyezni, melyekben akár a katholikus felnek hite, akár pedig a gyermekek katholikus neveltetése a lehetőség szerint nem biztosítattak. Azért valahányszor ily vegyes házasság van készülőben, mindig biztosítékokat követel a föntebbi értelemben. Nevezetesen:

1) ha az akatholikus fél Igéretet nyújt az iránt, hogy a kath. felt vallásának gyakorlatában háborgatni nem fogja.

2) ha a születendő gyermeket katholikus vallásbani neveltetése nemre való tekintet nélkül kikötötték.

3) ha a kath. fél megígéri, hogy minden igyekezettel oda fo# hatni, hogy akatholil.us házastársát a katholikus vallásnak megnyerni iparkodik.

Sietünk azonban megjegyezni, hogy ezen biztosítékok a természetű s isteni törvény követelményei tulajdonképen, úgy annyira, hogy úgy a kath. plébános, aki ezek nélkül adna össze egy házaspárt, mint

a kath. fél halálos bűnt követne el, mert még a természetjog megköveteli minden katholikustól, hogy a bűn veszedelmének magát könnyelmeműen ki ne tegye, addig a katholikus plébánosnak nem szabad oly frigyet az egyház nevében jóváhagynia, még egyszerű jelenlétével sem, amelyből a kath. fél bűnös cselekményének helyességét következtethetné.

Sőt, ha meg vannak is adva az említett biztosítékok, a plébánosra nézve még akkor is fenn áll egy törvény, amely az Ő eljárásnak irányt szab. A kath. egyháznak ugyanis van egy általános érvényű törvénye, amely az ily vegyes házasságokat megtiltja. És pedig: az említett biztosítékok nélkül föllétlenül, úgy annyira, hogy még a természeti és isteni törvényen alapuló tilalom fönnáll, addig semmi szín alatt sem engedheti meg. Ha pedig ezek egyes esetekben megszűnnék, úgy a természetjog szerint megtörténhetik ugyan a házasság, de a kath. egyház, hogy minden visszaélésnek elejét vegye s hogy a vegyes házasságok iránti bizalmatlanságát kifejezze, még ezen esetekre nézve is fönntartja magának a positív jogot arra, hogy a házasság valóban létrejöhessen. Következőleg a kath. plébános ezen általános érvényű positív tilalom alól adott dispensatio nélkül a vegyes házasságokat ki sem hirdetheti annál kevésbé működhetik közre annak megkötésében.

Ami már most a dispensatio módozatait illeti, erre nézve a következők szolgálnak irányadásul:

1) A dispensatiót, miután a törvény általános, tulajdonképen csak a legfőbb törvényhozó, a pápa adhatja. Azonban a közjog szerint az egyes püspökök is adhatnak dispensatiót.

2) A dispensatio csak akkor érvényes, ha úgy a kath. félre mint a gyermekekre nézve, el vannak hárítva a természeti és isteni törvényben leledző s a föntebb előadott akadályok, amelyekhez a helyi s a személyi viszonyok szerint egyébb okok is kívántatnak, melyek a házasságot kívánatossá, esetleg szükségessé teszik.

3) A dispensatio nem csak a pusztta egyházi tilalomra (vetitum Ecclesiae) vonatkozik, hanem az összekelés módjára is.

A kath. egyház ugyanis a tridenti sz. zsinat XXIV. sess. Tametsi kezdetű kánonjában kimondotta, hogy a katholikusok házassága csak úgy érvényes, ha az illetékes kath. plébános és legalább két tanú előtt köttetnek meg. Ehhez képest tehát két eset következhetik be:

az egyik, ha a vegyes házasságok tilalma alól a dispensatio megtagadtatik, a másik, ha megadatik.

Az első esetben, midőn t. i. dispensatio, akár a természet törvényénél, akár más okoknál fogva megtagadtatik, akkor a kath. plébánosnak föltétlenül tiltva van a vegyes házasság megkötéséhez bármikép is hozzájárulni. És ha esetleg más a tridenti zsinat szerint nem illetékes fél előtt lenne az megkötve, érvénytelen lenne.

Ha pedig megadatik, úgy a továbbiakra nézve mindenben alkalmazkodnia kell a püspök rendeletéhez.

Minthogy azonban a protestantismus nagy elterjedtsége óta úgy-szólvan egész Európában elterjedtek a vegyes házasságok, azért az egyház mint gondos anya, híveinek gyengeségével s az állami körülményekkel számot vet s az idők folyamán a mai napig elment az engedékenység végső határáig s ezekre nézve a természeti s isteni törvények jogainak *föltétlen* reklamálásával néhol dispensált a tridenti zsinat törvénye alól. Így dispensált mint fogjuk látni Magyarországon is. Tette pedig ezt azért, mert oly országban, ahol a katholikusok a protestánsokkal együtt laknak az ily vegyes házasságok száma mindenki által szaporodott s midőn az államok az ujabb „liberális“ szellemtől áthatva megtagadták közreműködésüköt az egyházi törvény érvényesítését illetőleg, az egyháznak gondoskodnia kellett módozatról, hogy az eltévedt katholikusoknak a megtérés lehetőségét megadja.

A tridenti zsinat törvénye alói dispensatio által ugyanis az ily engedetlen katholikusok egyrészről, ha csak valamely bontó akadály nem forog fenn, érvényes házasságot köthetnek, másrészről megadatik nekik a lehetőség arra, hogy későbbi bánat esetén a bűnbánat és az oltári szentséghez járulhassanak.

Azonban ne hagyje senki, hogy ezen dispensatio a tridenti zsinat törvénye alól rövid idő be került. Ellenkezőleg mint látni fogjuk Magyarországon is, a kath. egyház ha egyes esetekre adott is fölmentványt, minden időben iparkodott törvényének föntartásával s az esketés körüli intézkedéseivel (az úgynevezett passiva assistentiával) oda hatni, hogy a hívek tartózkodjanak a vegyes házasságoktól.

Midőn pedig a megváltozott idők folytán az egyes államok belpolitikája s törvényei kényszerítőleg léptek íel, mint látni fogjuk nálunk is, csak akkor egyezett végre abba, hogy oly négyes házasságok is érvényeseknek tekintethessenek, melyek nem a kath. ple-

bános és két tanú, hanem a protestáns lelkipásztor előtt, vagy világi tiszviselők előtt vagy épen egészen titokban köttetnek. Az állam hatás-körébe tartozott azután a maga részéről, a társadalmi szempontok szerint meghatározni közelebbről, hogy előtte a kimondott elv alapján mily vegyes házasságok érvényesek.

Lesz ugyan még szó róla bővebben, de már most is megjegyezhetjük, hogy egyházjogi szempontból a vegyes házasságok érvényére nézve az állami érvénnyel szemben, a vegyes házasságokat illetőleg eltérő motívumok forognak fön. Kánonjogi szempontból ugyanis Magyarországban pl. nem azért tekintjük mi katholikusok a vegyes házasságokat érvényeseknek, mert protestáns lelkész előtt köttettek, — hiszen szerintünk ő ép oly világi ember, mint akár egy falusi jegyző, aki semmiféle egyházi renddel nem bir, hanem egyedül azért, mert XVI. Gergely dispensatiója szerint Magyarországban oly vegyes házasságok is érvényesek, melyek nem a tridenti zsinat törvénye szerint, hanem csak egyszerűen kellő számú tanuk előtt köttettek meg.

Államjogi szempontból persze a fönnálló positiv törvények irányadók az érvényességet illetőleg, de ez nem praejudikál a szentszékeknek arra, hogy egy vegyes vallású párnak szükség ecetében az állami törvényekkel ellenkező módon megkötött házasságát érvényesnek el ne ismerje, ha különben semmi akadály sem forog fenn, s elégséges számú tanú volt jelen.

Nem mulasztatjuk itt röviden megemlékezni azon érvekről sem, melyekkel napjainkban a vegyes házasságoknak társadalmi szükségét vitatják anélkül, hogy ezekből a kath. vallásra valami kárt, vagy a szülőkre és gyermekekre nézve valami veszedelmet elismernének. Általánosságban azt szokták fölhozni, hogy a vegyes házasságok már csak azért is megengedhetők, mert végtére minden fél Krisztus tanítványának vallja magát, Benne hisz s a Benne vetett hit és bizalom által akar üdvözölni, s ha vannak is hitbeli eltérések a katholikus és a protestáns fél között, ezek nem gátolják egyiket sem a maga utján való haladásban. Erre azonban az a válaszunk, hogy épen mert közöttük nagy és lényeges eltérések vannak, azért lehetetlen, hogy a kath. egyház az ily házasságokat híveinek tanácsolja, vagy akár csak helyeselje is, vagy ha nincs oly nagy és lényeges különbség a két vallás között, kérdjük a közjó kedvéért, miért alkotott akkor a protestantizmus külön „felekezetet“? Bizonyára azért, mert úgy vannak meg-

győződve, hogy köztünk s közöttük áthidalhatlan távolság létezik, amely az egyesülést a házasságban sem engedi meg. E távolságot képezik pedig hitünk anyagának forrásai s motívumai körül fennálló lényeges különbség. Mig ugyanis a katholikus a szt. íráson kivü! egy második forrást is ismer, melyből mint letéből hitének anyagát meriti; addig a protestáns kizárolag a szt. írást vallja illetékes forrásnak, melyből Krisztus vallását megismerhetjük. Mig a katholikus, Krisztus által hirdetett igazságnak mond egy tant, mert attól hallja, aki magától az isteni Mestertől nyert biztosítékot arra, hogy általa amennyből lehozott igazságok az egyházban épen megőriztessenek s hüen magyaráztassanak; addig a protestáns hisz valamit a Krisztus által hirdetett igazságokból, mert ő maga azt a szent írásban föllelte. s értelmi képzettségénél fogva annak oly jelentményt adott. Ki nem látná itt, hogy óriási különbség van köztünk s a protestánsok között? Mi hiszünk, mert az Istenről kinyilatkoztatott igazságokat az arra hivatott tekintély hirdeti, míg a protestáns hisz, mert subjectiv kutatása után rájött arra, hogy ez vagy az csakugyan kinyilatkoztatott igazság. Mi katholikusok egyetemlegesen is egy élő orgánumra tekintünk s tőle várjuk azt, hogy tájékozzon minket azok körül, amiket hinnünk kell; a protestánsoknál minden egyes ember úgyszólvan külön sectát képez, aki egyéni képességéhez képest maga állítja össze a hit igazságait.

Lényeges különbség van tehát köztünk s közöttük, a mi hitünk s az ő hitük között, s habár e lényeges különbség daczára, a jövő életet illetőleg az egyénekre nem akarunk biztos következtéseket vonni, annyit mindazáltal elmondhatunk, hogy e különbség mellett a földi életben nem lehet jó az a házasság, amely egy katholikus s egy protestáns közt köttetik.

A mai toleráns világban, midőn a „meggyőződések“ oly őszinte s biztos alapon nyugszanak s nem kevesebb tiszteletben részesülnek azt is fölszokták hozni, hogy üdvös hatásúak a vegyes házasságok s így kár azokat annyira elitálni, midőn a polgárok közti jóviszonynak, a közbékénék oly hatalmas faktorát képezik. Igen ám, de türelmesség és türelmesség között nagy különbség létezik. A szülő és nevelő türelmes gyermekének személye iránt mert tudja, hogy bármit tegyen is abból angyal jó teremtést egyhamar nem képez, de annál jobban kikel hibáival szemben, melyek oly sokat levonnak a személy értékéből.

Gyengéden, szeretettel bánnak a gyermekkel, de csak azért, hogy a rosszat annál biztosabban ölhessék ki belőle. Így vagyunk a tolerantiával is. Igen mi is hirdetjük a turelmességet, de nagyon is megválogatjuk azt, ami iránt türelmet lehet s kell tanúsítanunk. Már hogy a kath. egyház elvi álláspontból türelmet gyakoroljon azon tanok iránt, melyeket hamisaknak ismer, az oly kívánság, melyet lehetetlenségnek fog mindenki vallani. Vagy, hogy ugyan ezen okból akár ajánlja hiveinek, akár csak helybe hagyja, hogy ezek, azon hamis tanok híveivel házasságot kössenek, az oly kívánság, mely ellenkezik minden természeti bölcselettel, annál inkább a pozitív törvénnyel. Ha szükséges ismerjük mi is a turelmességet, de soha a hamis elvekkel, hanem csak azon emberekkel szemben, akik azt vallják.

De kérdezzük, vájjon miféle szükség hajtja a katholikust, hogy legdrágább kincsét, hitét, lelke életét oly közeli veszélynek tegye ki? Megtörténetik ugyan, hogy elvi álláspontját meg fogja tartani, de vájjon ha ezt teszi nem háramlik-e ebből visszavonás a házaspárra? Ha pedig a kath. házastárs enged hitének erősségeből, nern esik e végre a'vészthozó közönyösségbé? Mindkét esetben vétkezik a szeretet ellen, amelylyel pedig tartozik ugyan házastársának is, de tartozik még inkább hitének. Megtörténetik az is, hogy a kath. fél a házasság elején nem fog intoleráns lenni, sőt később, midőn a hitvesi szeretet csillapultával vallása iránti kötelmekre nézve is buzgolkodik és szeretett házastársát igyekezni fog a kath. vallásnak megnyerni; de e tekintetben se ringassuk magunkat illusiokkal. A lélektan arra tanít bennünket, hogy a szeretet nem igen mérlegeli a hiányokat azokban, akit szereünk, még a külsőségekben sem, annál kevésbbé a szellemeiket s így a vallást illetőleg sem. Így azután nem az fog bekövetkezni, hogy a kath. eredményeket fog elérni a katholikus hitvesénél, hanem maga is mindinkább rabja lesz hevűlő szerelmének s házastársának tévelyeit tűni fogja, melyek nem is oly ártalmasak mint valamikor gondolta; végre pedig közönyös lesz saját hite iránt, mert azt fogja hinni, hogy minden „keresztény“ vallás egyformán jó. Nem is említte, hogy megfordítva az akatholikus fél annál is inkább közönyösségbé fog esni, mert szerinte az ember bármely vallásban üdvözülhet. Ki fog tehát fejlődni bennök egész teljében az a gyökér, amely őket a vegyes házasság megkötésére birta: a hitközöny gyökere, de megfogja egyúttal teremni a maga gyümölcséit is. £ gyümölcsök pedig nemcsak önma-

guknak s gyermekieknek, hanem az egész rokonságnak ártani fognak, mert annál jobban fog közeledni ez is a szomorú eredményhez, mennél nagyobb közte s a „boldog“ házaspár közötti egyetértés s mennél kevésbé képesek határt vonni a megengedett türelem s a hitközöny között. Mindez pedig hova vezet vájon? Talán bármelyik vallásnak előnyére, vagy az állam javára?

Aki ezt állítaná, annak először be kellene bizonyítani, hogy a hit közöny, s az ebből származó vallástalanság minden tekintélynek mint igazságtalan igának megvetése, hasznára válik az egyeseknek, a családoknak vagy az államnak. S habár nem tételezzük fel, de mégis megtörténik, hogy a vegyes vallású házaspár viszálykodó életet folytat, vájjon ekkor is a tolerantia lesz a közhónak áldásos közvetítője?

Ha pedig valaki azzal állana elő, hogy a lelkiismereti szabadságot mindenben tisztelni kell, ezt pedig a vegyes házasságok úgy-szólva élőképekben mutatják; annak a következőket ajánljuk megfotonásra. Először is az embernek szabadsága, hogy bármit hihet; leg-föllebb fizikai lehet, de nem morális, ép úgy, mint az ember bir ugyan (fizikai) képességgel a rossz elkövetésére, de ez nem ád jogezimet neki arra, hogy azt lelkiismerete szerinti cselekedetnek tekinthesse. Hisz akkor a rablást a gyilkosságot sans géné „lelkiismeretből“ is el lehetne követni. Aki tehát egyszer az igazságot megismerte vagy legalább is megismerhette, arra nézve a vétkes mulasztáson alapuló „hit“ nem oly értékű, mint ahogy ezt a hitbeli meggyőződés védelmezői hirdetik. De tegyük fel, hogy a protestáns csakugyan meg van győződve, hitének igazságáról, kérdjük, vájjon ránk nézve az ezen hittel homlok egyenest ellenkező katholikus meggyőződés nem igazolja-e az egyház azon tanát, hogy a vegyes házasságok károsak? Avagy talán mindenből ellenére „meggyőződés“ igaz? Ezt nem fogja állítani senki sem, ép azért ne vegye tehát rossz néven nekünk senki, ha teljes meggyőződésből, lelkiismeretünknek „teljes“ szabadságával azt hirdetjük, hogy a katholikus nézve egy más vallásuval kötött házasság a bűnnek forrása s így kárhozatos. Ha pedig valaki ennek a lelkiismereti szabadságnak föltétlen uralmat akarna biztosítani, akkor kérdjük miért üldözi az állam a mormonokat, a nihilistákat, socialistákat a politikai s egyéb bűnösöket, akik talán legtisztább „meggyőződésben“ vannak az iránt, hogy lelkiismeretesen cselekesznek?

Ebből pedig az a tanúság, hogy a katholikus fél, ha a katho-

líkus házastársának lelkiismereti meggyőződését annak tárgyára, a törvényre vonatkozólag tisztni akarja, úgy ezt csak ismét a nagymérvű hitbeli közönyösséggel által teheti, amelytől tehát ha a házasságban ment akar lenni, úgy vegyes házasságra nem szabad lépnie.

Egy más érv szokott felhozatni a vegyes házasságok mellett azon tapasztalatból merítve, hogy igen sok ily vegyes házasság van, melyekben a felek maguk is nyugodt, békés életet élnek, meg gyermekiket is jól nevelik.

Erre nézve azonban jobbára megfeleltünk akkor, midőn a keresztény házasság célját tárgyaltuk, ép azért e helyütt csak annyit jegyezünk meg, hogy igenis elhetnek ők „boldog“ házaséletet, de ezt a „boldogságot“ illetőleg is ellenkező meggyőződésben élünk. Ha valaki a boldog házaséletet csak abba helyezné, hogy a felek egymással egyetértenek, hogy minden nagyobb csapástól, anyagi gonduktól menten elhetnek s gyermekiket neveltetik, az persze egyes esetekben „boldognak“ fogja mondhatni a vegyes házasságokat is, de ne higye senki, hogy ez a boldogságnak már a netovábbja. A keresztény vallás szerint ugyanis a házasság csak akkor mondható igazán boldognak, ha a házastársak elértek benne azt a célt, melyet Isten rendelt: önmaguk s gyermekik üdvösségeit. Ehhez képest nemcsak külsőleg kell jól élniök, s gyermekiket hasznos polgárokka képezniök, hanem kölcsönösen azon kell törekedniük, hogy mindenájan elérjék azt a boldogságot is, mely az embernek végső célja. Igaz, hogy erre nézve a tisztán kath. házasságok sem nyújtanak garantiát, de még kevésbé a vegyes házasságok, melyekben a felekről a szt. írással elmondhatjuk¹⁾: nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium.

Végre azt is mondhatná valaki, hogy ha a vegyes házasságok oly kárhozatra méltók, miért engedi meg tehát a kath. egyház egyáltalában, s miért áldja meg igen sok esetben? vagy miért nem akadályozza az állam az ily sok bajt hozó házasságokat? — Erre az a válaszunk, hogy az állam engedélye a katholikust még nem szabadítja fel a lelkiismeret szabadságára is. Tehát föltéve de meg nem engedve, hogy a vegyes házasságok az államnak semmi bajt sem okoznak, a katholikus még ezen esetben is kötve volna a lelkiismeret szava által, amely tiltja a vegyes, házasságokat. Pedig azt sem nehéz bebizonyítani,

¹⁾ L kor. IV. 5.

hogy az államnak is sok bajt okoznak s így rá nézve is az a kötelesség hárul, hogy ahol kezdődnek, mindenki kezdetben ellenök foglaljon állást. Avagy ki nem tudná, hogy pl. Magyarországban a vegyes házasságok miatt százados harczok vivattak az országgyűlésen úgy mint azon kívül? ki nem tudná, hogy napjainkban is egymást érik az ezekkel foglalkozó törvények s rendeletek, melyek mind azt bizonyítják, hogy a vegyes házasságok szülte egyenetlenség a doleg természeténél fogva még sokáig kellemetlenségekre, elégedetlenségre fog alkalmat szolgáltatni hitfelekezeteknél úgy, mint a kormánynál? De ha minden nem volna is, egy jó katholikus nagyon jól tudja, hogy az Isten nem az állam, hanem saját törvényei szerint fog felettünk Íteletet hozni, következőleg a vegyes házasságra nézve is nem azt nézi, hogy megengedte e azt az állam vagy nem, hanem hogy tiltva volt e az általa. Ez utóbbit pedig ugyan senki sem tagadhatja. A következő fejezetben fogjuk látni, hogy a vegyes házasságok előbbeni tilalmát foltaláljuk már a szent írásban s a hagyományban is, amelynek alapján a kath. egyház úgy a zsinatokban, mint a pápák irataiban folyton hangoztatta tiltó szavát. És ha minden nem volna is, egy hű katholikusra nézve, ha okosan akar házasodni, már a természeti törvény alapján kifejtettük érvek is elégségesek arra, hogy a vegyes házasságoktól óvakodjék. S hogy mindenek daczára a kath. egyház nemcsak túri, hanem egyes esetekben még meg is áldja őket, ez nem vall mellettük, hiszen ezt nem jó szívvel teszi, hanem egyszerűen bölcs alkalmazkodással az állami viszonyokhoz s anyai gondoskodásból híveinek emberi gyengeségei iránt. Ugyanazon magyarázat illik ide is, melyet Krisztus Urunk a zsidóknak adott, midőn ezek hivatkozva a szent írás szavaira: *quod Deus coniunxit, homo non separat, mcginterpellálták* Ő a mózesi törvényt illetőleg. Mire ő azt felelte: „*Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxore vestras, ab initio autem non fuit sic,*¹⁾

De, mondják tovább a vegyes házasságok védelmi, ha a katholikust illetőleg háramlik is valami kár az egyházra a vegyes házasságokban, de nem kárpótólja-e ezt bőven az a könnyű lehetőség s gyakori tény, hogy az akatholikus katholikussá lesz? Vajha igaz volna! Annyi igaz, hogy a megtérés lehetősége meg van, de ennek megvalósulása remélhető-e azon katholikus mellett, aki már az által, hogy

¹⁾ Kath- XIX, 8*

vegyes házasságra lépett, elárulta, hogy vallását s így lelkének ügyeit kevesebbre becsüli mint egyéb földi dolgokat? vájjon szükség nélkül, bizonytalan remény fejében, szabad-e kitennünk magunkat a bizonyos veszélynek? vájjon remélheti-e az ily katholikus, hogy az Isten általa, aki az 6 akarata ellenére lépett házasságra, az akatholikusnak megfogja adni az őszinte megtérés kegyelmét? Az oly katholikus, aki maga is megveti az Isten kegyelmét, melylyel a veszedelmet kikerülhetne volna, csak a legnagyobb elbizakodottsággal s vakmerőséggel hiheti, hogy ő az Istennék mintegy kiválasztott eszköze mások megtérítésében. Ellenkezőleg, nemcsak hogy nem remélhetjük, hogy a vegyes házasságok igaz híveinket szaporítják, hanem az ilyenből élő katholikusokról mondhatjuk el a szt. írással:¹⁾ despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis, ego quoque in interitu vestro ridebo ex subsan nabo, quum vobis id quod timebatis advenerit eo quod exosam habueris disciplinam et timorem Domini non suscepitis. Az még mondana valamit, ha az ily katholikusok önmementségükre nagy szerelmüket hoznák fel, amely távol van minden rossz akarattól: de kérdezzük vájjon a szenvédély kimenti-e őket vétkük alól? S ha mégoly nagy is szerelme, amely elvakította vájjon nem lett volna-e módjában mindjárt az elején megfélezni? Ha az elfogultság s elvakító szerelem elégséges mentő okul szolgálhatna, úgy a bűnök alig érdemelnének büntetést, mert többé kevésbbé menthetők volnának e szóval: szerettem. Az is nyomós érvnek látszik, hogy igen sok katholikusnak nincs módjában katholikussal házasságra léphetni s így, hogy önfentartásáról gondoskodjék kimenthető, ha vegyes házasságra is rá áll. De ezek is helytelenül okoskodnak, mert eltekintve attól, hogy az illetén anyagi kérdés csak a legritkább esetben hajthatja a katholikust arra, hogy életéről gondoskodandó vegyes házasságra legyen kényeten lépni, már maga a motívum nagyon lealacsonyító az illetőre. Nem is említve azt, amit tulajdonképen első helyen kellett volna említenünk, hogy t. i. egy vallásos lélek Istenben vetett bizalommal kész inkább a szegénység édes kenyerét enni, mint lelkismeretét ily nagy bűnnel beszenyezni. Szem előtt tartja Krisztus Urunk vigasztaló szavait:²⁾ mondom nektek: ne aggódjatok éltetekről mit egyetek, se testetekről, mibe öltözhetek. Nem több-e az élet az eledelnél és a test nem több-e az öltözetsnél?

¹⁾ PTOT. I. 25. 26.

²⁾ Máté VI. 25-30.

Tekintsétek az égi madarakat; ezek nem vetnek, nem aratnak, sem csűrökbe nem gyűjtenek; és a ti mennyei atyátok táplálja azokat. Nem vagytok e ti azoknál becsesebbék? Ha pedig a mezei füvet, mely ma vagyon és holnap kemenczébe vettetik, az Isten így ruházza, mennyivel inkább titeket kicsinyítűk? Ne aggódjátok tehát, mondván, mit eszünk, vagy mit iszunk vagy mivel ruházkodunk? Mert mindezeket a pogányok keresik. Hisz tudja a ti atyátok, hogy mindezekre szükségek vagyon. Keressétek azért először az Isten országát és az 6 igazságát, és ezek minden hozzá adatnak neklek.

Ezekben véltük leszámolhatni a vegyes házasságok mellett felhözött érvekről s aki az elmondottak felöl elfogultatlanul gondolkodik, be fogja látni, mennyire okadatolt a kath. egyháznak azon elvi állás pontja, hogy a vegyes házasságok ellen kikeljen, azokat kárhoztassa, s amennyire tőle telik megakadályozza. Hogy pedig ezen a természeti törvényben gyökeredző tilalma a dolog érdemét tekintve kifejezést nyert már az ó-szövetségbrn, s nyilván az új szövetségben egészen napjainkig; azt a következő fejezet van hivatva föltüntetni.

II.

A vegyes házasságok a positív isteni, illetőleg egyházi törvény szerint

1.

A szent írás tilalma.

A positiv érvek, melyek a vegyes házasságok tilalmára vonatkoznak, kétségtől meggyőzőnek minden jóakaratú embert arról, hogy azon magatartás, melyet az egyház akár egyes részeiben, akár egymáson minden házassággal szemben, a mely kath. és nem katholikus között köttetett, in specie pedig az általunk tárgyalt vegyes házasságokkal szemben tanúsított; mindig okadatolva volt, vagy a dolog természetéből, vagy a körülményekkel való lehető leszámolással.

Az egyház buzgó és hírneves tanítói minden időben iparkodtak nemcsak szóval odahatni, hogy az Apostoluktól átvett tan a maga épsegében fentartassék és a hívek lelke üdvösségeinek főakadályai elhárítassanak, hanem irataikban is, ahol csak alkalmuk volt, a szt. írás magyarázatában, vagy az idők viszonyainak megbírálásában, mindig óva intik a híveket az oly házasságoktól, melyekben az egyik fél az egyházon kívül áll.

Az első századokban, midőn a „vegyes“ házasságokat ostromják nem oly értelemben vétetett ugyan c szó mint ma, mert csak keresztények és nem keresztényekre értetett, hisz az eretnekeket jobban kerülték, mint a pogányokat, a kik az igazságot még nem is ismerték; — de könnyű beláttni, hogy ugyanazon hit-erkölcsi motívumok, melyek a keresztényt visszatartják a hitetlenel kötendő házasságtól, fokozottabban mértében érvényesülnek akkor, midőn valaki eretnekkel akar házasságra lépni, aki makacsul tagadja a hitet, melyet ő vall.

Irataikban hivatkoznak az ó- és újszövetségi szt. írás egyes eseteire, a melyekből a hívek szeme elé tárják: mily oktalanság a hívőknek magát a hitetlenel egy ily felbonthatlan szövetségre és életközösségre kárhoztatni. Hivatkoznak az ó- és újszövetség egyes helyeire, hogy ezekből is feltüntessék azon házasságok kárhozatos voltát, mely más vallásúakkal és olyanokkal köttetik, kiknek egész erkölcsi világnezetük ellentétben áll egymással. Így a vízözönre, a mely büntetése volt azon szégyenletes házasságoknak, a melyeket a féktelen testi élet folytán elkorcsosult Seth ivadék Kain utódaival kötött. Szemünk elő állítják Ábrahám és Tóbiás példáját, a kik közül az első, midőn tapasztalta Ezsau gonosságát. Jákob fiának meghagyta, hogy annak törzséből, a chananiták közül ne vegyen nőt magának; az utóbbi pedig az öt kisérő angyal tanácsára szintén csak saját törzséből házasodott. Ezen példákból azután levonják azon természetes következtetést is, mely szerint az ily „vegyes“ házasságokat csak oly emberek kötnek, a kikben a testi és világi elvezetek az irányadók s nem az elkölcös szelleml, mely egyedül teremthet állandó boldog viszonyt. Rámutatnak a bűnök sokaságára, a melyek ily házasságok megkötése által elkövettetnek, hogy az Isten kiváló büntetését is kiérdemelik; s ha ez már erkölcsi szempontból ily kárhozatos, mennyivel inkább fontos ennek elbírálása a hit szempontjából, a melyben oly hajlandók az emberek valamit fölöslegesnek tartani, ami szerintük az üdvösségre nem is szükséges.

Közelebbi adatot szolgáltat a kérdéshez Mózes törvénye, a ki az Exodus könyvének 3^^{ik} fejezetében közli az Úr abbeli parancsát, hogy a zsidók a bálványimádókkal házasságot ne kössenek „Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, ne postquam ipsac fornicatae fuerint, fornicari faciant et filios tuos in deos suos“. Ugyanezt ismétli az Úr a Deutor. 7. s Józsue könyvének 23. fej .-ben Ezen helyekből mind az világlik ki, hogy a bálványimádókkal kötendő házasságok tilalmának alapja nem volt más, mint megóvni a zsidókat a hamis istenek imádásától. Mert, hogy mily veszedelmet rejttek magukban a pogányokkal kötött házasságok, kitűnik a szt. írásnak más helyiből, mely úgy egyesek mint az egész zsidó nemzet elpártolását az igaz Istantól, ezen tiltott házasságokból származtatja. Egyúttal azt is látjuk, hogy a megérdemelt büntetés soha sem maradt el. Így elég csak hivatkoznunk Sámson esetére, a ki Dalilával, a philisteus nővel szülei akarata ellenére házasságra lépett Salamonra, aki (Királyok k. III. 11.) szerint „megszerete sok idegen

asszonyt, kikkel házasságot kötni Isten által tiltva volt“, a mely példák már elégé igazolják, hogy az Úr „megharaguvék Salamonra és Sámonra“, mert a tilalom daczára pogány nyal kötötték házasságot. Majd Salamon halála után Achab Izrael királyát említhetjük fel, kinek Jezabellel, az elvetemült pogány növel kötött házassága oly sok veszedelmet hozott, nemcsak a családra, hanem a népre is.¹⁾

így sújtotta az Ur az egész népet a Birák K. 3. 86. 7. olvasható esetben, midőn t. i. a pogányokkal kötött házasságok már nagyon elharapodztak, s az igaz Isten tisztelete egészen elhanyagol tátott.

Hogy mi lett a büntetése a zsidóknál a pogányokkal könnyelműen kötött házasságoknak s egyáltalán az igaz Isten tisztelet elhanyagolásának, arról mindenki tudomást szerezhet, ha elolvassa a Királyok 4-ik könyvének 17. és 25-ik fejezeteit. Megtudjuk onnét, hogy úgy Izrael, mint Juda országa sanyarú fogságba hurczoltatott, hogy megbűnhődjék a hütlenség miatt, melyet az Úr iránt tanúsított és érezze annak igazságos haragiát. És be kell vallanunk, hogy a zsidók, kiállván a 70 esztendeig tartó fogságot, a visszaköltözés után szívesen hallgattak Esdrás főpapnak buzdító szavára, melyekben felhívja őket, hogy okulva a szerencsétlenségen, mindenki hagyja el a „vegyes“ házasságokat, melyeket idegenekkel kötött, hogy elhárittassék az Úr haragja, melyet ezen bűn által kiérdezeltek. (Esdras I. K. 9. 10. 13 í.) Ettől fogva csakugyan nyilvánvaló a zsidók elfordulása a pogányuktól úgy annyira, hogy a Machabaeusok idejében sokan már készek voltak életöket inkább felaldozni, semhogy a pogány isteneknek áldoztak volna.²⁾ A rómaiak uralma alatt már annyira mentek, hogy Flavius József szerint (lib. 18. c. 9.) egyenesen megkívánták, hogy ha valaki pogányt vesz házastársul, az a zsidó vallásra térjen át. Hogyan is tűrték volna el a zsidók a pogánynyal kötött házasságot, midőn gyűlölték minden a mi nem zsidó volt; midőn a farizeusok példája nyilván mutatja, mennyire ragaszkodtak a mózesi törvények holt betűihez.

Már ezekből is láthatjuk, hogy a „vegyes“ házasságok kötése a zsidóknál is tiltott cselekmény volt s ha mindenkorral a törvény ellenére ily házasságot kötött, az méltó büntetésben részesült. A közeli veszedelem rendesen megtermé gyümölcsét; a zsidó, a ki pogánynyal

¹⁾ Királyok Hl. k. XVI, XIX, XXII. f. — Kir. XI. k. I, Vm, IX. f. — Panüipom, IL k. XII—XX, XXII. f.

²⁾ J. iUehab, I. 65. 36.

házasságot kötött, rendesen a legnagyobb bűnbe esett, amivel Istenet megbánthatta: az Isten tiszteletének elhanyagolásába. A zsidókat pedig mint kiváltságos vezetés alatt álló és az igéret földére Chanaanba bevezetett népet, nem érhette nagyobb büntetés, mint hogy csúfossan leverve, elhurczoltassanak idegen országba, odahagyva szeretett hazájukat, nyomorult fogásban töltsenek 70 esztendőt, míg Cyros, Dárius és Artaxerxes meg nem szánták őket, vissza nem telepítették, s fel nem hatalmazták, hogy a jeruzsálemi templomot újra felépíthessék.

Ha már most a vegyes házasságok ilyetén tilalmát a mai korban kötött vegyes házasságokra (kathol. és nem kath. között) alkalmazni akarjuk, bizonyára megtehetjük ezt minden nehézség nélkül. daczára, hogy az ó-szövetségben csak pogány és zsidó közti házasságról van szó.

A különbség ugyanis, hogy a kereszteny magát szintén Krisztus tanítványának mondja, csak hogy mindenben nem vallja azt a mit a katholikus; az utóbbita épen sokkal veszedelmesebb, mint maga a pogányság. Mert ha már az ó-szövetségben a zsidók elvakítva a szenvedély hevétől, készek voltak pogány nejeik kedveért bálványokat imádni; mennyivel inkább közel van a romláshoz annak a katholikusnak hite, aki nem szembeszökő hitetlenül, hanem csak eretnekkel köt házasságot, kinek hite különösen a magára hagyott ész előtt nem oly szembeszökő képtelenség, nem oly visszataszító, sőt ellenkezőleg hízeleg neki azzal, hogy önmagának tanítójává, törvényhozójává teszi és csalogatja őt azon a testnek bizonyára nem kedvező kötelmek teljesítésétől, a melyeket a kath. egyház rá ró.

A legnagyobb veszedelem meg épen abban áll, hogy az amúgy is elvakított kath. könnyen arra a gondolatra jön, hogy a hit anyagának, terjedelmének nagyobb vagy kisebb volta nem is oly föltétlen kellék az üdvösséges életre vagy magára az üdvözülésre. Elfeledi az ilyen, hogy Krisztus egyik tana ép oly kötelező, mint a másik, hogy azok között, az isteni tekintélytel szemben, az emberi ész nincs feljogosítva kiválasztani a mi tetszik, hanem egyetemlegesen kötelezők azok úgy, a mint maga Krisztus hirdette és Egyháza által máig is hirdetetti.

De ha formálisan megmarad is az egyházban a vegyes házasságban élő katholikus, vájjon nem válik-e indiferenssé, lanyhává saját kikének vallásérkölcsi életében s nem mutat-e tétlenséget, ha kath.

ügy felkarolásáról van szó? Bármennyire bírja is az értelmi igazságokat, melyek hitét sértetlenül megőrizik, vájon szíve ép ily sértetlen marad-e? Salamon király elég bölcs volt, hogy elméjével belássa a bálványimádás utálatosságát s mégis mint a szt. írás mondja (kir. 3. k. 11. f.):,, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos, nec erat cor ejus perfectum cum Dominó suo.“ Tehát hitétől sem veszté el, nem hagyta ott a zsidóságot, csak elromlott a stíve. Ép ilyen az oly katholikus, aki hiszi mindenkit, a mit Krisztus tanított de stíve nem a szerint érez, nem tökéletesen annak szellemében működik. — Jaj az ilyennek, mert ha Salamonnak megjövendölte az Úr, hogy: „elszakasztha elszakasztom országodat: (kir. 3. k. 11. f.) akkor végtelenül nagyobb kár éri a katholikust, a kit az Isten a földi büntetések után a mennyeiország elveszítésével fenyeget, azon országnak, melybe hogy bejuthasson, Krisztus maga jött le a földre, hogy megtanítsa az embereket a szükséges igazságokra és hátrahagyta Egyházát, hogy helyette és nevében vezérelje az emberiséget e mennyei Kanaan felé.

Ezekkel kapcsolatban nem hagyhatjuk érintetlenül azon vegyes házasságokat, melyek daczára, hogy zsidó és pogány között kötötték, azért egy szóval sem tételezik említés a rosszalásról és azért nem is eshetnek a föntebbi elbírálás alá. Ilyenek első sorban az egyptomi József házassága Pharao leányával és Esther házassága Ahasverus perzsai királyjával. Ezeknek, valamint már Mózes idejében megengedteknek látszó házasságoknak megértésére tudnunk kell azt, hogy Mózes az idegen néppel kötött házasságokat nem föltétlenül tiltotta meg.

Azon szavai ugyanis, melyet Deutor. 23. 7. olvashatók: ne utáld meg az idumaeust, mert atyádfia, sem az aegyptomit mert jövevény voltál az ő földén; a kik tőlük születnek harmad-ízen menjenek az Úr gyülekezetébe; arra vallanak, hogy ő e két népet kivette a tilalom alól, továbbá hogy ugyanazon könyv 21. fejezetében fölhatalmazza a zsidókat, „hogy az ellenség közül nővel, ha az nem kananeus házasságot köthetnek, csak ez nyirja le haját s messe le körmeit“, ismét azt bizonyítják, hogy ha köthettek is a zsidók idegen nemzetiségi (tehát vallású) nővel házasságot, de nem minden föltétel teljesítése nélkül, a melyet az idegen vallásnak teljesíteni kellett. (Esdr. 9. f.)

Ezzel kapcsolatban tudjuk meg érteni azt is, hogy később a Királyok 3. k. 3. fej.-ben. Salamon királynak az egyptomi Fáraó leányával kötött házassága nincs megróva.

A mi ennek magyarázatát illeti; könnyen rájövünk, ha meg-gondoljuk, hogy a mózesi törvény mint imént láttuk, nem föltétlenül tiltotta meg a vegyes házasságokat, hanem csak a mennyiben a tilalom alapja, a bálvány imádásnak veszedelme, a közelebbi érintkezés folytán valószindnek látszott. Ilyen veszedelem pedig a zsidó nép vallás-erkölcsi életének különböző fazisa szerint különböző vala. Eleinte, midőn az Egyptomból való kivezetés után a nép nem volt megerősödve az egy igaz Isten cultusában, hanem hajlékony keleti természete miatt nagy volt a veszedelem, hogy a pogányokkal való további érintkezés miatt visszaesnek a bálványimádásba, persze nagyobb volt a szüksége annak is, hogy kerüljék a pogányokat; de később midőn a próféták vezetése mellett a nép az ígéret földére érve belátta, hogy az Úr az ő legbiztosabb menedékkük, akihez ragaszkodni létfeltételük, akkor könnyebben lehetett enyhíteni a törvény szigorán, a mint azt a Deutor. 21. és 23. fej. olvassuk is. Ezen alapon tehát Booz, Ruth, Dávid, Salamon, az egyptomi József és Eszther „vegyes“ házasságán senki sem ütközik meg, különösen ha tekintetbe veszi, hogy ezek részint kiváló mélyebb vallási lelkülettel bírtak, részint az isteni Gondviselés kiválló eszközei voltak, a kiknek házassága tehát, az említett szempontok védelme mellett, nincs is kárhoztatva, de dicsérve sincs s még kevésbbi mint ajánlható példák gyanánt állíttatnak fel.

* * *

Ha már az ó szövetségben annyira óvta Isten az ő törvény-hozói által a kiválasztott népet, mennyivel inkább kell, hogy gyengéd szeretettel viselje gondját azon nép leksi ügyének, melylyel csak egyszülött Fia vére árán tudott kiengesztelődni, melyet az Általa alapított Egyházban látható földi helytartója által az örök üdvösséggel felé vezérel. Maga az Úr Jézus nem nyilatkozott ugyan e kérdésben, mert mint fentebb érintettük, a zsidók separatismusa ekkor a tetőponton volt tehát szükség sem, de alkalma sem volt, hogy óvja hieveit; mindenkorral nincs senki aki állítaná, hogy helyesléssével járult volna oly nemű frigyezhez.

Midőn pedig az apostolok, mint az ő közvetlen tanítványai és teljhatalommal felruházott missionariusai tapasztalták, hogy a hievek az eretnekektől nem óvakodnak kellőleg; azonnal felemelték intő szavokat, hogy megóvják őket a tévelyegőktől. Hogy egyenesen nem oly házasságokról beszéltek, melyeket a kath. egyház vegyes házassá-

gok czímen ma tilt, azt nem vonja kétségbe senki, de erre nem is volt szükség, mert sokkal élénkebb volt a keresztenyek hite, sem hogy ilyen lépést tettek volna. Mindazonáltal, tekintve azt a szellemet* melyet alkalomadtán irataikból lehelnék, midőn ervélyes szavakkal és érvekkel hatnak a hívekre, hogy kerüljenek a hithagyokkal minden összeköttetést; nem kételkedhetik senki azon igazság felett sem, hogy a katholikus, a mint most nevezzük magunkat és a nem cath. vagyis az érvényesen megkeresztelt, de téves hitűek közti házasságokat minden erejükön át igyekeztek volna megakadályozni.

Ha mégis akadtak szerzők, akik az újszövetségi szt. írásban a vegyes házasságoknak, ha nem is egyenesen ajánló, de türhető értelemben véve helyeket találtak, úgy ez csak a helytelen értelmezés folytán érthető.

Alig érdemel említést azon helytelen magyarázat, a melyet a vegyes házasságok védői Máté ev. I9 f. 6 v. használnak. Ott ugyanis azt olvassuk, hogy: „Amit Isten egybekötött, ember el ne válaszssa.“ Mily helytelen okoskodás az, midőn valaki azt így magyarázza¹⁾: a mit tehát Isten az emberi szív nemes hajlamai és érzelmei alapján, elsősorban tehát a házasságban egyesített, azt semmiféle emberi hatalom ne válassza el egymástól, mert ez által Isten egyenes jóváhagyásának szegül ellene. — Mintha bizony esze ágába is volna valakinek két stílus természet adta jogait lerontani, ha házasságra léptek úgy, a mint azt az Isten tanításának, hit- és erkölcsi elveinek szemmel tartása magával hozza.

De azt mondani, hogy féktelen választása van az embernek stívvisszonyt kezdeni bárkivel, a nélkül, hogy akár az igaz hitre, akár az erkölcsi életre tekintsen s ezt az Isten szintén helyeselni, jóváhagyni fogja: nem egyébb mint nevetséges rabbulisztika. Egészen úgy hangzik, mint midőn víg társaságban, dorbézolás közepette valaki a zsoltáros ezen szavait akarná helyeslő értelemben idézni: „mily jó és kellemes a társaknak együtt lakni.“²⁾

Könnyen belátja mindenki, hogy Máté evangéliista idézett szavai nem is a kötendő, hanem a már érvényesen, helyes korlátok között megkötött házasságokra vonatkozik, melyeknek felbonthatóságára valakit feljogosítani, Isten szava elleni vétek, — mint ez a nevezett fejezet összszövegből világosan ki is tűnik.

¹⁾ L. Besze János: Szózat a haladás barátaihoz. Budán 1841.

²⁾ Ps.m

Sokkal erősebbnek látszik az az érv, a melyet szt. Pál a korinthusiakhoz írt I. levelének 7. fejezetéből merítenek. Ebben ugyanis a 12 verstől a nemzetek apostola a következőket írja: „Azonban egyebeknek én mondom, nem az Úr! ha valamely atyánkfiának hitetlen felesége vagyon és ez kész vele lakni, el ne bocsássa azt; és ha valamely hívő asszonynak hitetlen férje vagyon és ez kész vele lakni, el ne hagyja férjét; mert a hitetlen férfiú megszenteltetik a hívő asszony által és a hitetlen asszony megszenteltetik a hívő férfiú által; különben a ti fiaitok tisztálatlanok volnának, most pedig szentek. Hogy ha a hitetlen fél elválik menjen el, mert nincs kötelezve atyánk fia vagy a hívő asszony ily esetben, hanem békességre hivott minket az Isten. Mert honnét tudod asszony, vájjon a férfiút nem üdvözítheted-e.“ — Ha valaki e szöveget az egész fejezetből kiszakítja, nem törődve az egész levél tartalmával, alkalmával s azon ezéllal, a melyre az apostol számított, akkor könnyen így okoskodhatik: ha az apostol elégséges okokból nem kárhoztatta azon házasságokat, melyben egy kereszteny nem keresztenyvel él, mennyivel kevésbé volna oka ellenezni ama vegyes házasságokat, a melyekben minden fél kereszteny, habár az egyik katholikusnak a másik egyszerűen keresztenynek nevezi is magát.

De mily vakmerő visszaélés ez a szöveg magyarázat szabályai-val! Először csak általanosságban kérdezzük, vájjon ugyanazon Apostol a hitetlen pogány hitvest, aki előtt a kereszteny vallás egészen ismérőtlen volt, nem könnyebben remélhette-e megnyerhetni kereszteny hitvese által, ha ez azáltal is, hogy az együtt élést kívánta, már elégséges bizonyítékát adta annak, hogy nem idegenkedik a kereszteny vallás felvételétől? Nem is említve a hasznöt, mely így a gyermekekre hárult, a kik a megtért hitves buzgó és lelkes gondozása alá jutottak s így szintén a keresztenység sarjaivá lettek. Mig mindaz egész más elbírálás alá kell, hogy essek a mai vegyes házasságok eseteiben.

De még inkább kitűnik e szavakra való hivatkozásnak helytelensége, ha közelebbről vizsgáljuk az egész levelet és in specie e fejezetet.

E levélben ugyanis szt. Pál felvilágosítást nyújt a korinthusi híveknek azon vitás kérdésekről, melyeknek feszegetésére akkor az ott keletkezett pártok adtak alkalmat. Nem csak az ó-szövetségi szertartások kötelező ereje, hanem egyéb kérdések is szóba hozattak.

A peres ügyek mikénti elintézése, a pogányok lakomáiban való részvétel, a házassági viszony tartama, mindmegannyi ok volt, hogy

szt. Pál legalább levélben keresse fel a jelentékeny város kereszteny hiveit, hogy vitatkozásainak a szeretet törvényének szellemében, Isten adta felvilágosultságával, apostoli rendkívüli hatalmával és tekintélyével véget vessen.

A többi közt egy új s egészen a viszonyok által teremtett kérdést is tisztázni kellett. Többször előfordult ugyanis az az eset, hogy a pogányok közt megkötött házasságban az egyik fél kereszteny lett. Nem volt kicsinyes kérdés tehát az, hogy ily esetekben mihez tartsa magát az ily újonnan megkeresztelt. Es sz. Pál ezt is elintézte ezen fejezetben. Szól pedig e tárgyról nem a 12 verstől, hanem már a 10-ikben is s hogyha tisztába akarunk jönni az ő kijelentésével, nekünk sem szabad azt figyelmen kívül hagyni. E két vers pedig a következő: „Azoknak pedig a kik házasságban vannak nem én parancsolom, hanem az Úr: hogy a feleség el ne váljék férjétől; hogyha elválik, ház nélkül maradjon vagy békéljen meg férjével. És a férfiú el ne bocsássa feleségét.“ A különböző a 10—11. vers és a 12—16. vers között csak az, hogy az első kettőben nem saját tekintélyére hivatkozik s hogy itt a keresztenyek házasságáról szól tisztán; míg a következő versekben önmagát állítja fel tekintélynek s nem is ugyanazokhoz beszél, hanem „egyebekhez“ is.

E két különböző azonban a dolog érdemére nézve nem is jöhet számításba, mert az első tekelyre való hivatkozással csak annyit akart mondani, hogy ő nem tevén új nyilatkozatot, hanem csak utalván isteni Mesterünk Math. 5. 32. Márk 10. 7. s Lukács ev. 16. 18. v.-ben olvasható tanítására, felesleges minden további magyarázat; míg utóbb a 12-ik versben magát állítván oda tekintélynek, azt akarta jelezni, hogy egy egészen újonnan fölmerült konkrét eset a pozitív intézkedést neki kell pótolni. Hogy pedig ő erre illetékes volt, már csak abból is bizonyos, mert az apostolok mint az Úr Jézus kiválasztott tanítványai hivatva voltak, hogy a Szentlélek felvilágosítása mellett Mesterük nevében, hirdessék a szeretet vallását és intézzenek el egyes dolgokat azon szellemben, a mely Krisztus Urunk egész tanát áthatja, mint ugyanaton fejezet végén mondja: „Puto autem, quod et ego Spiritum Dei habeam.“ Ami pedig a másodikat illeti, erre nézve is elmondhatjuk, hogy a hivatkozott versekben a tárgy egész más oldaláról van szó, mint a hogy ezt a vegyes házasságok védelmi érvényesíteni törekszenek. — Midőn ugyanis ők azt, érvül vélik felhozhatni

azon általános értelemben, Hogy szabadon legyen megengedve a kath. és az eretnekek közti házasodhatás, ugyanakkor elfeledik, hogy itt az apostol nem a megkötendő, hanem már tényleg megkötött házasságokról beszél és itél azon esetre, ha két pogány házastárs közül az egyik keresztény lesz. Ez esetben tehát nem a házassági akadályról s még kevésbbé a házasság megkötése előtti körülményről, hanem oly intézkedésről van szó, a mely egy, a házasság megkötése után gyakran előforduló körülmény okozta nehézségek megoldását célozza. Az értelmezést illetőleg lehet ugyan vita tárgya e szó: discedere elhagyni; mert a szónak bővebb, vagy szűkebb értelme szerint vagy a teljes szétválás, vagy csak a különélés érthető; de ez nem tartozván tárgyunkhoz, nem is képezheti további fejtegetésünk tárgyat. Sokkal közelebbről érdekelnek minket azon okok, a melyek szt. Pált arra birták, hogy ilyen esetekben megengedhetőnek jelenti ki az együtt maradást. Ezek a 14. és 15. versben vannak előadva, de értelmükre nézve már nem egyeznek meg a szent Iratok magyarázói. Szt. Jeromos és Anzelm sanctificare *‘ανταστείν* jelentésére vonatkozólag meggyeznek azon véleményben, hogy e szó annyit jelent mint valakit a keresztenységnek megnyerni legalább is annyira, hogy ez ne idegenkedjék e vallástól. Már pedig az a pogány, aki keresztény házastárával a házasájat folytatni akarja, az már megérdelemli, hogy a keresztény őt önkényüleg el ne hagyja, hanem iparkodjék, hogy az ilyennek lelkében már is előnyösen működő isteni kegyelmet felhasználva, őt egészen megnyerje vele a keresztenységet felvétesse. Fokozódik még az érdek az ily házasságból született gyermekekre nézve. Ezek ugyanis a szülők együttmaradása esetén mennyivel jobb irányban neveltetnek a buzgó kath. fél által, mennyivel könnyebben lesznek a keresztenységnek megnyerhetők, egy szóval szintén megszentelhetők; míg ha szétválnak a gyermekek egészben vagy részben a bálványimádásnak, a hamis istenek kultuszának áldozatai lesznek. Szt. Pál apostolnak e leveléből tehát két dolog világos: hogy ő nem tanácsolja és még kevésbbé parancsolja, hogy egy keresztény és egy pogány házasságra lépjenek, hanem csak megengedi, hogy a feltett esetben ilyenek a már előbb érvényesen megkötött házasságot folytassák. Midőn pedig ezt teszi észszerűen cselekszik, mert a két rossz közül a kisebbet választja, sokkal nagyobb s bizonyosabb lévén a veszély úgy a pogány félre, mint a vele tartó gyermekekre nézve ha szétválnak, mintha óhajtván a további együtt-

élést a keresztény ōt el nem taszítja. Másodszor világos szt. Pál leve-léből az, hogy ő akkor, midőn az illetén együttelést megengedi épen-seggel nem akarja azt vitatni, hogy egy keresztény és pogány közti házasság érvényes-e vagy nem, még kevésbbé akarja ezen házasságokat előnyösnek föltüntetni; hanem csak a keresztény szeretet alapján tűr-hetőnek deklarálja azt, hogy egy keresztény az ő pogány házastársát el ne hagyja, ha ez vele tovább is együtt élni kivan.

Hogy pedig ilyen értelemben veendők szt. Pál apostolnak ezen szavai; kétségtelenné teszik ezt más helyütt olvasható nyilatkozatai. így mindenjárt ugyanazon levél, ugyanazon 7-ik fejezetében a 39. versben, miután a szüzességi állapotnak a házasságnál tökéletesebb voltát feje-geeti, a nélkül, hogy a házasáletemnek akár szükségességet, akár méltó-ságát kétségbe vonná, így szól: „az asszony kötve van a törvényhez, a meddig férje él; hogyha férje meghal felszabadul; menjen férjhez a kihez akar, csak hogy az Úrban.“ Hogy szt. Pálnak ezen szavai a keresztyéket illetik arról senki sem kctelkedhctik, mert az apostol csak ezeknek lelke ügyeit gondozta; hanem hogy épen az „Úrban“ szónak értelme kizárolag a keresztyékre értendő-e, az már nem áltá-lános vélemény az exegeták között. Sokkal valószínűbb azoknak véle-ménye, a kik ezt úgy értelmezik, hogy az ily özvegy arra kötelez-tenek, hogy ismét csak keresztyényel lépjön házasságra, mert „in Dominó“ szt. Pálnál másutt is annyit jelent, mint keresztény. Így e fej. 22 versében azt mondja: „qui enim in Dominó vocatus est servus, libertus est Domini“ — vagy a galatákhöz irt levelének 3, 27 vben: „quieunque in Chto baptisati estis Chtum induistis.“ így értelmezi ezt Tertulián is midőn azt írja: „In Dominó debet nubere h. c. non ethnico, sed fratri.“ (De monogámia 7. c.) Ez esetben természetesen egyenes parancsunk van szt. Pálnál arra nézve, hogy a katholikusok más vallásuakkal házasságot ne kössenek.

Ha azonban e szavaknak értelme úgy vétek, mint a hogy a német theologusok nemelyike¹⁾ veszi, mintha szt. Pál csak annyit akarna mondani, hogy „in Dominó“ vagyis az Úrnak akarata, taní-tása szerint, a ki a többnejúséget épugy elítéli, mint a tetszés szerinti szétválasztást, akkor minden esetre egész más kérdésben képez egye-nes érvet.

1) L. Horárik: Die Ebe im Geiste Christi, n. die gem. Eheo. Tfibing, 1848; Christ, Fried. T, Ammon; Die gemischten Eben etc. Dresden und Leipzig, 1889.

Ez az értelmezés azonban nagyon erőltetett. Mert ha szt. Pál itt nem akart volna valami ujat mondani, akkor ép úgy tett volna, mint a 10. és 11-ik versben, ahol egyenesen az Úr szavaira hivatkozik, aki¹⁾ a jelzett tanról már elég világosan nyilatkozott.

Hihetné-e valaki azt, hogy ugyanazon apostol, aki az Ephezusiakhoz írt levelének 5. fej.-ben a keresztények házasságát úgy tünteti fel, mint jelképét azon szent, belső, egy és felbonthatatlan szövetségnak, a mely az Úr Jézus és az ő Egyháza között létezik, hogy mondom, ugyanazon apostol itt megengedje egy kereszténynek egy pogánynyal való egybekelését, ha különben a monogamiára tekintettel van is? Vagy talán az ily házasság épügy képviselné a jelzett viszonyt, mintha mindenketten keresztények volnának? Bizonnyára ugyanazon apostol, aki óva inti a keresztényeket minden a pogányokkal való bizalmasabb érintkezéstől, meg kevésbé akarhatta, hogy ezek házasságot kössenek egymás között.

Feltéve tehát, de meg nem engedve, hogy az „in Dominó“ szavaknak az „Úr tanítása,“ az Úr szelleme „szerint“ értelmet kell is adni, akkor is nem a többnejúség, vagy a tetszsé szerinti szétválásnak elejét akarja venni, a melyeket már az Úr Jézus maga megtiltott, hanem közvetve ismét csak azt parancsolja, hogy a keresztény csak kereszténnyel lépjen házasságra, akivel egyedül van biztosítva úgy a házasság egységét, mint fölbonthal lanságát illetőleg.

Bizonnyára nincs senki, aki feltételezné szt. Pálról, hogy a keresztény felt is, meg a házasságot is kitenné a legnagyobb szerencsétlenségek s profanálásnak, midőn jól tudta, hogy a pogány az ő saját törvénye szerint elhagyhatja keresztény házastársát és hogy az olyannal kötött házasság épen nem felel meg az Úr Jézus s Egyháza közti viszonynak.

Tehát „in Dominó“ az Úr akarata, szelleme, értelmezés mellett sem jelenthet egyebet, minthogy a keresztény csak olyannal kössön házasságot, a kivel szentségre lép, a kivel való viszonya jelképe lesz a nagy titoknak; a mi pedig csak kereszténnyel lehetséges.

Más szóval, ha el is fogadjuk, hogy e helyen a többnejúség s az önkényes elválás a keresztény házastársak között tiltatik, azért közvetve mégis csak arra birja a keresztényeket, hogy kereszténnyel lépjenek házasságra, mert vájjon melyik közülök lehetett volna biztos, hogy

¹⁾ Xath. 19.1. kor. VII. 8.

pogány hitvese más nem vesz maga mellé s hogy Őt, ha eszébe jut, el nem hagyja? Ezt csak is keresztenyől remélheti s így még ily értelmetlennel is szent Pál ezen szavai „in Dominó“, a keresztenyek egymásközti házasságaira érteimezendők. Tehát már szt. Pál is föltűnted, hogy mily nagy a jogegyenlőtlenség a „vegyes“ házasságokban.

Hasonló értelemben nyílatkozik szt. Pál a korinthusiakhoz írt levelében¹⁾ a hol mint lelkük üdvének fáradhatatlan munkálója a következőket irja: „nolite jugum ducere cum infidelibus.“ „Ne vonjatok egy igát a hitetlenekkel, mert mi köze van az igazságnak a hamissággal, vagy mi egyesülése a világosságnak a sötétséggel; vagy micsoda egyessége lehet Krisztusnak Beliallah vagy micsoda része a hívőnek a hitetlennel; mikép egyez meg Isten temploma a bálványokkal. Mert ti az élő Istennek temploma vagytok, a mint Isten mondja: „hogy Ő bennök lakom és közöttük járok és Istenök leszek és ők az én népem lesznek. Annakokáért menjetek ki közülök és váljatok ki, úgy mond az Úr és tiszttalant ne illessetek és én hozzá fogadlak titeket és atyátok lesztek és ti fiaim és leányaim lesztek, úgy mond a Mindenható Úr.“

Ezen szavaknak lényeges részét képezi e kifejezés: „jugum ducere cum infidelibus.“ Ha itt a szöveg magyarázók azon részéhez csatlakozunk, a kik²⁾ ezt egyenesen a házasságra értik, akkor nekünk katholikusoknak ismét közvetlen parancsunk van szt. Páltól arra, hogy más vallásuakkal ne kössünk házasságot; ha pedig a másik felnek véleményét veszszük alapul, hogy t. i. csak a pogányokkal való minden közelebbi érintkezés tiltatik, akkor is közvetve ugyanazon értelemben jutunk. Mert vájjon van-e bensőbb, közelebbi érintkezés egy férfi és egy nő között mint a házasságban? — Ha tehát szt. Pál már általában tiltja a keresztenyeknek a pogányokkal való szövetkezést, akkor kétségtelenül ezt elsősorban a házasságra kell érteni.

Az okokat, melyek alapján az apostol a keresztenyeket óvja, felesleges is bővebben fejtegetni, hisz első olvasásra megérти mindenki, mily alapos a tilalom, a mely kimondatott. Avagy miként is férhetne össze az igazság, melyet az Úr Jézus hirdetett a hamissággal, a mely a hit kérdéseiben a gyarló emberi ész találmánya; miként is élhetnének együtt olyanok, a kik közül az egyiknek Krisztus képezi világos-

¹⁾ EL Kor. VI, 14.

²⁾ L. Vogt: Commentar. in Erang et s. Pauli epist, ed. Dániel Chr, Riet. Mogau tina 1790

ságát, míg a másik a sötét, a tudatlan pogány vallási ismeretek között botorkál; miként lehetnének békességen azok, akik közül az egyik Krisztust ismeri el Istenének: a másik Belialt? Mit remélhetnek az olyanok, a kik közül az egyik odaadó hive az isteni Mesternek, a másik makacsul ellene mond egyes tanainak; vagy hogyan értsenek azok egyet, a kik közöl az egyik Krisztust hordja stívében, a másik bálványok tiszteletében mutatja lelkének vallását? Méltán zárja be szt. Pál az ő okadatolását azon felhívással, hogy kerüljék a hitetleneket, mint a kiknek társasága megfosztja őket az Úr atyai szeretetétől.

Ily erélyes nyilatkozatokat tesz szt. Pál, hogy megóvja a keresztényeket a hitetlenek társaságától. És ki nem látná be, hogy minden tilalmak, a melyek az első keresztényeknek a hitetlenekkel való közelebbi érintkezését akarják meggátolni; fokozottabb mérvben erve-nyesek a katholikusokra nézve az eretnekekkel szemben. Manap, midőn a hiverek vallás-erkölcsi élete távol áll az első keresztények buzgósgától, midőn az általános vallástalanság és erkölcsstelenség amúgy is lépten nyomon rontja a gyengéd hitéletet, kétszeres kötelessége minden katholikusnak, hogy házasságot ne kössön olyannal, a kinek egész vallásrendszere Krisztus igaz tanításából nem a szakadatlan egyházi hagyomány, hanem önesze után van összeállítva, aki nem ismer el más tekintélyt, mint fölvilágosodott értelmét, a mely csak az „igazat“ diktálhatja.

Napjainkban kiválóan szükséges minden katholikusnak, hogy szeme előtt tartsa szt. Pálnak szavait: „az eretnek embert kerüljed, tudván, hogy az ilyen elfordult és vétkezik, tulajdon értelmével kárhoztatván magát. (Tit. III. 10, 11.) Ha már Titusnak, a püspöknek szükséges volt, hogy társaságukat kerülje, mennyivel inkább áll ez a mai hívekre, akik a hit dolgában annyira járatlanok, hogy az első nagyhangú támadás előtt már nem tudnak megállani. Az oly katholikus, aki protestással házasságra lép, vétkezik Isten ellen, aki azt tiltja; vétkezik saját belátása ellen, saját gyermekei lelkiüdvössége ellen; vétkezik egyháza ellen, amely elítéri; továbbá profanálja a szentséget, olyannal házasodván, aki nem is tagja az egyháznak.

Igaz, hogy a vegyes házasságok védelmezői szeretik felhozni, hogy a szt. Iratok csak a pogányokkal való közelebbi érintkezést és úgy a házasságot is tiltják, de azokat nem lehet egy rangba helyezni, azokkal, a kik szintén Krisztusba helyezik összes hitöket. Ez azonban

csalóka egy érv. Különben tagadjuk mi azt, hogy az eretnekekre nézve nem volnának parancsaink maguktól az apostoloktól. Maga szt. Pál és szt. János később ismételve hangoztatják azon érveiket a „hamis tanítók^{4*} ellen, a miket a pogányokra nézve már előbb fölhoztak. — Midőn pedig ezt teszik, csak isteni Mestereink példáját követik, aki (Math. 18, 17.) legelőször buzdította hiveit arra, hogy a ki az egyházzat hallani nem akarja vagyis akarattal ellene szegül a legfőbb egyházi tekintélynek, legyen neked mint a pogány és a vámos.

Szt János apostol áradozó szeretettől lelkészítve azt irja második levelében: „Ha ki hozzátok jön s e tudományt (az általa hirdetett tant a tiszta keresztséget) nem hozza magával, ne fogadjátok be házatokba s ne is köszönjetek neki.“ Mit mondana ma, ha látná, hogy a katholikusok gondtalanul odavetik lelki ügyüket és csak az anyagiak körül szorgoskodván, könnyelműen kötik meg a házasságot olyanokkal is, a kik hitéletükre a legnagyobb veszedelmet hozzák. És ezzel befejezzük a szt. írási helyeknek bővebb fejtegetését, mert már az eddigiekből is meggyőződhettünk annak igazságáról, hogy az apostolok mindenent elkövettek, hogy a keresztyényeket távol tartsák a hitetlenektől, következőleg, hogy az ő tanításuk szellemében minden, csak az nem állítható, hogy a pogányokkal való házasság kötést megengedték, vagy csak helyeselték volna is.

Ami pedig épén az eretnekekre vonatkozó nyilatkozataikat közelebbről illeti, hasonlólag elmondhajuk, hogy mindenent óhajtottak csak azt nem, hogy a hivek velők házasságot kössenek. Hogy épén az azokkal köthető házasságokról nem beszélnek, az ne hozzon minket zavarba, mert ha egyszer tisztában vagyunk azzal, hogy a vélekedtek ők az eretnekekről s a híveknek hozzájuk való viszonyát illetőleg; egyúttal arra is megkaptuk a feleletet, hogy megengedték-e a velők való házasságot vagy nem. Pedig erre nézve oly világos kitételeik vannak, hogy alig hibázunk, ha azt állítjuk, hogy az apostolok jobban óvták a keresztyényeket az egyháztól elpártoltaktól, mint a pogányoktól. Ugyanazon szt. Pál, aki¹⁾ a pogányokról úgy vélekedik, hogy nem kell őket elítélni; aki a velők való lakomákat megengedi; egyúttal teljes lelkéből elítéri azokat, „akik egyszer már megvilágosítattak.“ Meleg szavakkal hívja föl²⁾ a keresztyényeket, hogy vigyázzanak azokra,

¹⁾ Láad: L kor. V. 12; X. 27. Hebr. VL 4-8; X. 25—31.

²⁾ L. Rom. XYI, 17 18; 2 Thess. ni 14; 2 Tim. II, 16, 18; m 5.

kik visszavonásokat s botránkozásokat támasztanák azon tudomány ellen, melyet ők tanultak s kerüljék őket, mert az ilyenek édes beszédekkel s hízelgésekkel elámitják az ártatlanok stíveit. Egyébként, hogy is beszélhettek volna máskép az apostolok, mint Krisztus szellemében, aki pedig ¹⁾ még őket is intette, midőn azt mondotta nekik: attendite a falsis prophetis, qui #eniu[m] ad vos in vestimentis ovium, intrisecus autem s[an]cti lupi rapaces. Mire is intették volna a híveket az eretnekkel szemben másra, mint amire Krisztus: „si quis ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus et publicanus.“ Miként is vélekedtek volna máskép a vegyes házasságáról, mint annak teljes elítélésével s kárhoztatásával, midőn szt. Pál²⁾ a korinthusi híveknek még azt is megtiltotta, hogy oly „atyánkfiával“ (tehát hívővel) egyenek, aki az általa elszorolt bűnökben szenvéd.

Végül, hogy megfeleljünk azon ellenvetésre: miként van az, hogy a kath. egyház a szt. írás ily világosan kifejezett értelme ellenére a vegyes házasságokat eltúri, sőt érvényeseknek ismeri el, míg a nem keresztenyekkel szemben a cultus disparitást mint bontó akadályt fönn tartja; idézzük Perghold Pál következő akadatolását³⁾: „etsi partium, matrimonium inire volentium, diversitas religionis non alia, quarn illa, quae a christiana est aliena, ut judaismus, gentilismus, videatur esse impedimentum matrimonium dirimens: si tamen textuum s. scripturac attendatur ratio, ipsum scilicet perversionis periculum, vetita profecto defendi possunt catholicis cum haereticis matrimonia. Non obstat, quod ut valida temporibus nostris habeantur talia matrimonia ex usu et consuetudine. Consuetudinem namque hanc jám ab ecclesia toleratam hominum induxit perversitas et infelicitissimorum temporum nostrorum inevitabilis jam facta cum illis conversandi necessitas.“

2.

Az Egyház későbbi magatartása a vegyes házasságokkal szemben.

Azon szellem, mely tárgyunkra vonatkozólag a szt. Íráson végig vonul, többször, világosabban s hangsulyozottabb alakban nyer

¹⁾ Máth. VII. 15; VIII, 17.

²⁾ I. kor. VII.

³⁾ L. De mairimoniio 2-ik k. 364. §. Budán 1763.

kifejezést a keresztenység történetében. Mindazon tényezők, melyek az egyházban a hívek lelki gondozásával foglalkoznak s már állásuknál fogva is, de kiváló szent életük s tudományok által is köztekin-télynek örvendettek, egy behangzóan nyilatkoznak a vegyes házasságokról. Eleinte természetesen, már a szükséghez képest is, vagy csak saját nevükben s általanosságban beszélnek, vagy hivatali ügykörükben intézkednek a vegyes házasságok körül, de később, midőn a hívek buzgalma alább hagyott, már erényesebb s határozott nyilatkozatokkal s tanítással óvják őket az eretnekektől. Innen van, hogy az első századokban csak kevés szent atya vagy egyházi író beszél egyenesen az eretnekkel kötött házasságról, hisz a nagy hitélet mellett szigorúan volt eltiltva a velők való érintkezés, úgy annyira, hogy oly szoros viszonyba, mint a házasság, nem is jutottak. Innen van, hogy midőn a fegyelem még csak lazuló félben volt, elégségesnek tartották csak saját hatáskörükben eljárni, de midőn mind nagyobb mérvéket öltött az eretnekkel való közelebbi érintkezés, már arra is alapot nyertek, hogy zsinati határozatokat hozzanak. Általanosságban pedig épen elmondhatjuk, hogy nincs egyetlen egy szent atya vagy író, aki művében, midőn alkalma van, ne hangsúlyozná a veszedelme-ket, amelyek az eretnekekkel való bensőbb összeköttetésből, s így elsősorban a házasságból a keresztenyekre (értsd: katholikusokra) haram-iának. Hogy többen midőn általában irnak, a pogányokra gondolnak, azt szívesen megengedjük, de ez nemcsak hogy semmit nem von le a dolog érdeméből, sőt inkább fokozza az érvek erejét. Hisz ugyanők, a veszély nagyságát tekintve, egyhangúlag a szt. írás szellemével jobban féltik a híveket az eretnekektől mint a pogányoktól. „Nulla res sic exterminat bonum; mondja szt. Krizostom,¹⁾ quemadmodum simulatum bonum. Nam manifestum malum (amilyen a pogányság) quasi malum fugitur et cavetur; malum autem specie boni celatum (amilyen az eretnek tan) dum non cognoscitur nec cavetur: sed quasi bonum suscipitur et ideo conjunctum bono exterminat bonum.“ — Vagy szt. Ágoston:²⁾ appropinquant mecum, quia in multis erant mecum. Sed non omnino mecum, in haeresi non mecum. Yégre szt. Jeromost idézzük, aki ezt írja:³⁾ subtilis est haeresis et ideo simplices animae facile

¹⁾ L. Chr. hom. 19 operis imperf. in Mattfa, — Id Rire: Die Ene 271 old.

²⁾ S. August Enarr. in Ps. 54.

³⁾ Jib. afafenai Lnoiferínot.

dccipiutur. De van még egy másik ok is, amely miatt az egyház tanítói és törvényhozói oly feltékeny gondoskodással vigyáznak arra, hogy a hívek óvakodjanak az eretnekekkel való minden közelebbi viszonytól. A kath. egyház ugyanis meg lévén arról győződve, hogy tanaiban az égből lehozott igazságoknak egyedül ő az igazi hü letéteményese s azért, ha tudatában van is abbeli kötelességének, hogy az emberek személye iránt türelmességet kell, hogy gyakoroljon, de azt már nem teheti, hogy türelme közönynyé fajuljon bármilyen tekintetben is. Az az úgynévezett dogmatikai törclemesség pedig, amely szerint közönyös, vagy csak türelmes is lehetne az iránt, hogy valamely tankeresztény tan-e vagy nem, még épen oktalanság volna, mert ha csak egy pontra nézve térne is cl Krisztusnak a szt. írás s a hagyomány által megvilágított értelmétől, már megszünnék igaz egyház lenni. Nálunk nem történhetik az meg, hogy mindenki egyéni „szabad vizsgálódása“ alapján, az általános egyházzal szemben külön szektát képezhessen, mert szerintünk szt. Péter székében van fölállítva az a szószék, amelynek időszerinti birtokosa a római pápa egyedül illetékes arra, hogy az isteni mester biztosítása alapján, hit- és erkölcs dölgában proklamálja azt, hogy valamely téTEL kinyilatkoztatott igazság-e vagy nem. Az ő, hogy úgy fejezzük ki magunkat, hivatalos (ex cathedra) deklaratioja tehát, nem azért feltétlen tekintélyű, mintha egyéni vizsgálódása alapján merített érvei előtt kellene meghajolnunk, hanem mert ő a jelzett kérdésekben a hitnek motívumául a feltétlen tekintélyű isteni ígéretre hivatkozik, amely biztosítja őt arra nézve, hogy hamisat nem fog a híveknek hitszabályul fölállítani. ő tehát nem a „tudós“ Luther vagy Kálvin számába jön, akiknek „az igazság“ hirdetésén kívül más czeljaik is voltak, hanem mint hivatott őre annak a vallásnak, melyet Krisztus tanított, arra, hogy az minden hamis tannal szemben megvédmezessékké. És így senki se csodálkozzék azon, hogy az egyház Feje valahányszor holmi *avTot* lya-k jutnak felszínre s magukat állítván fel a legfőbb tekintélynek minden mást megvetnek; kizárja kebeléből, hogy ne legyen veszedelmére a többinek,

Már most kérdezzük, lehet-e nagyobb veszély az egyház tagjaira annál, midőn az eretnekekkel házasságra lépnek? Ha szt. János evangéliista mint kiváló apostola a szeretet vallásának Cerinthussal még egy fedél alatt sem akart lenni; kérdezzük nem ézszerű s helyes-e az

egyháznak azon mindenkor tapasztalható törekvése, hogy híveinek az eretnekkel való házasságot tiltja? Mindazt amit a szt. atyák a zsinatok a mai napig a pápával élükön „de vitandis haereticis“ előírtak, elsősorban a házasságra kell, hogy alkalmazzuk, mert lehet-e bizalmasabb. közelebbi viszonya a katholikusnak az eretnekkel, mintha vele házas-ságra lép? Ha az anya szép kötelességet teljesít, midőn gyermeket minden veszélytől óvja, amely testi vagy lelki bajokat okozhatna nekik, mennyivel inkább teheti ezt általánosságban az egyház, midőn ő híveinek boldog földi életén kívül, elsősorban a földöntűli életet van. hivatva előmozdítani. Még mielőtt a szt. atyák nyilatkozataira mennénk át, két dologról kell megemlékeznünk. Először hogy ők korukhoz képest, melyben éltek, vagy általában beszélnek s óvják a híveket a más vallásuakkal való közelebbi összeköttetéstől, vagy pedig egyenesen tiltakoznak az ellen, hogy a hívek más vallásuakkal házas-ságot kössenek. mindenki természetesnek fogja találni, hogy a szűk-séghoz képest az előbbi értelemben többen nyilatkoznak. Másodszor, hogy midőn a „vegyes“ házasságok ellen írnak, azt többnyire tágabb értelemben veszik s nem mindig épen az eretnekekkel kötötteket kárhoztatják.¹⁾ Ez a körülmény azonban a dolog érdemén semmit sem változtat, mert mint IX. Pius⁸⁾, Francziaország püspökeihez irván, mondja: „iisdem fere legibus, quibus christianis interdixit (ecclesia) ne connubia inirent cum infidelibus, catholicos pariter a sacrilegis nuptiis cum haereticis contrahendis deterruit.“

Végül megjegyezzük, hogy mi célnunkhoz képest nem tartjuk szükségesnek pusztta idézeteket fölhozni arra, hogy a „vegyes“ házasságokra vonatkozó positiv tilalomra nézve kimerítő anyagot nyújtsunk. Megtették ezt: Duysseldorp,⁸⁾ Petra,⁴⁾ Kutschker,⁵⁾ Feije⁶⁾ az ő müveikben úgy a szt. atyáakra, mint a zsinatokra s a pápákra vonatkozólag, Mi részünkről itt elégségesnek tartjuk az említett szerzők nyomán csak azon gondolkozás módot s gondoskodást föltüntetni, amely az egyházi törvényhozás minden faktoránál nap-

¹⁾ Lásd a 2. oldal jegyzetét.

2) Id. Rive: Die Ehe 272. oldal.

²⁾ Traetatas de matrimonio non inenndo oam hit, qui extra eoelesiam sunt A.nt-terp. 16S6.

³⁾ Commentaria ad Const. apóst. Romae 1711.

⁴⁾ Die gemischten Éhen. Wien, 1888.

⁵⁾ Diiscretatio canonica de matr, mixtis Loranii 1647*

jainkig nyilvánult, úgy az egész katholikus világra általában, mint annak egyes részeire különösen.

Ami a szt. atyákat és egyházi írókat illeti, első helyen mindenki aantiochiai szt. Ignác említhető fel, aki ad Philadelphios¹⁾ levelében figyelmezteti a híveket, hogy olyannal ne keveredjenek össze, aki más nézeten van mint ők, mert az nem Krisztusé s mert félő úgy vele együtt ők is tönkre mennek. Sőt ad Polycarpum ez. levelében egyenesen meghagyja, hogy senki a püspök jóváhagyása nélkül házasságot ne kössön.²⁾ Ez a szt. atya pedig a második század elején, tehát abban a korban élt, amelyből mint szt. János evangéliista közvetlen tanítványa nagyon nyomós érvet szolgáltat arra nézve, miként kell magokat a híveknek tartaniok azokkal szemben, „akik más nézetben vannak.“

Egy másik kiváló alak a kereszteny ó-kor harmadik századból, aki a „vegyes“ házasságokat elítéri, Tertullián. Ő ugyanis azon alkalomból, hogy felesége engedelmével a papi pályára lépett, két könyvet írt világban hagyott nejének. Ezek közül az elsőben szellemének egész erejével arra beszéli rá feleségét, hogy az ő, Tertullián halála után, ne menjen többé férjhez, hanem inkább kövesse szt. Pál tanácsát (1. kor. VII. 34.) és éljen egy özvegy tiszteességes állapotában. A másodikban pedig az emberi gyengeségre való tekintettel arra igyekszik őt rá birtani, hogy ha már lesz is kedve újra férjhez menni, de pogányhoz semmi esetre se menjen. Ebbeli óhaját azután a legalapossabban okadatolja is. Hogy Tertullián később maga is eretnek lett, az most minket épen nem hozhat zavarba, mert minden e könyveket irta korrekt hívő volt, hiszen mint montanista semmi esetre sem engedte volna meg a második házasságot. Ami e könyvet illeti,³⁾ Tertullián egész kifakadással támadja meg azokat, akik „ne in nubendo quidem disciplinae meminisse voluerunt ut in Dominó potissimum nuberent.“ E szavakban tehát Tertullián már egy, az ő korában létezett egyházi fegyelemre hivatkozik, amely szerint ha valaki nem követi is szt. Pál tanácsát, de arra köteleztetik, hogy „az Úrban menjen férjhez.“ Ebbeli kijelentését azután a szt. írásból vett közvetett s közvetlenül bizonyító erővel bíró helyek felsorolásával győzi be. Először

¹⁾ 8. Ignai Ep. ad Philad. u. 3. Si quis in aliena tententia ambulat, Ue non ext Christi. . . Cum ejusmodi ne oommisecamni, ne eum illis pereatis quamvis páter Bit filius, fráter, domeiticus.

²⁾ L. Ignat. Ep. ad Polyearp. n. 5 id. Rite: Die Ehe 276. old.

³⁾ Ad nxorem 1. 2 id. KutieMnr 42 old,

is, bizonyára azon tapasztalatból indulva ki, hogy már korában is voltak olyanok, akik szt. Pálnak általunk ismert helyét félre magyarázták, megczáfolja azt a véleményt, mely szerint e hely alapján egy kereszteny pogánynyal is köthet házasságot. Azért mondja: si quis uxorem habet infidelem non uxorem ducit infidelem. Tertullián szerint tehát midőn az apostol azt írja: unde scis mulier si virum salvum facies; csakis a már előbb megkötött házasságokra gon* dolhatott, mert különben úgymond az apostol magának mondana ellen, midőn más helyen azt írja: az asszony, ha férje meghal, menjen férj-hez akihez akar „*tantum in Dominó*“. Sőt Tertullián szerint is, maga a *tantum* szó s az egésznek kategorikus rövidséggel összeállított formája világosan jelzi, hogy a keresztenynek csak keresztenynel szabad házasságra lépnie. Majd áttér annak magyarázatára, hogy miért nem kell a keresztenynek lett félnek önkényöleg elhagynia pogány házastársát. Kifejti, hogy a természet rendje szerint megkötött házasság azért, mert az egyik fél kereszteny lett, eo ipso még nem bontandó fel. Az által ugyanis, hogy közakarattal együtt maradnak, a kereszteny fél nem veszíti el a kegyelem állapotát, mert hisz szt. Pál utasítását követi és mert általa még hitetlen társa is részesül az isteni kegyelem adta jótéteményekben. Mig ha egy kereszteny mint ilyen, egy pogánynyal lép házasságra, akkor engedetlenséget tanúsít szt. Pál parancsa iránt, aki „*tantum in Dominó*“ szavaiban csak keresztenynel engedi azt meg. Az első esetben tehát kötelességet teljesít s hivatással bir jóakaratú hitvesével s gyermekivel szemben, míg a másodikban bűnt követ el, mert engedetlenkedik.

Azután fölhozza azon érveket, melyek a „vegyes“ házasságok ellen a dolog természetéből hozhatók föl. Mintha csak ma élne, oly élénken állítja szemünk elé a „vegyes“ házasság okozta negatív és pozitív bajokat. Kifejti, hogy az ily házasságban nem érhető el annak kereszteny czélja; a felek igazán boldogok nem lehetnek; a kereszteny (értsd: katholikus) lealacsonyítja magát; a kereszteny nem teljesítheti szabadon és nyíltan legszentebb kötelességeit; sőt legszentebb kincsét, a hitet is veszélyeztetи. Haec cum ita sint, ivondja, fideles gentilium matrimonia ineunes stupri reos esse constat et arcendos ab omni communicatione fraternitatis ex litteris apostoli dicentis cum ejus módi nec cibum sumendum.

Hivatkozik azon szégyenletes körülményre is, hogy midőn a

szülők rang és vagyoni állapotukhoz képest házasítják gyermekeiket, ugyanakkor a vallási tekintetről megfeledkeznek, holott az ebbeli egyenlőtlenség nagyobb bajokat okoz, mintha a „fölösleges dolgokban“ különböznekn.

Megjelöli azon okokat is, melyekből ezt magyarázza s erre nézve ugyanazon sarkalatos forrásokhoz jut, mint amelyeket mi már az első részben fölemlítettünk t. i. az indifferentismust s a földi dolgoknak nagyobbra becsülését az égieknél. Végül azon évre hivatkozik, hogy a kereszténynek már csak azért is óvakodnia kellene a „vegyes“ házasságtól, mert az ilyennek megkötésétől az egyház egészen távol tartja magát. Bezárja pedig az egész tanítást azon következtetéssel, hogy ha felesége mindezen okokat fontolóra veendi, úgy bizonyára nem fogja követni azon könnyelmű nők példáját, akik minden megfontolás nélkül készek bárkivel házasságra lépni.

Fölemlíthetjük szt. Cypríánt, akt a harmadik század közepén Karthágó püspöke volt s aki, amint „de unitate Ecclesiae“ ez. könyvében megmutatta, mennyire szereti és védelmezi az egyházat, úgy Libri 3 Testimoniorum ez. munkájában s 5-ik Beszédében¹), melyet a Decius alatt (249—521) elbukott keresztyékről (de lapsis) tartott, megértei velünk azt is, mennyire kárhoztatta a „vegyes“ házasságokat. Részint egyes szentírási helyek íelsorolásával, részint pedig a tárgy természetéből merített érvei alapján arra az eredményre jut, hogy „jungere cum infideibus vinculum matrimonii, prostituere cum gentilibus membra Christi.“

Hasonlólag nyilatkozik kortársa a Gallienus császár alatt vér-tanúságot szenvedett Zénó veronai püspök is, aki egyik hátramaradt beszédjében ekként nyilatkozik: *noli esse sacrilega, noli esse proditrix legis. Profano cur nubas cum possis nubere christiano?*² Az utolsó szt. atya, aki kizárolag a pogányokra van tekintettel szt. Jeromos a 4-ik századból. Ó ugyanis contra Jovinianum² ez. munkájában erősen kikel azon keresztény anyák ellen, akik pogányhoz adják leányaikat. „Vis discere quod christiana omnino non liceat ethnico nubere? Audi apostolum: tantum in Dominó i. e. christiano.

A 4-ik század végén azonban már találkozunk olyan szt. atyával is, aki világosan azon értelemben tiltja a vegyes házasságot, mely-

¹) Id. Kutfohker 63. old.

²) Id. Kutfohker 88. old.

ben azt most vesszük t. i. katholikus és eretnek között. — És ez szt. Ambrus milanói püspök, aki Virgil trienti püspökhöz intézett levelében s „de Ábrahám“¹⁾ ez. könyvében következőket mondja: Cum sancto sanctus eris et cum perverso per verteris. Si hoc in die, quanto magis in conjugio ubi una caro et unus spiritus est. Quomodo autem potest congruere charitas, ubi diserepat íides. Et ideo cave chtiane gentili aut judaeo filiam tuam tradere. Cave inquam gentilem aut judaeam aut alienigenam h. e. haereticam et omnem alienam a fi de tua uxorem arcessas tibi. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Saepe illecebra muüberis decepit etiam fortiores markos et a religione fecit discedere. Et ideo tu vei amori consule, vei errorem cave. Primum ergo in conjugio religio quaeritur.

Utoljára szt. Ágostont emiítjük fel az 4-ik századból, akiről tudjuk, hogy számtalan művében mily erővel sújtotta le az eretnéségeket s akiről már eleve is féltehetjük, hogy az azokkal való házaságnak is ellensége volt. De ha még volna valakinek kétélye, úgy csak azon két levelet kell olvasnia, melyeket Bonifácz grófhoz intézett.“) Az elsőben dicséri a grófnak abbeli elhatározását, hogy az erényes élet könnyebb gyakorolhatásáért nötlenségre szánta magát. A másodikban pedig, melyet akkor írt, midőn meghallotta, hogy Bonifácz mégis megnősült, sajnálatát fejezi ki megváltoztatott elhatározása felett, de egyúttal hozzáteszi: „dolorem meum ex aliqua parte consolabatur, quod audivi te illám noluisse nisi prius catholica fuisset facta.“ Továbbá ugyancsak szt. Ágoston „de adulterinis conjugiis“ ez. könyveiből van összeállítva Gratiannál (can. 9, § 6) ez a téTEL: de conjugiis quae sibi primitus copulantur: ne nubat foemina non suae religionis viro, vei ne vir talem ducat uxorem, id jubet Dominus, docet apostolus, utramque praecipit testamentum. De nem folytatjuk tovább az egyház atyákból meríthető adatokat, hisz az eddigiek is meggyőzhetnek minden jóakaratú embert arról, hogy miként vélekedett az egyházi főbb tekintély a más vallásuakkal való közelebbi érintkezésről általában s a velők kötött házasságról különösen.

*

*

¹⁾ Id. Feye munkájában.

²⁾ Id. Feije Kutschker m.

A negyedik századtól kezdve a vegyes házasságok egyes vidékeken az eretnekek elszaporodtával nagyobb mérvben szoktak köttetni, azért az egyházi törvényhozók már nem személyesen nyilatkoznak, hanem a szükséghez képest zsinati határozatokba is foglalják azt, amit eddig csak privát irataikban hirdettek. Mielőtt azonban a zsinatok intézkedéseit csak főbb vonalaiban is ismertetnénk, előre kell bocsátanunk néhány megjegyzést.

Először is, hogy a zsinati határozatok ugyanazon motívumokon nyugszanak, melyeket ezen határozatok alkotói, vagy elődjeik hirdették, de még privát csupán erkölcsi eszközökkel harccolnak, addig a zsinatok már büntetéseket is állapítanak meg.

Másodsor: a zsinatok már egy új körülményről is tesznek említést t. i. a gyermeknevelésről. Ennek oka természetesen nem más, mint hogy a vegyes házasságok szaporodásával mind kevésbé lett megtartva azon előbbi általános szokás, mely szerint ha keresztény (értsd: kath.) kötött is nem katholikussal házasságot, de azon nem is kételkedett, hogy minden gyermek catholice fog neveltetni. Erre mutat már az is, hogy a szt. Atyák ezt nem is hangsúlyozzák s külön nem is sürgetik, pedig bizonyára még erélyesebben lépnek vala föl, ha e tekintetben nem tapasztaltak volna kielégítő eredményt.

Harmadszor: a zsinatok határozatai, jobbára már világosan a mai értelemben vett vegyes házasságokról beszélnek. Aminek oka abban keresendő, hogy egyrészről a keresztény vallás nagy Konstantin császár halálakor (337) már úgy szölván általában el volt terjedve, s másrészről, hogy épen az ő korában s azt követő századokban dültak legjobban az eretnekek, akiktől tehát ha a pusztta hit szempontjából is elégé óvták a híveket, akkor annál inkább a velük való házasságtól.

Negyedszer: a tridenti zsinatot követő zsinatok az azt megelőzőkhez hasonlítva semmi lényegesebb változtatást nem mondanak. A különbség köztük csak abban van, hogy a reformáció után a részleges zsinatok száma a vegyes házasságok számának arányával tartván lépést, szintén nagyobb s hogy a tridenti zsinat után már nem annyira a büntetések vannak hivatva megakadályozni a vegyes házasságokat, hanem a tridenti zsinaton kimondott clandestinitás mint bontó akadály adja az illetékes plébános kezébe a fegyvert, melyei azt elháríthatja t. i. a kihirdetés, az assistentia vagy esetleg a dimissoriale megtagadása által.

Az első zsinat, amely a IV-ik században a vegyes házasságokat tiltja, az eivirai, (c. Iliberitanum). Határozza pedig a következőket:

c. 15: propter copiam puellarum, gentilibus minimé in matrimonium dandae sūnt virgines christianaæ, ne aetas in flore tumens in adulterio animæ resolvatur.

c. 16: haereticis, si se transferre noluerint ad Ecclesiam catholicam, nec ipsis dandas esse catholicas puellas, sed neque judæis neque haereticis dare piacúit, eo quod nulla possit esse societas cum infideli. Si contra interdictum ficerint parentes, abstineri per quinquennium piacúit.

c. 17: si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas junixerint piacúit nec in fine eis dandam esse communionem,

Aki a kánonokat figyelemmel átolvassa, meggyőződik arról, hogy az egyház az eretnekeket, a hitre való veszélyt tekintve, egy rangba helyezte a pogányokkal. Hogy miért épen egyoldalulag nőknek tiltotta meg a pogányokkali házasságot, annak okát abban találjuk, mert tekintettel van a nők ingatag, gyenge természetére, akik tehát már csak azért is, mert többen vannak, könnyebben rávehetők a vegyes házasságra mint a férfiak. Hogy pedig azon szőlőkre, akik pogány papokhoz adják leányaikat, oly szigorú végzést hoznak, azt onnét érhetjük, mert ezek mint kiváltságos osztályú, nagy méltóságú s tiszteletben részesülő emberek, 1) még nagyobb csábító erőt gyakoroltak a keresztenyekre, de egyúttal a lelkiekben bizonyosabb kárt is okoztak. S mily tartalmas kifejezést használ e zsinat, midőn az ó-szövetségi szólásmóddal²⁾ élve, adulterium animæ-nek mondja a katholikus nő tettét, ha más vallásuval házasságot kötött. Valamint az ó-szövetségen a választott nép s az őt közvetlenül vezető Úr között oly szoros összeköttetés volt, hogy ha a pogány istenekhez pártolt, akkor már mintegy fornicatiot követett el; úgy a lelkiekben adulteriumot követ el azon kereszteny, aki igaz hitétől engedi magát elcsábbittatni. Egyúttal azt is látjuk, hogy az egyház, disciplinájának megállapításánál nem igen tesz különbséget az eretnekek s a pogányok között s okadalásában: quod nulla potest esse societas fideli cum infideli, — föltünteti, hogy az a fogalom, melyet ő alkot a házasságról, csak úgy valósulhat meg, ha a hívő magával egy hitüvel köti azt meg.

¹⁾ L. Cicero: ad Atticum lib. 2 epist 24 és Tadtos lib. 12.

²⁾ Exod 84, 16; Bir. EL 17} VHI; 27, 38. — Paralip V 29.

A második zsinati határozat, amely a „vegyes“ házasságokra nézve intézkedik az arles-i (314). Ezen zsinatnak n-ik kánonja így szól: de puellis fidelibus quae gentiibus junguntur, piacuit, ut aliquanto tempore a communione separantur. — Igaz, hogy e kánon nem oly szigorú, mint az előbbi zsinaté, de a dolog érdeméhez ez is elég. Megértyük belőle, hogy kiközösítettem az olyan keresztény nő, aki pogányhoz ment férjhez. Ha pedig nem követett volna el nagy erkölcsi vétséget, úgy ily büntetésben nem részesült volna. Ép azért nagyon tévedne az, aki az ily házasulókra kiszabott büntetést oly értelemben venné mint az egyház első századaiban a másodszor házasságot kötő keresztényre rótt imákat és böjtöt. Egész más célja volt a zsinatoknak a „vegyes“ házasságok tilalmával s más a másodszor házasulókra kiszabott a büntetéssel. Eltekintve ugyanis attól, hogy ezek elvileg soha senki által sem lettek kárhoztatva, s eltekintve a büntetés minőségétől, már maga a büntetés motívuma elég, hogy meggyőződjünk, miszerint c két büntetés nem vehető egyértelemben. Mig a második házasságokra nézve tudnunk kell, hogy a kereszténység első idejében, midőn e valás a legszebb gyöngyeit tudta felmutatni egyes szentjeiben, a másodszori házasságot nem jó szemmel nézték, mert mindig bizonyos mérteklettenségek tekintettel, valahányszor valaki másodszor házasodott, s ehhez képest „ad compensationem intemperantiae“ bizonyos penitenciát kellett az illetőnek elvégezni; addig a vegyes házasságokat föltétlenül tiltották s kiközösítéssel sújtották azokat, akik a tilalom ellenére ilyent kötni merészeltek.

Továbbá vannak szerzők, akik már az első niceai általános zsinat (325) határozataiban is találnak intézkedést a vegyes házasságokra nézve, de ennek kánonjai a mi tárgyunkra vonatkozólag vita tárgyat képezvén, nem tartjuk szükségesnek a dolgot erőltetni, mikor annyi más kétségevonhatlan bizonyásunk van.

A IV-ik század közepe táján tartott 1a o d i c a e a i zsinat szintén tiltja a vegyes házasságokat. A 10-ik kanon kimondja: non oportere eos, qui sunt ecclesiae indiseriminatim suos filios haereticis matrimonio conjungere. A 31-ik pedig: quod non oportet cum omni haeretico matrimonium contrahere, vei dare filios aut filias sed magis accipere si se chtianos iuturos profiteantur. E zsinatnál a következőket kell megjegyeznünk. Először is, hogy azon kifejezés „qui sunt ecclesiae“ ***Τοὺς τὴς ἐκκλησίας*** minden hívőre s nemcsak a papokra vonatkozik,

mert itt nem a hívek Vannak szembeállítva a papokkal, hanem ezek mindenketten azokkal, akik az egyházon kívül állanak. Innét van, hogy a 10-ik kánont kiegészítő 31-ik kánón is általánosan beszél s állapítja meg, hogy ha az egyház szolgáival házasságra akarnak lépni, úgy előbb át kell tértöök.

Másodszor hogy a 10-ik kánón „indiscriminatim“ (*αδιαφόρως*) s a 3i-ik kánón „non oportet cum omni haeretico“ kifejezései nem azt jelentik, mintha az eretnekek közt téttnék különbség, hanem inkább, hogy a híveknek nem szabadon, hanem a 31-ik kánónban jelzett általános föltétel alatt engedtetik csak meg, hogy velük házasságot köthessenek. Harmadszor, hogy itt büntetés nincs kimondva, azon nem csodálkozhatunk, mert ezen zsinat, habár 60 kánont hozott, de egyben sem állapít meg büntetést, lévén főbb célna ép az ariusi viták alatt nem fegyelmi ügyekben, hanem elvi dolgokban nyilatkozni. Ezen zsinat határozatát átvette a 6-ik század elején Agdeban tartott francia zsinat is s ezt ismét a 7-ik század végén tartott tolosai spanyol zsinat, miután már előbb a 6-ik században tartott ilerdai zsinaton kimondatott, hogy: *catholicus, qui filios suos in haeresi baptizandos obtulerit, oblationis illius in ecclesia nullatenus recipiatur.*

Hasonló szempontból kell megítélnünk a 3-ik karthágói (397) zsinatot is, amely a 12-ik kánónban a papoknak megtiltja, hogy leányaiat ne adják pogányhoz, eretnekhez vagy szakadárhoz. Hogy itt kizárálag a papságról van szó, azt senki sem akarja tagadni, de ebből azt következtetni, hogy a vegyes házasságok a híveknek nem voltak megtiltva, hanem csak a papoknak; ez helytelen észjárásra mutatna. Eltekintve attól, hogy általános határozatok egész légiójával találkozunk, e zsinat speciális rendelete igen érthető. Ha egy pap vegyes házasságot kötött, ez sokkal nagyobb botrány volt, mintha egy közönséges hívő köti azt, ha mindjárt az a pap hitte is magáról, hogy ő, mint a hitben teljesen kiművelt, nem fog oly könnyen veszélybe jutni, tehát okadatolva volt, hogy a vakmerő bizalom ellenében nyilatkozzék. De még a régi zsinatoknak azon általános jellemvonása is van, hogy jellegükönél fogva nem kodifikáltak, hanem azon személyeket vagy kérdéseket, melyekről szó volt, világosan emütik. Ez pedig mint többi kánónjaiból kitűnik, kizárálag a papság ügyeivel foglalkozott s egyes viissaéléseket szüntetett meg. Végre pedig helyes következtetéssel ép az ellenkezőt következtethetjük a zsinat e

kánonjából. Ha t. i. a vegyes házasságok tilalmaztatnak a papokra nézve, habár ezek a hitben erőseknek vélik is magokat, mennyivel inkább áll ez a tilalom a hívekre, akik még ezen mentséggel sem állhatnak elő.

Az eddig emiitett zsinatok mind részlegesek voltak, vagyis csak bizonyos egyházmegyékben elharapódzott vegyes házasságokat voltak hivatva megakadályozni. Midőn pedig később az eretnekségek elszaporodásával minden jobban terjedtek a vegyes házasságok is, akkor már okadatolttá vált, hogy általános zsinaton is kimondassék a tilalom. Így a kalcedoni (451) ökumenikus zsinat, miután Eutyches téves tanát elítélte, nehogy az egyház szolgái, utánozva sok hithagyó társuknak példáját, akik az eretnekekkel léptek házasságra, szintén ily rossz példát adjanak, kimondotta a vegyes házasság tilalmát. A 15-ik sess. 14-ik kánonjában kimondja; „Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus et psalmistis uxores ducere, statuit s. synodus, non ltcere cuiquam ex his accipere sectae alterius uxorem.“

Tehát itt is a papságról van szó kizárolag, de a föntebb előadottak után fölösleges itt külön fejtegetni azt, hogy ebből nem azt lehet következtetni, hogy a híveknek szabad s csak a papoknak van eltiltva, hisz ezen zsinatnak fegyelmi intézkedései is kizárolag a papság ügyeivel foglalkoznak s azért a tilalom is ezekre vonatkozólag alkal-milag hangsúlyoztatik. S ami az előbbi zsinatnál a megfordított következetés által állott a részleges egyház híveire, az itt ugyanezen módon általanosságban alkalmazható minden hívőre azaz katholikusra.

A kath. egyház ezen eréyles nyilatkozatai s intézkedései a vallás különbségeiben élő felek esetleges házasságai ellen a 6-ik és 7-ik században mind nagyobb mértékben alkalmaztattak a zsidókra is. Eddig, mint láttuk, különösen csak az elvirai zsinat emlékezik meg róluk, míg a későbbi zsinatok kiválogat az eretnekekről beszélnek. És az igen könnyen érhető is. Hisz minden kánonok, melyek eltiltják a híveknek, hogy pogány nyal, vagy eretnekkel házasságot kössenek, a dolog természetéből kifolyólag, vonatkoztak a zsidókra is. Hogy egyenesen nem lettek említve, annak okát abban találjuk, hogy a zsidókkal! házasság csak igen ritkán fordult elő s akkor is többnyire oly formán, hogy az eredetileg zsidó házaspárból valamelyik kereszteny lett s ez élve szt. Pál engedelmével, (privilégium Paulinum) nem akarta fizetni Onkényüfeg. elhagyni. Különben is a zsidók, az ó szövetségi törvé-

nyékhez híven, makacsul ragaszkodtak ősi hagyományaikhoz, melyekben a „vegyes“ házasságok tiltva vannak, s másrészről gyűlölték minden keresztenyt s ezek viszont minden zsidót kerültek, mint a világ Üdvöztőjének gyilkosaitól leszármazó ivadékot. Ehhez járult még az, hogy a kereszteny császárok, mint Konstanczius, Valentinián, Theodozius és Arkadius magok is az egyház szellemében intézkedtek s büntetéseket állapítottak meg azokra, akik zsidóval kelnének össze. S ha mégis fordultak elő egyes vidékek, ahol a zsidók engedtek orthodox gyűlöletükből s keresztenyvel házasságokat kötöttek, akkor az egyházi törvényhozás lépett bőzbe, hogy a hívek ilyetén tisztelességtelen viszonytól megóvassanak. Ily értelemben veendők nyugaton az elvirai zsinatkánonjai is.

Midőn pedig századok múltával újra veszedelmesebb mérvet kezdett ölni a zsidókkal házasságok száma, a zsinati tilalmakkal is mind gyakrabban találkozunk. Így a 6-ik és 7-ik században úgy Franczia- mint Spanyolországban a legtöbb részleges zsinat kiválólag ily házasságokkal foglalkozik s hogy tilalmának annál nagyobb nyomatéket adjon, kimondotta azoknak érvénytelensége t is. Ezen zsinatokat részletesen ismertetni nem tartjuk szükségesnek, mert a mai egyházi fegyelem szerint a „vallás különbség“ (*cultus disparitas*) mint bontó akadály, új munkának képezheti tárgyat; míg mi csak az úgynevezett „vegyes“ házasságokkal foglalkozunk, melyek (ha különben a tridenti zsinatnak, a parochus assistentiájára vonatkozó intézkedésével valóban ellentétesen nem köttetnek) érvényeseknek ismertetnek el. Hogy pedig csak fől is emiittük, az azért van, mert a kérdés időszerinti fejlődésén kívül főbb céltunkat ezzel is elérjük, amennyiben ebből is meggyőződünk, hogy a kath. egyház a vallás egyenlőséget mindig megkívánta híveitől, ha házasságra akartak lépni, s hogy tőle telhetőleg minden időben visszatartotta híveit, ha olyannal akartak összekelni, aki nem volt az egyház tagja, lett légyen az különben az idők viszonyaihoz képest zsidó, pogány vagy eretnek.

Egy új zsinattal, amely a mai értelemben vett vegyes házasságokat tiltja, újra találkozunk a *trultoni* zsinatban¹⁾ (692). Ennek 72-ik

¹⁾ Így nevezte (Konstantinápolyban) a keleti esúszár palotájának „trallon“ nevű kupolájától, amelyben tartatott. Célja ai Tölt, hogy as 658-ban tartott 6-ik (mint konstantinápolyi 2-ik) s 680-ban tartott 6-ik (mint konat. 3-ik) általános sainaton elmaradt fegyelmi kánonokat pótolja, s hogy így, mint összes kánonjai bizonyítják — ha már a hitkérdésekben kénytelen volt is engedni Róma fensőbbségének, legalább legyeimi téren játssa as önállót, L Repaios B.: Egyetemes Egyháztörténelem I. k. 76. g.

kánonja a következőket rendeli: non licere virum orthodoxum cum muliere haeretica conjungi, neque vero orthodoxam cum viro haeretico copulari. Sed si quid ejusmodi ab ullo ex omnibus factum apparuerit irritas nuptias existimare et nefarium conjugium dissolvi. Neque enim ea, quae non sūnt miscenda misceri, nec övem cum lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte conjungi aportet, Si quis autem ea, quae a nobis decreta sūnt transgressus fuerit, segregetur. E kánont bővebben fejtegetni fölösleges, azért csak azt teszszük hozzá, hogy ebben a keleti egyház a nyugatinál szigorúbb fegyelmet alkotott, amelyhez később Photius, a szakadár idejében is, sőt napjainkig szívósan ragaszkodott s minden házasságot, amely egy görög keleti s egy iras. habár keresztény között köttetik is, érvénytelennek tekint.

Hogy pedig az egyháznak ilyetén erélyes intézkedései mily eredménynel jártak, arra világos bizonysságot nyújt a történelem. Azon dicsőséges küzdelem eredménye, melyet az egyház összes ellenfeleivel vivott, nemcsak abban nyilvánult, hogy a kereszténység megsemmisítette' azokat, akik öt akarták elnyomni, hanem mindinkább elfoglalta azon magas polezot, melyen a nemzetek törvényhozásában irányító hatást gyakorolt. A pogányság mint vallás elpusztult, a zsidóság pedig oly megvetésben részesült, hogy bizony ilyennel egy keresztény nem kötött házasságot. Az eretnekekre vonatkozólag szintén elmondhatjuk, hogy ők is kevésbé jöttek abba a helyzetbe, hogy katholikussal vegyes házasságot köthessenek. Hisz a 9-ik századtól kezdve az egyház nem áll szövetséges nélkül az ellenök vitt harezban, hanem az állam is, mint törvényhozó hatalom, ott küzdött mellette, hogy az igaz hitnek megrontóit közös erővel ártalmatlanná tegyék. Nagy Károly (768—814) császár ideje óta, hogy az európai nemzetekben a fölvett keresztény vallás annál mélyebb gyökereket verjen, az állami törvényhozás minden előketett, hogy a hit tisztagának érdeke megvédessék.

A pápák, a püspökök, az alsóbb papság, sőt a világi fejedelmek is minden előketették, hogy az eretnekség, amely polgári bűnténynek is tekintetett, még csirajában elfojtassék. És ez annál is könnyebben ment, mert míg az egyház szigorúan ragaszkodott régibb törvényeihez, melyeket ellenök hozott, addig az állam, oly mértéken szigorúította s alkalmazta az ezek elnyomását czélzó intézkedéseket, amely mértéken szaporodtak számban, vagy hatalomban. Egyébként magok az eretnekségek sem léptek fel oly határozott alakban, mint azt a

hitszakadás után napjainkig láthatjuk, de még a hitszakadást megelőző században szám szerint sem voltak valami jelentékenyek. A 9-ik században a praedestinátorról s a II-ik században az Eucharistiáról támadt viták inkább csak theologai polémiák számába jönnek s magoknak az ellenfeleknek sem volt eszükbe valami szektát alakítani. Amelyek pedig létrejöttek, mint pl. az albigaiak, a valdiak és hasonlók, tudjuk, nemcsak az egyház részéről, hanem különösen az állam részéről oly erővel támadtattak meg, hogy magokat fönn nem tarthatták. Különösen, midőn az eretnek nyomozás (¹⁾ inquisitio) az állam túlbuzgó erélye folytán oly kérlelhetlenül sújtott minden eretneket, ha makacsul megmaradt téves hitében.

A katholikus vallásnak a középkorban átélt ez erőteljes ural-kodása s az államnak ezen szigorú magaviselete mellett ki tételezné fel, hogy a vegyes házasságok előfordultak? Már magától megértette minden hívő, hogy ha már eretneket pártolni is súlyos büntetés alatt tiltva volt, annál inkább óvakodnia kell attól, hogy ilyennel házasságot kössön.

És az a sajátságos, hogy ép Magyarországon, Pozsonyban fordul elő mégis egy zsinat (1309) ^{*)}, amelynek 8-ik kánonja a patarensok s az új manicheusokra való tekintettel, a vegyes házasságokra nézve intézkedik s kiközösítéssel sújtja nemcsak azokat, akik megkötik, hanem akik bárhogyan is közreműködtek annak megkötésében, akár szülő legyen az különben, vagy csak közvetítő.

Ami már most a tridenti zsinatot követő századokat illetőleg zsinatokat a vegyes házasságokra való tekintettel illeti, elmondhatjuk, hogy a régi elvek s a tridenti zsinat által teremtett új helyzet alapján minden erővel igyekeznek, hogy a nagy hitszakadás következtében egyszerre megsokasodott eretnekektől épen.úgy óvják a hiveket, mint az előbbiekk, habár be kell vallanunk, nem többé ugyanazon eredménynel. A különböszég, mint e rész elején jelezük ez időpontot megelőzőleg s folytatónak abban áll, hogy az utóbbiak az idők viszonyainak tekintetbe vételével is, de meg a tridenti zsinatnak a házasság megkötésére vonatkozó intézkedése alapján is már nem a kiközösítést használják fegyverül a veszély elhárítására, hanem utalják a plébánosokat

¹⁾ Monumenta Vaticana Hist. R. H. U. k. id. B. Roszner Errin: Régi magyar házassági jog.

azon óvszerekre, melyeket a tridenti zsinat ád kezükbe. Midőn ugyanis ez¹⁾ kimondotta, hogy ezentúl a titkos házasságok érvénytelenek s elrendelte, hogy a házasságok előzetesen háromszor kihirdessenek, hogy a híveknek a gyónás és áldozáshoz kell járulniok, nemkülönben, hogy az összekeléshez föltétlenül megkívántatik az illetékes plébános, vagy az általa meghatalmazott áldozár s legalább két tanú jelenléte; akkor közvetve abba a helyzetbe juttatta a lelkészket, hogy az egyházi fegyelmet a vegyes házasságokra nézve épsegben fönntarthassák s megakadályozhassák azokat mindaddig, míg az akatholikus fél az egyház követelményeinek eleget nem tett, illetőleg a kath. fél meg nem kapta a dispensatiot arra, hogy vegyes házasságot köthessen.

Az elméleti s positiv érvek felsorolása mellett ezen a nyomon haladnak a részleges zsinatok mindenjában s intézik el egyházmegyék speciális kérdéseit. Ép azért az eddig előadottak után névszerint nem is szükséges őket felemlíteni és pedig annál kevésbbé, mivel a tridenti zsinat után, az egész egyházra vonatkozólag, már csak a pápák nyilatkozataiban találjuk a kérdés további stádiumát.

De még mielőtt ezekre térnénk, néhány szóval egy ellenvetésre kell felelnünk. Azt kérdhetné ugyanis valaki, hogy ily szigorú tilalom mellett miként érthető azon tiszteletre méltó sőt szent életű személyeknek házassága, akik a keresztenység első századaiban vegyes házasságra léptek?

Igaz, nem tagadhatjuk, hogy pl. Nonna naziánzi szent Gergely anyja, Gergelylyel, Mónika, szt. Ágoston anyja Patríciussal, Anasztázia Publiussal, Cecília Valériánnal és mások pogánnyal kötöttek házasságot, de nagyon tévedne az, aki ebből akár az egyházi fegyelem elhanyagolására, akár a „vegyes“ házasságok általános szabadságára akarna következtetni. Mert ha csak felületesen gondolkozunk is e tények felett azonnal belátjuk, hogy belőlük a jogra következtetni nem szabad. Eltekintve a kiválóbb példáktól, azt nem akarjuk kétségbe vonni, hogy mint minden, úgy ez időben is akadtak hívek, akik engedetlenséget tanúsítottak az egyház törvénye iránt. És pedig annál kevésbé, mert a legtöbb esetben nem is egyenesen a törvények megvetése, hanem más, kisebb nagyob okok teszik érthetővé e „vegyes“ házasságokat.

Többen szt. Pál leveleinek helytelen magyarázata alapján azt hitték, hogy azzal az egyháznak szolgálatokat tesznek, ha pogány hitvesük s a születendő gyermekek lelke üdvéről gondoskodandók

¹⁾ Seus. 24. deor. de reform, o. 1.

„vegyes“ házasságra lépnek épúgy, mint mások jóhiszeműleg, lelkiismeretben furdalás nélkül engedtek meg magoknak olyant, amit különben a természet vagy a positív isteni jog tilt. Így a martyrok többször inkább önmaguk vetették magokat a halálba, semhogy a szándékolt becstelenséget eltűrték volna. Legtöbbször pedig speciális egyéni vagy más körülmények teszik azt érthetővé, hogy keresztény nők nem keresztenyivel keltek össze. És ha már a közönségesebb lelkületű emberek nél föltételezhetjük, hogy nem akartak megvetést tanúsítani a törvények iránt, hanem előzetesen az egyháztól bizonyos türelemben részesültek; mennyivel inkább áll ez a fölhozott s más szentek eseteiben, akiknek házasságából az egyház oly nagy hasznat merített. Hisz amellett, hogy személyes életük kellő garantiát nyújtott arra nézve, hogy hitüket sértetlenül megőrzendik, nincs egyetlen egy eset sem, melyben a nem keresztény fél ne adta volna meg s utóbb ne teljesítette volna minden, amit az egyház megkövetelt. A pogány fejedelmek, akik keresztény nőt vettek el később magok s gyermekük keresztényekké lettek s nemcsak, hogy keresztény hitvesüket nem háborgatták, hanem inkább ennek befolyása alatt az alattvalóknak is szabad vallás gyakorlatot engedtek.

És ez adja meg a kulcsot a pápáknak egyes esetekben tanúsított magatartásához is, amelyet áttekintőleg a következőkben ismertetünk.

* * *

A római pápák, mint az általános egyház első törvényhozói, kezdetben nem személyesen intézték a vegyes házasságok ügyeit, hanem mint láttuk, az egyes egyházmegyék püspökeire hagyta azt, hogy ők járjanak el az ügyben azon crélylyel, amely a szükséghöz képest megkívántatik s azon elvek szemmel tartásával, melyek a szt. írásban s az egyház atyák irataiban találnak kifejezést. Innét van, hogy a 7-ik századig, ha találunk is nálok egyes nyilatkozatokat a vegyes házasságok ellen, mint pl. szt. Leónál, aki 82-ik Sermójában erősen kikel az Afrikából Itáliába belopódzó manicheusok ellen; de állásuknál fogva, konkrét esetekben, csak akkor nyilatkoznak, vagy intézkednek, midőn valamely ország, vagy esetleg ennek Fejedelméről van szó.

Így a 7-ik században V. Bonifácz pápa¹⁾ levélben keresi fel Edvinust a pogány northumbriai herczeget, hogy ne csak abbeli ígé-

¹⁾ L. Beda Venerab. hitt. gent angl. lib. H. 0. 9. M. luteokker.

rétét váltsa be, miszerint katholikus nejét Edetburgát s született leányát szabad vallásgyakorlatukban nem háborgatja, hanem hogy maga is kereszteny lesz.

A 8-ik században pedig IV. István pápa, midőn meghallotta, hogy Nagy Károly a frank király fia, Berthával az árián longobárd király leányával házasságra akar lépni, egy eréyes levelet intézett úgy a királyfíhoz, mint ennek testvérehez, melyekben figyelmezteti őket, hogy mennyire illetlen az, ha az egyháznak ily nagyreményű fia olyannak leányával köt házasságot, aki maga is ellensége az egyháznak, tehát akinek leányától sem lehet semmi jót várni.

A 9-iks a középkor következő századaiban egész a 17-ig, mint a zsinatoknál említettük, a vegyes házasságok ugyszöllván elenyésztek. Az egyház és állam vállvetett közreműködése, hogy az eretnekségek elfőjtassanak, még inkább ritkította a vegyes házasságokat. Ebben a korban, midőn a hit tisztasága mindenkinél, királynak úgy mint a hívőnek stíven feküdt, magok a felmerülő téves tanok sem nyertek stíves fogadtatást; annál inkább sem, mert a püspökök minden erejükkel felhasználták, hogy a feltűnő veszély elejét vegyék. És valóban, az isteni gondviselés kiváló intézkedésére mutat az, hogy az egyház pl. ép a legszerencsétlenebb 10-ik és n-ik században, oly kevés benső ellen-séggel birt, s viszont, midőn ezek a következő századokban mind hatalmasabb erővel léptek fel, hogy ugyanakkor a római pápákban támasztotta a legnagyobb oszlopokat, akik nemcsak az ellenséges külhatalmakat, hanem a bel ellent is teljesen megfékezték, mint ezt a II. Incze, III. Sándor és 111. Incze alatt tartott zsinatok bizonyítják. Így azután köny-nyen megérthetjük, hogy egész a reformációig alig akadunk a vegyes házasságokra vonatkozó tilalommal.

Egyetlen, amit e korból mint általános intézkedést említhetünk fel, VIII. Bonifácz dekrétuma, amely¹⁾ a következőket tartalmazza: decrevit felicis recordationis Innocentius Papa IV. quod propter haeresim maritorum, uxorum cathol icarum dotes non debeant confiscari. Quod intelligendum före censemus, nisi forte mulieres ipsae cum viris matrimonia contraxissent, quos haereticos t u n c sciebant.

Midőn azonban Luther, majd Kálvin vallása az egyházi és politikai állapotoknak oly nagy változását idézte elő, ugyanakkor megváltozott

¹⁾ L. Corp. jut. eu. 1. 6. t. 2. 0. 14.

a vegyes házasságokra vonatkozó örvendetes állapot is. A protestantismus számban úgy, mint hatalomban óriási előadást nyert, az államok egymásután tagadták meg az egyháznak a brachium saeculare-t a törvények végrehajtásában, sőt a bécsi majd (1608) a vesztfáliai békében (1648) úgy a lutheran mint a kálvin vallás kivívta elismertetését. Ily körülmények között nem csodálhatjuk, hogy a vegyes házasságok is mindenkorábban elszaporodtak s az egyház eddigi tiltó s büntető törvényei mindenkorábban elvesztették hatállyukat, mert nem volt, aki annak hathatósan érvényt szerzett volna.

De azért az egyház amennyire lehetett igyekezett magán segíteni. Mint tudjuk, felállította a clandestinitast, mint bontó akadályt s érvénytelennek jelentett ki minden oly házasságot, amely nem az illetékes plébános és legalább két tanú jelenlétében köttetik meg. És ezzel a vegyes házasságok ügyét is egy új epocha elé juttatta. Ezen időtől fogva ugyanis a fölmentvénkek (dispensatiók) szerepelnek prezentativum gyanánt a vegyes házasságok ellen és pedig úgy, a lelkismeretbeni szabad megkötésre (liceitas), mint a plébános föltétlenül megkívántatott jelenlétére (validitas) való tekintetből.

Ezen az alapon lassankint egy, az eddigitől elütő új fegyellem lép életbe, amelyet a tridenti zsinat óta napjainkig uralkodó pápák úgy a validitast mint a liceitast illetőleg folyton fejlesztettek. E fegyelmet fogjuk most itt közelebbről ismertetni mindenkorábban szempontból.

Mindenek előtt megjegyezzük, hogy ezen új fegyelem megértesére nagyon szem előtt kell tartanunk azon jogi elvet: lex lata, sed non, vei dubie promulgata non obligát,¹⁾ és leges instituuntur, quando promulgantur, firmantur autem, quando moribus recipiuntur.²⁾ Ehhez képest tehát a tridenti zsinat fegyelmi törvényei, in specie pedig a „Tametsi“ dekrétum is csak akkor s ott kötelező, ahol eltekintve a módtól, az mint a tridenti zsinat törvénye ki van hirdetve. Következőleg, ha azt kérdezi valaki, hogy a positiv egyházi jog szempontjából miként kell elbírálnunk az akatholikus vidékeken a vegyes vagy a tiszának akatholikus házasságokat, úgy a következőkben felelünk:

1) Ha a tridenti zsinat törvénye nincs kihirdetve, úgy érvényben van a régi szabály, mely szerint a titkos házasságok s így a tiszának akatholikus vagy vegyes házasságok is érvényesek.

¹⁾ Szt. Alph. Mor. libr. I. T. 97.

²⁾ In decret. 4 dist. ad cap. in istis

2) Ha pedig ki vannak, de rietti tartatnak meg, s így elavultak, vagy;

3) kétes, hogy ki vannak-e vagy nem, ami quaestio facti tárgyát képezi, de legalább részben szokásban van; akkor előáll annak a szüksége, hogy maga gondoskodjék úgy saját híveinek lelki üdvéről, ha esetleg vegyes házasságra lépnek, mint a tisztán akatholikus házasságokban élő keresztenyekről, akik de jure szintén joghatósága alá tartoznak.

A második esetben, amely akatholikus vidékekre vonatkozik,¹⁾ azáltal gondoskodott, hogy vagy egyenesen, vagy hallgatagon érvényeseknek ismerte el az akatholikusok házasságát; ha pedig egy katholikussal vegyes házasságra léptek, akkor ezt is részesítette a vidéknek nyújtott kedvezményben s házasságát, ha egyéb bontó a kádály nem állott útjában, szintén érvényesnek ismeri el.*)

A harmadik esetben pedig, egyrészt a hívek lelki üdvének tekintetbe vételével, másrészt pedig az idők szomorú viszonyai miatt, melyek a vegyes házasságokat előmozdították midön t. i. az államok egyenesen törvényeseknek ismerték el azokat; úgy segített az egyház, hogy mellőzve a kérdés történeti tisztázását szintén képesítette az alatt valókat, hogy a tridenti zsinat által előírt forma nélkül is érvényes házasságot köthessenek, voltak legyen ezek különben tisztán akatholikusok vagy vegyesek. Ez esetben tehát az egyház intézkedése sem merő fölmentvénynek sem nyilatkozatnak nem tekinthető, hanem tekintettel a vidékre mindenkinek egyszerre. Amennyiben ugyanis a tridenti zsinat ki volt hirdetve vagy megtartva, annyiban a dispensatio jellegét viseli magán, amennyiben pedig az akatholikusok lakta vidéken elavult volt, annyiban ismét azon jogi elvek alkalmazása lett kijelentve, melyeket idéztünk.²⁾ Ez az eset fordul elő pl. a kölni, paderborni, trieri, limburgi egyházmegyékben Hollandiában, Belgiumban s 1841 óta nálunk Magyarországból (Erdélyt is ide számítva).

A liceitás szempontjából, a tridenti zsinattal szintén új epocha nyílik meg a vegyes házasságokra. Az összes pápák között, akik a

¹⁾ Ilyenek pl. Anglia, Skócia, 8° édNorvégia, Dánia, Oroszország és a Kémet birodalom több réftze.

²⁾ Lásd: Permme: de matrin. t. 2. 1. 2 aect L c b. él Laurin béosi egyetemi tanár fejtegetését a Linser Qaartakchrifteu 1082. p. 718. aikik aok idéaettel a tridenti Congregatiétől s beniő okokból fölsorolására! igazolják be, hogy ac egyháznak nem lehetett szándéka itt méteren ragaszkodni dekrétumához az illetékes plébánost illetőleg.

³⁾ Lásd Fetje: de imped. et disp. mstr. n. 808,

zsinat óta uralkodtak, XIV. Benedek (1740—1756) volt az, aki e kér désben a legtöbb, legfontosabb nyilatkozatokat s intézkedéseket tette. „De synodo dioecessana“ cz. művében s egyéb konstituczióiban mintegy rendszerbe öntötte, úgy a validitas, mint a liceitas kérdését. Ez utóbbira nézve a következő elveket állapította meg:

A vegyes házasságok általában szóllva mint „vincula sacrilega“ „scelera gravissima“ „ex insano amore orta“ tiltatnak azon veszélyek miatt, amelyek a kath. fél hitét s a gyermekek vallását fenyegetik. Ennek daczára azonban, ha egyéb bontó akadály nincs, a föntebbiek alapján érvényesen köttetnek.

Hamis koholmánynak, hazugságnak bélyegzi azt, ha valaki két-sége vonná, hogy ezeket az egyház Feje valamikor is helyeselte volna.

Megengedi, hogy lehetnek esetek, melyekben a tilalom alól lehet fölmentvénnyt adni s ő ezt egyenesen a pápai széknek tartja fönt.

A fölmentvény fontos o k nélkül soha sem engedélyeztetik s ha adatik is, de soha sem előleges föltételek, biztosítékok nélkül, amelyekből kettőnek soha sem lehet hiányozni t. i. a kath. fél szabad vallás gyakorlata s az összes gyermekek katholikus vallási neveltetésének (Reversalis); amelyekhez még az is szokott járulni, hogy az akatholikus előbb felszólíttatik az eretnekség elhagyására.

Ha minden föltétel és biztosíték megadatik úgy magának a házasságnak a fölhozott okok alapján nem áll ugyan semmi útjában, de még ez esetben is nehogy a vegyes házasságok egyenrangba helyezzenek a tiszta katholikus házasságokkal a tridenti zsinat által a házasság megkötésénél előirt szertartásokból külön, ad hoc dispensatio nélkül csak annyit szabad végezni, amennyi az érvényeséghez megkívántatik, vagyis a plébános csak az úgynyvezett passiva assistentiával vehet részt benne, de meg nem áldhatja.

Ezen utolsó nyilatkozat azonban, ma már nem ebben az alakban van meg, amennyiben a későbbi pápák a föntebb említett harmadik esetben, a tridenti zsinat dekrétumának mellőzésével megkötött vegyes házasságokat is érvényeseknek ismervén cl; a plébános nem tagadja meg a katholikustól a rendes szertartást sem, ha ez különben, amint alattomban értetődik is, fölmentvény mellett köti azt meg.

Voltak ugyan már XIV. Benedek előtt is pápák, mint VIII. Kelemen, VIII. Urbán és XI. Kelemen, akik egyes konkrét esetekben,

a föntebbi értelemben kisebb nagyobb szigorral elintéztek egyes vegyes házassági kérdést, de oly szabatosan, oly rendszeresen, egyik szempontból sem nyílalatkozott senki, mint XIV. Benedek. A validitasra nézve legfontosabb ténye az volt, hogy 1741-ben Hollandiában és Belgiumban ő adta azt a deklaracziót, amelynek föltételeit s kihatását a 3-ik pontban tüntettük fel.

Az utánna következő pápák már csak nyomában járnak, habár egyes esetekben részletesebb intézkedéseket is tesznek. Így Xlii. Klemen, VI. Pius, VII. Pius, XII. Lco, Vili. Pius, XVI. Gergely, IX. Pius és a jelenleg dicsőségesen uralkodó XIII. Leo a föltüntetett két irányban s értelemben részint encycelicákban oktattak, részint, ha egy részleges egyháznak az állam belpolitikai viszonyai mostohák voltak mindenannyiszor Konstitutiókban vagy Brévékben intézkedtek. Így különösen, ami minket illet, Magyarországon, ahol a vegyes házasságok szinten igen sok egyházi és politikai bajt okoztak s még mai napig is okoznak. De erről az alábbiakban.

III.

A vegyes házasságok a positiív állami törvény szerint Magyarországban.

1. Jogtörténeti áttekintésben.

Azon természetes magatartás, amelyet a kath. egyház az eret-nekekkel szemben nemcsak a hit, hanem minden közelebbi érintkezésre s így a házasságokra vonatkozólag tanúsított; Magyarországon is kifejezést nyert. Hogy szt. Istvánnal nemzetünk politikai társadal mi és vallási viszonyai egészen új mederbe jutottak, azt mindenájan tudjuk. A katholicizmus mint tan elfoglalta a magyar nemzet lelkét s valamint a király stível elfoglalta egyúttal a trónnak jogkörét s annak minden tényében döntő befolyást gyakorolt, úgy az egyesek s intézmények kebelében fejlesztette azt a szellemet, amelynek hatása alatt Magyarország nagygyá lett. Ez a vallás tehát, mint hivatva is van rá, Magyarországban államalkotó és államfentartó szerepet játszott s mindaddig míg a magyar nemzet részéről a kellőbecsülésben részesült, képesítette is őt arra, hogy önállóságát, a kül ellennel, a törökkel szemben megvédelmezhette. Államiságunk megalapítójának szt. Istvánnak első alap törvénye: sanctae (catholicae) fidei in nostris mandatis primum damus locum;¹⁾ amint a katholicismusnak állam-vallási jelleget adott, úgy a törvényhozás minden ágában érvényesült, mignem legújabb időben a protestantismusból kifejlődött politikai tan, a liberalismus, a haza boldogítására jobbnak láta őt e jellegétől megfosztani s magát egy nagyobb jövő reményében „felekezet* lennek“ interkonfesszionalisnak tartani.

•) Verbőzy: Tripartifom. Deor. s. Steph. L.UI

Azonban mindenjában tudjuk azt is, hogy a „fellekezetlenség“ nem valami simán lett elvégezve. Azóta, hogy a protestantismus német apostolai a XVII. század elején Magyarországon is beköszöntötték s „szent elveik“ segítségével itt szerencsésen híveket szereztek magoknak; a magyar törvényhozás, a kath. valláshoz hü királyokkal élén, nem késsett meghozni az erélyes törvényeket, melyek alkalmas időben hivatva lettek volna a veszély elejét venni. A 1523: 541525: 4-i 1604. art. 22. 1723. art. 2. törvényekben ugyancsak hü maradt a magyar törvényhozás a középkori szigorú eretnek üldözéshez, mert még halállal is rendelte büntetni azokat, akik az új vallás szolgálatába szegődtek.

Hogy e törvények nem lettek keresztül vihetők, azt a politikai viszonyok nagy változása teszi érthetővé. A mohácsi vész után a nemzet testében is meg pártállásában is két részre szakadt, majd később a török is elfoglalta Budát, a fejetlenség általánossá vált. Ily körülmények közt könnyű volt a protestantismusnak gyors virágzásra vergődni, midőn az egyházi javak mézes csalétké a főurak és nemesek szemében oly hatalmas argumentum gyanánt szolgált arra, hogy meggyőződjenek, miszerint Luther vallása csakugyan igaz. Mindamellett el kell ismernünk, hogy a magyar törvényhozás egyhamar nem adott nyilvános szabadságot a nagy mérvben elterjedt protestantismusnak, sőt 1604-ben, midőn folyamodtak érte, az Rudolf kiráylótól egyenesen megtagadtatott. Midőn azonban Bockay vezérlete alatt föllázadtak s csatáikban szerencsésen harczoltak, Mátyás kényszerítve volt velük az 1606-i bécsi békét megkötni, amelyben kimondatott: *omnibus praedictis statibus et ordinibus liber religionis ipsorum usus et exercitium permittetur: absque tamen praejudicio catholicae romanae religionis.* Ezen béké 1608-ban, azután az ország törvényei közé lett igtatva. Ezzel azonban nem volt vége, mert a protestánsok, a politikai helyzetet fölhasználva, azontúl is többször fegyvert ragadtak vallásuk érdekében. Bethlen Gábor, Rákóczi, Tököl yi vezérlete alatt többször föllázadtak, míg nem III. Ferdinánd alatt a linczi békében (1645), I. Lipót (1681-ben), és III. Károly alatti (1731-ben) Explanatiókban végre minden megnyertek, amit az uralkodó államvallással szemben csak kivívhattak. De nem szabad felednünk, hogy minden békében amelyekben ujabb és ujabb engedvényeket vittak ki, mindig mint valami conditio sine qua non tartatott szem előtt az a kitétel: *absque tamen praejudicio catholicae romanae religionis.* Másrészről azonban

az is igaz, hogy a közbéke s nyugalom szempontjából az állam részéről mindig bizonyos türelmességen is kellett részesülniük. Hogy pedig ez a kellő mértékben biztosítassék, már 1687-ben is, de végleg 1715-ben III. Károly alatt a vallási ügyek körüli intézkedés kizárola g a király bölcsességgére s tapintatára bízatott.

Ebbe a katholikusok annál is inkább belenyugodtak, mert meg voltak győződve, hogy az apostoli király, ha a körülmények nyomása alatt kényetlen lesz is a protestantismusnak valamit engedni, de legfőbb tekintélyével s buzgóságával hü őre lesz az állami konstitutionalis vallás érdekeinek.

Ezen keretben t. i. a protestantismusnak törvényileg biztosított szabad vallás gyakorlata s a kath. vallás ősi jogainak s kiváltságainak megvédésében vagyunk képesek megérteni azon törvényeket és királyi rendeleteket is, melyek a katholikusok s a protestánsok közti házas-ságokra a legújabb időig vonatkoznak.

Ami már most e házasságokat közelebbről illeti elmondhatjuk, hogy Magyarországon az egyházi fegyelem, mely a tridenti zsinat után XIV. Benedek által oly szépen formuláztatott, kevés időközzel minden teljes épségben tartatott meg s a magyar püspöki kar minden kiválóan özködött?zon, hogy az egyház ősi kánonjai feledésbe ne menjenek.

Mielőtt azorban a reformátiót követő századokat ismertetnénk, néhány szóval meg kell emlékeznünk az ezt megelőző századokra is, mert hisz nálunk a régi keletű speciális nemzetiségi s vallási viszonyok már ekkor is többször, mint szórványosan hozták létre a vegyes házasságokat. Így mindenjárt a nemzet európai életének első századaiban akadtak egyes példákra. Szt. László orosz fejedelem nőt vett cl; ugyan ő leányát Piroskát (Irenc) pedig Kommen János keleti császárhoz adta nőül; Kálmán király második neje Predzlava, orosz fejedelem leánya volt; I. Endre király Jaroszláv, orosz fejedelem leányát, Anasztáziát; I. Gézha Nicefor Botoniates keleti császár leányát Synadene-t; II. Géza Izaszláv orosz fejedelem leányát Eufrozinát; IV. István király Kommen Izsák leányát Máriát vették nőül; III. Béla leányát Margitot Angelus Izsák keleti császár vette cl; IV. Béla király neje Mária, Laszkarisz Theodor níceai császár leánya volt s ettől született

leányai közül Annát Rasztizlávhoz, Konstancziát pedig Leo orosz herczeghez adta férjhez.¹⁾

S habár mindezek fejedelmek voltak s így házasságuk a különleges politikai érdek szempontjából nem esik az általános számítás alá; mindenazonáltal bizonyítják azt, hogy a vegyes házasságok nálunk nem kizárolag a reformationál kezdődnek.

Sőt, IX. Gergely pápának 1235-ben IV. Béla királyhoz intézett abbeli panasza, hogy a Magyarországban egy vidéken lakó magyar és német lakosság a görög-keletiekkel annyira összeolvad, hogy egy nép lett belőlük; arra enged következtetni, hogy a pápa ezen egybe olvadás forrását, a vegyes házasságokat panaszolja tulajdonképen.²⁾ Annál is inkább, mert a már említettük pozsonyi zsinat (1309) ép ezen al-dunai vidékeken elharapódzott vegyes házasságok ellen hozta határozatát. És alig vélünk tévedni, midőn e két tény között okozati összefüggést állítunk. Hogy pedig a fönrevebb említett példák alapján, egyértőleg az egyház általános fegyelmével, amely a vegyes házasságokat csak kárhoztatta, de érvényeseknek tekintette, Magyarországon is érvényesek voltak; azt a pozsonyi zsinat hallgatását kivül mutatja még V. Orbán pápa levele Nagy Lajos királyhoz és nejéhez, melyben tiltakozik az ellen, hogy Tvardko bosnyák bán a gondjára bízott katholikus leányt szakadárhoz adja férjhez. Az okadatolásban ugyanis csak azt mondja, hogy e házasság „periculum in animam ipsius puellae, injuria parentum et oífensa fidei christiana.“³⁾

Hogy azonban a vegyes házasságok tovább is előfordultak; mutatja azon egyesség, melyet Vitéz János közvetítésével Hunyady János Brankovics Györgygyei kötött, amely szerint Hunyady Mátyás nőül veszi Cillcy Erzsébetet Brankovics unokáját.⁴⁾ De mutatja különösen az a tény, hogy midőn X. Leo pápa 1513-ban júl. 15-én Bakocs Tamás prímást legátus a latere-nck nevezi ki, a megbízó levélben arra hatalmazza fel, hogy „possis dispensarc in contractis et contrahendis matrimonii scienter vei ignoranter cum schismaticis et haereticis in casibus a jure permissis seu cum id videris expedire, super quo tuam conscientiam onerarnus.“⁵⁾

¹⁾ L. Wenzel: Arpádkori új okmánytár IV 2.

²⁾ Batthyány: Leges ecol. II k. 356 1.

³⁾ Wenzel: II. diplomaociai emlékek az Anjou-korból II k. 680 1.

⁴⁾ Gróf Teleky J: Hunyadiak kora X k. 307 L

⁵⁾ Ezen okmányt idézi B. Boszner id. m. 580 1.

A vegyes házasságoknak az utóbbiakból kivehető számaránya körülbelül megmaradt a protestantismus magyarországi eletének első két századában is. Nem ugyan azért, mintha az eretnekek száma nem szaporíthatta volna azokat, hanem mert egyrészről a kölcsönös elkeseredés a katholikusok s a protestánsok között, másrészről pedig a magyar királyoknak és a püspöki karnak a törvények által biztosított ébersége, kiváló eszközök voltak arra, hogy a vegyes házasságok csak ritka esetben jöhessenek létre. Ehhez járult még az, hogy 1553: art. 22 és 1563: art. 2/-ben a kánonjog Magyarországon általános törvényesen kötelező erővel ruháztatott fel, ami szintén közremunkált, valahányszor e házasságoknál lelkiekben dönteni kellett. Mindezen állításunkat adatokkal tudjuk igazolni. Így a protestánsok magatartását semmi sem jellemzi jobban, minthogy gyűlöletből bár, de akaratlanul is *utánozva*¹⁾ a kath. egyházzat „hagyoir:ány“-os tilalmában, -Ők is több oly végzést hoztak, melyekben hitsorsaiknak meg tiltják a vegyes házasságokat s azon esetre ha létre jön, előzetesen Reversalist követelnek. 1567-ben Melius Péter alatt Debreczenben konventot tartottak, amelyben ezt határozták: es valakik a tudomány lényegét, alapját, az Isten igéjét megvetik és nem hallgatják, azoknak sem sákrumentomok kiszolgáltatását, sem az esketési szertartással való szolgálatot meg nem engedjük; amint mondatik: ne adjátok azt, ami szt. az ebeknek.²⁾ Midőn pedig e törvényt a maga szigorúságában fonn tartani nem tudták, 1626-ban Komjáthon újra szinodust tartanak, melynek egyik határozata így szól: ne puellae fideles infidelibus — így nevezik ők a „hivők“, a „hitetlen“ katholikusokat — conjungantur. Notum est enim e sacrificiis literis olim divinitus vetita hujusmodi conjugia imparia fuisse, ne videlicet alterutra persona in vera relegione corrumperetur. Si vero contra interdictum hoc fecerint parentes, scientes et volentes consuetae canonicae obnoxii erunt poenae.³⁾ Ennek daczára azonban már előbb megelégedtek, ha csak Reversalist kaptak, mint ezt Vesselényi István-

¹⁾ Ezt azért emeljük ki, mert B. Roszner volt jogakadémiai tanár, most országol képviseld id. munkájában úgy tünteti fel e konendi elsőbbséget, mintha a protestánsok jöttek Tolna a világban el&szfir arra az üdvös gondolatra, hogy a vegyes házasságok veszedelmesek s így kárhozatra méltók.

²⁾ Kiss Áron: A XVII. században tartott magyar református zsinatok végzését Budapest 1882. 587. 1.

³⁾ Polgár: Egyházi torr. Fest 1864. 44 /

nak Dersffy Katalin lutheránus nő számára, 1604-ben azon alkalommal kiállított Reversalisából látjuk, midőn őt nőül venni szándékozott.¹⁾

A püspöki karnak éberségét pedig bizonyítja Forgách biboraok, prímás abbeli ténye, hogy a bécsi békében tiltakozott az ellen, hogy a katholicismus rovására a protestánsoknak valami kedvezmény²⁾ adassék. Elvi kijelentésekre, melyekhez tartaniok kell magokat, szükségök nem volt, mert hisz az egyház álláspontjával a vegyes házasságokkal szemben, tisztában voltak, mint ezt Kollonich prímás nyilatkozata is mutatja, aki 1696-ban így hozzá intézett kérdésre kijelentette, hogy a plébános nem adhat össze oly vegyes házaspárt, akik a gyermekek kath. vallási neveltetését nem szerint előre meg nem állapították; továbbá, hogy ha az ilyen párok akatholikus lelkész előtt kelne össze, úgy házasságuk a tridenti zsinat szerint érvénytelen volna.³⁾

Ha pedig esetleg olyan vegyes házasságról volt szó, amelynek az egyházi tilalmon kívül valamely bontó akadály állott útjában, akkor a pápák a nekik fönntartott esetben csak úgy dispensáltak, ha az akatholikus fél előbb katholikussá lesz. Így látjuk ezt két esetben is. VIII. Orbán pápa csak úgy dispensálta a harmad izig vérrokonságban levő Forgách Ádám kath. férfit, ha jegyezte Révay Judit luth. nő, előbb áttér a katholikus vallásra. A másik ilyen eset a kath. Czobor Mihályé, aki özvegy Perényi Istvánnét, a luth. Thurzó Zsuzsannát akarta el venni, azonban a pápa V. Pál 1611-ben, szintén csakis hasonló feltétel alatt dispensált.⁴⁾

A 18-ik században, midőn a protestánsok már megelégedtek a Reversalissal és felhagytak abbeli orthodoxyájokkal, hogy a vegyes házasságokat akadályozzák s így ezek minden sűrűbben kötötték; már kath. részről is nagyobb mérvű intézkedéseket látunk. Így már 1703-ban egy királyi Kommissio küldetett Selmeczre, amelynek fela-

¹⁾ Bővebben ír ezekről. A vegyes házasságok egyházi ünnepesítése körül, fonforgó kérdések írója. (Beké kristóf) Pest 1841,

²⁾ Péterfy: Saora Conilia Eccl. R. Cath. in R. Hung. oolebrata P. II Posonii 1712 p. 19L

³⁾ Ez okmányt közli Roskoványi: De matrimonii mixtis inter oatholioos et protestantes oz. könyvében, H. k. M. 264.

⁴⁾ Rosmer id. munkájában úgy tünteti fel ezt az esetet, minthi „ez volna az első magyaroni vegyes házasság (!), melynek ügye Romában tárgyalatott.“ Pedig hát tudhatná azegyhász-jogból, hogy itt a „vegyes házasság“ jellege másodrendű kérdés volt. Azt pedig, hogy bontó akadály alól, milyen a 8-ad iyi vérrokonság, elsősorban a pápa jogához tartozik dispensálni bárki más csakis akkor, ha arra különös engedélyt kap; szintén tudhatná. Ilyenkel pedig a püspökök még nem bírtak, tehát Rómától kellett a dispensatiót kérni. Sőt, így mint itt, ba együttesen fordulnak elő a vetitum az impedimentum, a püspök most sem dispensállut,

data volt, hogy a lábrakapott apostazia ellen intézkedjék. Midőn pedig a Rákóczi alatt kivívott sikerek miatt elbizakodtak, 1708-ban összehívott országgyűlésen már azon követeléssel állnak elő, hogy nekik teljes szabadság engedtessék, s hogy a vegyes házasságban a szülök akaratától függjen a gyermekek vallásának megállapítása. De ekkor eredménytelenül, mert az országgyűlés feloszlott, Rákóczi megkötötte a szatmári békét, sőt József király is meghalt.

Utánnajött III. Károly (1711—1740), aki alatt a vegyes házasságok ügyében már nevezetesebb rendelkezés történt, úgy egyházi, mint állami téren. Magyarország prímásai voltak azok, akik első sorban védelmére keltek a katholicizmus érdekeinek. Így Keresztyé Ágost primás, míg egyrészről az egyházmegye látogatásáról a királyhoz terjesztett jelentésben kiemeli, hogy a protestánsok a Rákóczi fölkelés alatt elnyomták a katholikusokat, s hogy a gyermekeket a protestáns vallásban neveltetik: másrészről meghagyja a plébánosoknak, hogy ne adjanak össze olyan vegyes házaspárt, akik a Reversalison kívül írásban „sub cuncto vinculo“ (itt bizonyára pénzbírásgot követel kezességül) nem biztosítják minden gyermek kath. neveltetését, őt követte Eszterházy primás, aki az Archidiakonusoknak a fönftebbi értelemben adott utasítások közt azt is sürgeti, hogy ezek a vegyes házasságok az egyház érdekeit biztosítassák.

Maga a király szintén igyekezett a kérdést tisztázni. Az 1715. és 1723-i országgyűlésen a protestánsok már nem csak szabad vallás gyakorlatot követhettek, hanem azt is, hogy vegyes házasságokat szabadon köthessenek, hogy azokat bármelyik fél lelkésze előtt megköthessék s hogy a gyermekek vallását a szülők határozhatassák meg. Midőn pedig a király soká halasztotta a határozatot s a katholikusok is ujabbnál ujabb sérelmek panaszlással álltak elő, melyeket a protestánsok Önkénykedése folytán az egyház szenvedett; hosszas tanácskozás után végre 1731-ben megjelent egy „pátens“, amelyben föltétlenül elrendeli ugyan, hogy a vegyes házasságok az illetékes kath. plébános előtt kötesssenek, de a gyermekek vallását illetőleg föltétlenül csak a kath. fél nemére állapítja meg, a másik féle nézve pedig érintetlenül hagyja, nyilván azon hallgatag beleegyezéssel, hogy ha már ő, a politikai viszonyok folytán nem teszi is, hogy föltétlenül intézkedik, de a püspökök keze a Reversalisokra nézve szabad maradjon. És a püspökök nem késték élni e szabadsággal, mert mint az esztergomi konzisztoriumnak a prímáshoz intézett beadványa s az érseki Helynöknek 1743-ben a plébánosokhoz

intézett Cirkulare-ja bizonyítja, hűen ragaszkodtak azon fegyelemhez, melyet a természeti és isteni törvényen kívül, a positiv egyházi törvények irnak elő. A konzisztorium ugyanis kimutatja, hogy a plébános assistenciájának nincs helye akkor, ha úgy a kath. fél mint az összes gyermekek vallása biztosítva nincs, mert a királyról sem lehet okosan feltételezni azt, hogy akár természeti és isteni törvény ellenében megengedjen valamit, akár pedig az ország uralkodó vallásának lelkészeit olyasmire kényszerítse, amit nem teljesíthetnek. Azért azt ajánlja, hogy a plébánosok csak akkor folyamodjanak dispensáczioért, ha a kath. fél hite kipróbált s az akath. fél Reversalist adott, különben pedig tiltassék meg az *assistantia*. A Helynök pedig még tovább megy kívánságában s XIV. Benedek után egyenesen azt ajánlja, hogy parochi ne *matrimonii mixtis, non obstante quoqu decreto regio (Caroli VI.) aliter assistant, quam pars haeretica ejurato errore fidem catholicam amplectatur*. Sőt Bíró Márton veszprémi Helynök 1744-ben egyszerűen eltiltja azokat.¹⁾

Ez azonban már Mária Therézia alatt (1740—1780) történt, akinek hosszú uralkodása és katholikus hitbuzgalma mint minden téren, úgy a vegyes házasság ügyében is kiemelkedő szakot képez. Miután az örökösdési s a hét éves háborút befejezte, a többi társadalmi kérdéseken kívül, a vegyes házasságra nézve is intézkedett. Belátta ugyanis, hogy elődjének határozatlan pátense folytán az apoztaziák ép a vegyes házasságokból származó gyermekek utján folyton szaporodnak s azért 1749. jan. 2-án, miután a kérdést hosszan átdolgoztatta s vizsgálta, egy új döntvényt adott ki, amely szerint a plébánosoknak meghagyja, hogy: *bono modo non coactive parentes co disponere adlaborent, ut proles ex diversae religionis matrimonii susceptae, ritu catholico edacentur, desuperque Reversales porrigan*. Egyúttal meghagyja a hatóságoknak, hogy a kath. nevelést gondosan ellenőrizzék, a szülőknek pedig, hogy összes gyermekéket kath. iskolákba küldjék, különben büntetés alá vonatnak. Ezen Rezoluczió tehát világosan lehetővé teszi a kath. elveknek alkalmazhatóságát s csak jobban a módra volt tekintettel, amelyet az egyháziaknak követniük kell azoknak megvalósításában. A püspökök most sem késték a szabad rendelkezéssel. Barkóczy egri érsek és Csáky prímás voltak ismét az elsők, akik feladatukat teljesítették.

¹⁾ Boskovány id. m., III. k. Mon. 266-275

Az előbbi már ugyanazon év márcz. havában adott ki egy rendeletet, amely szerint a vegyes házasságokat csak akkor engedi meg, ha elégséges biztosíték (még pénzbeli is) nyújtatik a gyermekek vallására nézve; áprilisban pedig egyenesen a Reversalist követeli.

A prímás szintén több alkalommal nyilatkozott. Így a Gömör-megyei plébánosok számára adott instrukciójában első sorban az akath. fél áttérését óhajtja, ami ha nem sikerül, a kath. fél lebeszélése által kell igyekezni azt megakadályozni, de ha minden vezet czélra, úgy a kiállított Reversalis után folyamodhatnak dispenzációért. Ez értelemben határozott Révay Simon b. esetében is, midőn ez Lehoczky Jusztin luth. nővel házasságra akart lépni, sőt midőn a megtagadott dispenzáció miatt a báró ő Felségéhez fordult, a prímás egy fölterjesztvényében ragaszkodott határozatához. Majd Mariássy Sándor szepesi Helynöknek azt az utasítást adja, hogy Reversalis nélkül ne engedje meg a vegyes házasságokat. Végre megerősíti a szepesi kerület plébánosainak egy, még 1728-ban hozott abbeli határozatát, hogy vegyes házasságot semmi szín alatt sem fognak összeadni.

Ezen időtájban már a görög keletiekkel való viszony is szóba jön. A pécsi egyházmegyében ugyanis egy g. keleti kath. nőt akart elvenni, s már el is jegyezte őt, de a püspök neki is csak Reversalis mellett engedte meg, sőt kikötötte, hogy ha lakóhelyet változtatna, ezt oly helyre tcendi át, ahol kath. plébános van.

Azon királyi döntvények között, melyek a 18. században a vegyes házasságok ügyében még kiadtak, megemlíteniük Mária Theréziának 1754. és 56-ban kibocsátott rendeletei.

Az elsőben eltiltja a selmeczi lutheránusokat azon eskü letételelől, hogy a lutheránus vallást el nem hagyják, a másodikban pedig, a mely általános érvényre emeltetett, kimondja, hogy azon katholikus szülők, kik gyermekük kath. neveltetését elhanyagolják, hatóságilag büntetendők; hogy a vegyes vallású szülők az adott reversalis betartására hatható eszközökkel is kényszeríthetők; hogy a világi hatóságok az egyháziaknak az ilyen gyermekük kath. vallásban való neveltetése körül kifejtett buzgóságát elősegítsék. Ezen két rendelet Biró Márton ekkor már veszprémi püspöknek azután alkalmat is nyújtott arra, hogy ugyanazon évben kiadott körlevelében előbbi rendeleteit megújítsa és ujolag figyelmeztesse a híveket és a lelkészeket az egyház tanítására a vegyes házasságok körül.

Azonban minden rendeleteknek nem volt meg az óhajtott eredménye. Hasztalan volt Mária Thereziának 1761-ben kiadott új rendelete, mely szerint a plébánosok felhivandók, hogy a vegyes vallású jegyesektől az esketés előtt reversalist vegyenek s abbeli kijelentése, hogy a Károly-féle 1731-iki királyi döntvény a protestánsok házassági pereire nézve csak azon esetben alkalmazható, ha minden fél akatholikus; mindez nem akadályozta meg, hogy a vegyes házasságok száma napról napra ne szaporodjék, hogy az ezekből származott gyermekek katholikus neveltetése elhanyagolva ne legyen. Igen érthető tehát Barkóczy prímásnak abbeli felterjesztése, hogy a vegyes házasságokat legjobb volna egyszerűen betiltani. Belátta a bajok nagyságát a királyné is és csak kedvező alkalomra várt, hogy e kérdést egy határozottabb mederbe terelje. Az alkalom nem sokáig késsett, mert 1767-ben a királyi Helytartótanács egy terjedelmes memorandumot terjesztett a királyné elé azon kéréssel, hogy a vegyes házasságok szomorú következményeit orvosolja. Igazolásul egyúttal felhozza a kis-honti eljárást, ahol az apostasiák száma nagy és a gyermekek kath. neveltetése egészen el van hanyagolva. Mielőtt azonban a döntvényt meghozta volna, úgy az egyházi hatóságuktól, mint saját kancelláriájától és az egyházi bizottságtól is véleményt kért, miként lehetne e bajnak véget vetni s nem volna-e célszerűbb, a vegyes házasságból született gyermekeket a serdült korban egyik vagy másik vallásra kötelezni. A két utóbbi jobbára megegyezett abban, hogy a lábrakapott hitközönynek oka csakugyan a vegyes házasságok és hogy a királyné felvetett véleménye nem vezet célra; de eltértek egymástól abban, hogy a vallási bizottság óvó szerül egyedül alkalmas eszköznek találta azt, hogy, ha már megengedték is a vegyes házasságok, a reversalisok fentartandók. A püspökök, a kiknek a két véleményt a királynő elküldötte, ez utóbbi véleményhez ragaszkodtak s a királyné véleményével szemben a jövőre nézve kifejtették egyúttal, hogy a vegyes házasságok egyházi szempontból épen nem szolgálhatnak alkalmas eszközül az akatholikusok megtérítésére, hogy attól sem kell félni, mintha az ily házasságok eltiltása által a protestánsok államot képeznének az államban; hogy az akatholikusok nem lehetnek megütközve illetén döntvényen, mert tudják, hogy a királynak a hazai törvények szerint teljes joga van az uralkodó vallást érdeklő kérdésekben határozni; már pedig eddig sem volt soha szabadon megengedve csak azon esetben,

ha kath. lelkész előtt köttetik. Továbbá, hogy az apa akaratára sem bízható a vallás ügye kizárálag, mert az anyának is van természetes joga beleszólni; végre, hogy a vegyes vallású jegyesek szabad elháztározására bizni a gyermekek vallási nevelését, ellenkezik az egyedül igaz kath. vallás sarkalatos elvével.

A multat illetőleg, csak helyeselték a királyné törekvéseit, mert hisz a protestáns annál kevésbé sem emelhet szót a kath. neveltetés ellen, mert vallásának elvei szerint az üdvösségek a kath. egyházban is elérhető, míg viszont a kath. fél ezt tételül nem tarthatja szem előtt.

Mindeme véleményeket megfontolva 1768. jul. 28-án Mária Therezia kiadta nevezetes királyi döntvényét, a mely szerint: mixtae religionis connubia in futurum haud aliter admittenda esse, quamvis pars acatholica Reversales de prolibus utriusque sexus in religione catholica educandis dederint. Ugyanezt ' 1770-ben a görög nem egyesültekre is kiterjesztette. Ezen döntvény általános zsinórmértékül szolgált az egész országban, még pedig sokkal szerencsésebb credménynyel mint utána II. József hevenyészett rendeletei, a melyek nemcsak, hogy megakasztották ezen kérdéseknek biztos és nyugodt folyását, hanem mint minden téren, úgy ezen is ferforgatta alapostul, a nélküli, hogy czélját bármiben is elérhette vo!na.

Egyébként a magyar püspöki kar, habár az államfő által hozott törvény elég biztosítékot látszik is nyújtani a kath. érdekeknek, mindazáltal gondoskodott arról, hogy a vegyes házasságok tetszés szerint ne legyenek köthetők, fentartván magának a felmentvény jogát. S hogy mily bölcsen cselekedett, bebizonyították a bekövetkezett jelenségek, melyek között késég kivül kiváló helyet foglal el a rozsnyói egyházmegyében felmerült eset, a mely igen jól jellemzi a világi hatóságok lanyhaságát. Egy kath. férfiú ugyanis lutheránus nőt óhajtván elvenni, kötelessége lett volna a törvény értelmében Reversalist kieszközölni jegyesétől. Ő nemcsak hogy ezt nem tette, hanem inkább ő adott magáról írást, hogy sem lutheránus nejét vallásában háborgatni nem fogja, sem nem kívánja, hogy a születendő leánygyermeket katholikus hitben neveltesse s miután a kath. lelkész össze nem adta, lüth. pásztor előtt kelt egybe. Az eset előbb a püspöki, később pedig az esztergomi szentszékhez kerülvén, a kath. fél elmarasztaltatott; sőt a püspök ezzel sem elégedvén meg felterjesztést intézett a királyi Helytartótanácshoz, hogy semmisítse meg a nevezett írást és a leány gyer-

mekek kath. nevelését rendelje el. A Tanács azonban 1778-ban kiadott határozatában fentartotta a Reversalis érvényét s elrendelte, hogy a nevezett esetben, miután előzetesen lett megállapítva, annak megsemmisítésével a szülök ne zaklattassanak.

Egyúttal pedig nehezebb elvi kérdések tisztába hozatalára Andrassy rozsnyói püspök Romához fordult, hogy onnét nyerje az utasításokat, melyek szerint a jövőben a felmerült esetekben eljárni kellend. 1780-ban már felelt is neki a congregatio, kimondván következő fontosabb határozatokat: Azon házasságokra nézve, melyeket a protestánsok maguk között saját lelkészeik előtt minden bontó akadály nélkül kötnek; az érvényesség vagy érvénytelenség önkényüleg ki ne mondás-sék, de ilyeneket a kath. lelkész bűn nélkül össze nem adhat. Ha azután az így összekelt protestáns házasok katholikusok lennének és a házasságot folytatni nem akarnák, akkor el kell ugyan minden követni, hogy beleegyezésüket ujtsák meg, de ha mindenazonáltal azt tenni nem akarják, élhetnek jogukkal és új házasságra kelhetnek.*.) Ha azonban csak az egyik protestáns fél lesz katholikus s csak ez óhajtja a házas élet felbontását, akkor már nem az előbbi eljárás alkalmazandó, hanem új konkrét alakban teendő kérdés. Az egybekelésnél kötött vegyes házasságokra nézve pedig kimondja a kongregatio, hogy azok, ha bontó akadály nélkül kath. lelkész előtt köttetnek, érvényesek ugyan, de soha se feledje, hogy ezek is csak nagyobb bajok kikerülése czéljából engedélyezhetők s habár az egyház kénytelen is tűrni ilyen házasságokat, de elvben soha sem helyeselte azokat.²⁾

II. József uralkodása (1780—1790), illetőleg egyházi vonatkozású intézkedései a vegyes házasságok történetében is kimagasló epochát képeznek. Ő ugyanis mintegy kiegészítésül a türelmi rendeletek, a melyet az eddiginél nagyobb mértékben a magyarországi protestánsokra is kiterjesztett, mindenjárt uralkodásának első évében meghagyta a kancelláriának, hogy felülvizsgálat czéljából nyújtsa be az összes előtte kiadott vallást érdeklő határozatokat s hogy adjon áttekintést ezen ügyben az eddig dívó rendszerről. A kancellária 1781. március 23-án csakugyan be is adta és ebben a vegyes házasságokra vonatkozó eddig dívó szokásokat kifejtette: hogy a kiadott Resolucziók értelmében a Rever-

¹⁾) Ebből világos, hogy a kongregatio a Trid. zsinat határosatait Magyarországra a protestánsokat illetőleg is kiterjesztette, mert különben így nem dönthetett volna,

²⁾) Bosk. id. m. II. k. Hon. 276—304.

salisokban minden gyermek kath. vallásban való neveltetése biztosított, hogy a protestáns szülőktől származott és hátramaradt árvagyermek, ha teljesen elhagyattak, az uralkodó vallásban neveltekké; továbbá, ha az adott Reversalis daczára a gyermeknek neveltetése veszélyben forgott, akkor ha még serdülélenek voltak szigorúbb fegyelmi eljárás vétetett foganatba, ha pedig már serdült korúak, akkor csak buzdítás, felvilágosítás és alapos begyőzés által kellett őket a kath. vallásnak megnyerni.

A császár azonban habár helyeselte az elveket, melyekre az eddig kibocsátott rendeletek alapul szolgáltak, mindenkorral adott válaszában általánosságban jelezte, hogy van több rendelkezés, melyben a jogos mérséklet nincs megtartva, a melyek tehát méltán képezhetik a protestánsok panaszainak alapját. Egyúttal elrendeli, hogy a vegyes házasságokat illetőleg azon reversalisok, melyek a szőlők között szabadon kötöttnek a gyermekek protestáns nevelésére vonatkozólag, érvényeseknek tekintessenek s hogy az árvák, mindaddig még elegendő kereszteny vallás- és erkölcsi nevelésben nem részesülnek, ne vétesse ki a gyámok vezetése alól s életkoruk 16-ik évéig a hitvallás ünnepélyes letételére ne kényszeríttessenek.

Ó tehát, mint látjuk, szóba sem hozta a vegyes házasságok megakadályozását; ellenkezőleg, egyet mászt megengedvén, azoknak hallgatagon még tág kaput is nyitott. József császár e rendelkezése által a kath. egyház százados jogain jelentékeny csorbát ejtett, mert nem csak hogy megengedte a vegyes házasságok kötését, hanem a kath. félnek még azt is megengedi, hogy beleegyezést adhatja gyermekének a prot. vallásban való neveltetésére, a mit pedig ez vallásárolás nélkül nem tehet. Nem láitta be, hogy az ilyetén rendelkezés nemcsak, hogy nem egyeztethető össze a kath. vallás közjogi helyzetével, hanem szakít e vallás fentartására és megerősítésére irányuló eddigi összes hagyományokkal.

Épen azért a kancellária nem is késsett megtenni ily értelmű megjegyzéseit, kérvén a császárt, hogy rendelkezéseit mellőzze, megjegyezvén egyúttal, hogy a protestánsok egyes panaszaival, a melyek a kérdéses intézkedést létrehozták, részint kevésbé őszinték, részint az igazi tényállás elferdítésén, vagy túlzásán alapszanak, hogy így annál nagyobb figyelmet keltsenek.

A császár mindenmellett makacsul ragaszkodott előbbi véleményé-

hez és ugyanazon év október hava 25-én egy nevezetes Ediktummal lepte meg az országot, a melyegy részről szokott makacsságáról tanúskodik, a melylyel véleményét minden körülmény figyelmen kívül hagyásával keresztül hajtani óhajtotta, addig másrészről mint minden téren, úgy ezen is beláthatlan zavarokat okozott.

Ediktum Tolerantiale név alatt ismeretes e rendelkezés, de míg az egyik félnek erről akart tanúságot nyújtani, addig a másik érdekeltek fél irányában táplált legnagyobb intolerantiáját bizonyítja.

Kiindul ebben a császár abból, hogy míg a lelkismeretre gyakorolt minden erőszak ártalmas, addig a keresztény szeretet által is helyeselt türelmesség, úgy a vallás, mint az állam javát mozdítja elő. És miután ezen elveket általánosítja, egyúttal alkalmazza is. Magyarországban persze legnagyobb tere volt alkalmazhatni s azért hivatkozva a törvényekre és a királyi védelem adta kiváltságos helyzetre, a melyben úgy a protestánsok mint a nem egyesült görögök részesültek; azokat mind épsegben fentartja és ujabb szabadalmakkal toldja meg.

Áttérve azután a vegyes házasságok kérdésére a következőket határozza: először is eltörölte az eddig divó reversalisokat, melyek minden gyermeknek kath. vallásbani neveltetését biztosították; másodszor állandó zsinórnétek felállítja, hogy ezentúl „ubi pater catholicae religioni addictus est, omnes proles masculi quam et et foeminei sexus in religione catholica erudiendae, si e converso mater cath. pater vero acath. foret, proles sexum parentum qua edacentur religione sequantur.“

Rendelkezik még a tiszán protestáns házasságról is. Ha ugyanis ezekből valymelyik fél a másiknak halála után katholikussá lenne, akkor a serdülőtlen gyermekekre nézve a fönrevebbi szabály első része irányadó; ha pedig a házasság tartama alatt térne át valamelyik a kath. hitre, akkor azokra csak nem szerint alkalmazható.

József császárnak ezen ediktum a nagy izgalmat keltett mindenütt. A protestánsok természetesen ujjongtak, hogy annálinkább az igazságosság mezébe öltözöttessék panaszaikat. Hivatkoztak a különféle egyezményekre és törvényekre, melyek nekik a vallásügyben szabadalmakat engednek, azt állítván, hogy ez az Ediktum csak jogos kiegészítése a jogos alapnak.

A katholikusok közül pedig mind az egyháziak, mind a világiak egymásután terjesztették fel emlékirataikat, melyekben, míg egy-

részről konstatálják az általános ellenszervet, melylyel a császár edictuma fogadatott; másrészről vázolják annak szomorú következményeit.

Mig a hatóságok fájdalom nélkül nem vehettek tudomást egy oly ediktumról, a mely a szokásos eljárást mellőzve önkényüleg intézkedik; addig az egyháziak és azok élen a főpásztorok, méltó aggodalommal nézhettek a császár olyatén rendelkezése elő, a mely a jól értelmezett kereszteny türelemtől épugy távol áll, mint a hazai törvények szellemétől, az eddigi királyi rezolucziuktól, és országos szokásoktól. Bebizonyították a császárnak, hogy ediktuma a vegyes házaságok ilyetén rendezése által ellenkezik magával a vallási türelemnek motívumával és czéljával, mert így nemcsak hogy nem fognak a katholikusok a protestánsokkal békésen együttélni, hisz a megoldás módja maguknak a protestánsoknak is visszatetszik; hanem inkább a legnagyobb léhaságot és hitközönyt fogja eredményezni. Battyányi primás 1782. márcz. 7-én benyújtott emlékirata mindenben észrevételeket összefoglalja s a kancellária mellékelvén a világi hatóságok részéről adott emlékiratot april 12-én pártolólag be is nyújtotta a császárnak; de mindeneknek alig volt valami eredménye. A császár ugyanis május íoiki feleletében kijelentette, hogy az ő ediktuma csak a jövőre vonatkozik, míg a múltra nézve érvényben maradnak a reverzalisok. Azért meghagyja, hogy a vegyes vallású felek az ediktumra való tekintettel reverzalis nélkül is összeadandók.

József császár makacssága azonban, melyet az emiitett emlékirattal szemben tanúsított, nem hozta meg a kivánt eredményt, mert Magyarország püspökei apostoli buzgósággal védelmezték az egyház állás pontját.

E védelemben kitüntette magát a már Mária Therézia alatt szereplő Salbeck Károly szepesi s b. Andrássy Antal rozsnyói püspök s habár minden ténykedésükön nincs is adatunk, de a meglevők eléggé bizonyítják kiváló gondoskodásukat ezen fontos egyházi kérdésben. Salbeck többi között kivitte Árvamegyében, hogy daczára minden ellenkező rendeletnek, csakis akkor adtak össze vegyes vallásukat, ha előzetesen minden veszélynek eleje vétetett. Ugyanő Romához fordult s habár sem az ő levele, sem a pápa felelete nincs meg, mindenazonáltal erre is látszik célozni XVI. Gergelynek 1841-ben a magyar püspöki karhoz intézett brévéje, a melyben a többiek közt ezeket mondja: „quaecunque hac de re (matr. mixt.) latae essent leges, oportet ut

Episcopus et parochi studiose et prudenter curen ne hujusmodi matrimonia fiant et si contrahantur omnes proles in cath. religione educentur: quoties verō ipsis invitit securit factum, abstineant semper a nuptiali benedictione impertienda, eorumque praesentia, si necessitas urgeat, sit tantum modo materialis, neque actibus et declarationibus conjungatur, quae confirment et approbent proles aliter quam in religione cath. educari posse.“

A mi a rozsnyói püspököt illeti, róla az egyházmegyei iratok tanúskodnak, hogy ö, daczára minden türelmi rendeletnek a régi, még 1749-ben Eszterházy és 1730 ban Csáky prímások által kiadott rendelkezéseket fentartotta s midőn a plébánosokhoz intézett Instructiójának a legfelsőbb helyre való beterjesztésére felszólították, nyíltan megval-lotta, hogy ö a régi szokásnál maradt s a végső elhatározást magának tartotta fönn. 1782. okt. 23-án pedig megírta a plébánosoknak, hogy habár a királyi határozat szerint a vegyes vallású feleknek összeadása meg nem tagadható, mindenkorral óvakodjanak azzal lelkismeretöket beszennyezni. 1785-ben pedig egy konkrét esetben világosan eltiltja az egyházi áldást azoknál, a kik nem adták beleegyezésüket a gyermekek kath. nevelesébe.

Míg így a türelmi rendelet okozta bajok fokozódtak, József egy ujjjal szaporította azok számát. 1785-ben elrendelé, hogy ezentúl a püspökök minden bontó, első sorban pedig a vérrokonság és ságorság akadálya alól saját tekintélyükön kifolyólag dispenzáljanak, és semmiféle engedélyért Rómába ne folyamodjanak. Eltekintve attól, hogy a császárnak mint e tárgyban nem illetékes törvényhozó faktornak nincs jog a püspököket paralizálni a legfőbb tekintélytől, a mely a bontó akadályok felállítását és elbírálását egyedül van hivatva rendezni; a püspökök annál kevésbé közölték ezen rendeletet a papsággal, mert maga a „felekezeti“ külöombség alól adható dispenzaczió is XIV. Benedek szerint, elsősorban a pápának van fentartva.

Ehhez képest a püspökök eréyesen viselték magukat s daczára a politikai hatóságok ediktumon alapuló sürgető követeléseinek nem dispenzáltak. Egy konkrét esetben azután mikor az esztergomi Hely-nők egy harmadfokú rokonsági kötelék alól a dispenzacziót megtagadta, maga a prímás Battyányi állott az ügy élére s 1785. okt. 8-án nyíltan kifejtette az okokat, a melyek a magyar püspöki kar magatartását igazolják. Kifejtette, hogy a kath. egyháznak, tekintve a nagy vesze-

delmet, a melybe a kath. fél legtöbbször sodortatik, a mennyiben, ha hitét formálisan meg is tartja, de úgy az egyes családokra, mint az egész társadalomra nézve veszélyes hitközönybe sodortatik: nem áll érdekében, hogy a vegyes házasságokat még ily mérvű dispenzációk engedélyezése által is előmozdítsa.

Egyébként, úgymond, a türelmi rendeletre nem is lehetett hivatkozni, mert az csak a reverzálisokat célozta eltörülni. Ha pedig ily dispenzációk azelőtt a kancelláriától adatni szoktak is, de az csak azon esetekre vonatkozott, ha a jegyesek mindenketten protestánsok voltak. Végre figyelmeztette a császárt, hogy a püspököknek az egyház ilyen törvényei alól dispenzálni, vagyis a reverzálisokat csak részben is elengedni, egyenlő a lehetetlenséggel.

Nem kevesebb bátorsággal lépett fel b. Andrassy rozsnyói püspök is, aki habár felszólittatott, hogy saját tekintélyével dispenzájon, azt mindenkor megtagadta. 1785. szept. 17-én kelt válaszban ki jelenté, hogy ő készséggel teljesítheti a császár kívánságát és nyert hatalmával fogva dispenzáthat a felek között fenforgó 3-ad és 4-ed fokú vér rokonsági és ságorsági akadály alól, ha azok mindenketten katholikusok, azonban nincs feljogosítva azt tenni akkor is, midőn a jegyseknek csak egyike katholikus. 1785. szept. 27-én újra sürgetik a dispenzálist s ekkor már felhozták neki, hogy az akatholikus félre nem is szühséges, hogy ö adjon, mert ennek a császár maga engedélyezte azt. De a püspök kijelentette, hogy a jelzett esetben XIV. Benedek konstituciójában egyenesen meg lévén tiltva dispenzacziót adni kath. és nem katholikus közt kötendő házasságra, ő azt nem értheti csak a kath. félre, mert különben abból az következnék, hogy minden meg történhetik az, a mi tiltva van, lévén a kath. mint ilyen abban a helyzetben, hogy számára engedélyezhető a dispenzaczió. 1786-ban január 18-án azután bővebben kifejtve az okokat, melyek miatt a legfőbb egyházi törvényhozó engedélye nélkül lelkismeretben is érvényes dispenzacziót nem adhat, azon kéréssel fordul a császárhoz, hogy engedtessék meg neki Rómába folyamodni e kérdésben, de a március 21-én kelt császári dekrétum azt megtagadta.

Hasonló erélyt fetett ki Zerdahelyi Gábor váczi káptalani Helynők, aki 1786-ban ápril 10-én a placetum regiumra való tekinettel folyamodott, hogy Rómába fordulhasson dispenzaczió megadásáért. Hasztalan volt ebbeli kísérlete, mert József ápril 15-én kelt kör-

levelében tudatta a püspökökkel ebbeli tilalmát s ápril 22-én a Helynököt egyenesen felszólította, hogy mit szándékozik ezen rendeletével szemben cselekedni, ó azonban bátran kijelenti, hogy az egyház Fejének rendeletéhez szabja magát. Zerdahelyinek ügyét bővebben tárgyalták a császári udvarban is és az egyházi kommissio június 21-én ki is mondotta rá véleményét, melynél fogva a császár véglegesen megtiltja neki a Rómába való folyamodást.

Jellemző a viszonyok kellő megértésére azon okadatolás, a melyet az udvari kommissio véleményének védelmezésében kifejtett, mert ebből megismerhetjük, hogy a kommissio II. József uralkodásának végén mily helytelen elvekkel volt szaturálva a püspökök jogkörét es a pápához való viszonyát illetőleg. Helytelennek itéli a váczi káptalani Helynök azon eljárását, melynél fogva az állam törvényeit, melyeket, habár vallási vonatkozásúak is, mindenkorral a rend és nyugalom biztosítása végett jogosítva volt meghozni, nem respektálja, hanem egy idegen, az állam határain kívül tartózkodó hatalomtól kéri a felhatalmazást. Szem elől tévesztve a hierarchikus intézmények természeteszerű és jogtörténeti kifejlődését egyszerűen hivatkozik a kommissio a történelemre, melynek tanúsága szerint a püspökök nem végrehajtók a pápa kizárolagos akaratának, hanem önálló pásztorai a híveknek, a kiknek java, különösen ha az isteni törvény szellemével nem áll ellentétben, előbbre való, mint egy tájékozatlan hatalom rendelkezése.

Egyidejűleg II. József reformáló rendeleteivel, melyeket vallási, kiváltkép pedig a házassági ügyben kibocsátott, a magyar püspöki kar az 1786. évi március 6-án kiadott rendeletének hatása alatt Battyányi primás elnöklete alatt Esztergomban egy tanácskozmányt tartott, a melyben a többek közt azon kérdés fölött is folyt a vita, hogy mily eljárást tanúsítanak a sokat hánnytorgatott dispenzáció ügyben. Habár találkoztak néhányan, akik az idő szomorú viszonyaira hivatkozva elég okot láttak arra, hogy a dispenzáció megadassék, ha egyébb házassági akadály nem forog fönn; de a rozsnyói püspök itt is kijelentette, hogy ő saját tekintélyéből soha sem fogja azt megadni.

Battyányi primásnak ezen tanácskozmányért is elég kellemetlensége volt, mert a világi hatóságok őt tették felelőssé az összejövetel végzéseiről; de ő 1788. nov. 8-án kijelentette, hogy ezen összejövetel épen nem tekinthető zsinatnak, mert a hozott határozatok csak testve-

ries megállapodások s nem bírnak a törvény erejével, mert csak anynyiban kötelezők, a mennyiben azt kiki a saját körében alkalmazza.¹⁾

1790-ben egy új aerája kezdődött a vegyes házasságok sorsának, a mennyiben az eddigi királyi határozatok helyett a törvényhozás rendes medrébe tereltetik és mint látni fogjuk, ott is sokat foglalkoztatta az elméket. II. Lipót (1790—1792) ugyanis átvette a theoretikus szabadelvű II. József örökségét, mindenki által 1790-ben összehívta az ország rendéit, hogy a nemzet sebei alkotmányos utón orvosoltassanak. Pedig ezek között nem a legkisebb volt a vallás, különösen a vegyes házasságok ügye, a mely II. József alatt annyira izgalomba hozta az ország polgárait. Még mielőtt a szoros tárgyalás kezdetét vette volna, a Rendek már azon előzetes kérdésen sem tudtak meggyezni: vájjon a vegyes házasságok ügye a hitlevélben olykép tüntetések föl, mely az országgyűléssel egyetemben rendezendő, vagy pedig hagyassék meg továbbra is kizárolag a király szabad rendelkezése alatt. Végre is tekintettel arra, hogy a vallási ügy egyike azoknak, melyek az állam polgárainak érdekeit közelről érintik, a melybe a törvényhozó testület is kell, hogy tekintélyével s közreműködésével beleszóljon, abban állapodtak meg, hogy oly értelemben szerkesztendő a felavatási hitlevél, hogy a vallási ügy ezentúl az országgyűléssel közösen rendezendő.

Ezen időtől kezdve tehát napjainkig a vegyes házasságok mindig tárgyat képezik az országos tanácskozmányoknak s határozatoknak, a mi különben, az államot illető dolgokban, ujabb keletű parlamentáris rendszerünk mellett igen természetes is.

Azonban ne hagyje senki, hogy a vegyes házasságok ügye közmegelégedésre nyert megoldást. Nem volt országgyűlés 1868-ig, a melyben ez a kérdés hol nagyobb, hol kisebb mérvben fel ne tűnne s ne foglalkoztatná egészen napjainkig a kedélyeket.

Mindenki a szóbanlevő országgyűlésen élénk felterjesztések téttelük úgy a protestánsok mint a katholikusok részéről.

Az előbbiektől mellett kardoskodtak, hogy a vegyes házasság-ból született gyermekek serdülők korukig azon vallásban neveltesse-nek a melyben a szülők eleve megegyeztek, ilyen egyezkedés nem léteben pedig nem szerint kövessék a szülőket, felserdült korukban pedig szabadon választhatnak vallásukat; az utóbbiak pedig szintén arra iparkodtak, hogy az ilyen gyermekek kath. vallási neveltetése érvényes

¹⁾ Bonoványi: id. rn.II. M. 306-820.

reverzálisok által biztosítva legyen s hogy a vegyes házasságok elbírálása továbbra is kizárálag a püspöki szentszékeknek legyenek alá vetve. Azon bizottság pedig, a melyet az országgyűlés kiküldött, hogy a vallást érdeklő kérdésekről véleményes jelentést nyújtson be, abban állapodott meg, hogy a gyermekek vallási neveltetése a vegyes házasságokban a szülők neme szerint határoztaSSék ugyan meg, de fenn legyen tartva a jog, hogy a szülők előzetesen, azt máskép is megállapíthassák. A vegyes házassági perekre vonatkozólag azt a megkülönböztetést teszi, hogy a melyek a megkötés alkalmával már vegyesek voltak, azok a püspöki szt. székek elé, a melyek pedig az egyik félnek a prot. vallásról a kath. hitre való áttérése által váltak vegyessé, a világi törvényszékek elé tartozandóknak nyilvánítassanak. £ véleményes jelentés tárgyalás alá is került, de a képviselők magatartása különböző vala. A Duna melléki követek ugyanis oda nyilatkoztak, hogy a vegyes házasságok ha már nem akadályoztatnak is, de kivétel nélkül katholikus plébános előtt kötesszenek, a gyermekek mind kath. hitben neveltessenek, habár esetleg a szülők másként is határoztak és hogy a házassági perek minden a püspöki szentszékekhez tartozzanak. A Tisza mellékiek pedig valamennyi gyermeket az apa vallásában kívántak neveltetni, a házassági perekre vonatkozólag pedig elfogadták a vegyes bizottság véleményét.

Szept. 20-án nyilatkozott maga a Fölség is és kijelentette, hogy a vallási ügyeket mindenjárt trónra lépte után rendezni fogja.

A kath. Főpásztorok ezen kijelentésre támaszkodva, Battyányi bírással élükön nem mulasztották el az alkalmat felhívni a királyt a protestánsok vérmes kívánságainak veszedelmes voltára. Szeptember 22-én beadott véleményükben hivatkozva a Lipót alatt tartott 1681-iki soproni országgyűlés 25. és 26-iki czikkelyeire kifejtették, hogy a protestánsok követelése ellenkezik már a reformáció egyik principiumával, a mely szerint „cujus regio illius reügio“; a miből aztán önkényt folyik, hogy a kath. fejedelem kath. állam vallású országban valósággal odadobná a kath. ügyet a féktelen kívánságoknak.

Midőn pedig ezzel szemben a protestánsok szintén feliratot intéztek, a melyben hivatkoztak a teljes szabad vallásgyakorlatra; Battyányi bírás újra kifejtette a Fölségnek, hogy mily szerencsétlenség a katholikus vallásra, midőn a prot. anya pl. nem fogja nevelni

a katholikus vallásban gyermekeit, a katholikus nőnek nevelnie kellene a gyermekeket azon vallásban, melynek hitcikkelyeit tagadja.

Mig így a tanácskozások folytak, azalatt a király egy új határozattal lepte meg az országot. Elrendelte ugyanis, hogy a vegyes házasságokból születendő gyermekek, ha az apa kath., a gyermekek nem különbség nélkül az ő vallását tartoznak követni, ha pedig csak az anya katholikus, akkor csak a leánygyermekek nevelendők az ö vallásában, a fiúgyermekek pedig az apa vallását követhetik. A házassági pereket pedig kizárolag az egyházi törvényszékhez utasítja.

A királynak ezen rendelete azonban nem elégítette ki a katholikusokat, mert a kath. elv, mely szerint az egyház a vegyes házasságot semmi szín alatt sem engedheti meg, hacsak valamennyi gyermek kath. vallásban nem fog neveltetni; nem nyert benne teljes alkalmazást. Innen van, hogy a püspökök több izben tartott értekezletén e királyi rendelet minden a megbeszélés tárgyát képezle s végre is abban állapodtak meg, hogy annak a törvények közé való iktatását ellenezni fogják és hogy e kérdést egy új királyi határozatnak vetik alá.

A király azonban 1791-ben január 18-án adott válaszában rendeletét megerősítette, azt tevén hozzá, hogy a vegyes házasságok kivétel nélkül úgyis csak a kath. plébános előtt köthetők és hogy a megkötötés elő semmiféle akadályok ne gördítsessenek.

A vármegyék közül, melyek az említett határozatokkal szemben állást foglaltak, kitűnt Sárosmegye, a mely jan. 27 én egy eréyles emlékiratban részletesen kifejti, hogy mennyire kedvezők a protestánsoknak az adott engedmények s hogy azért ezek még ezzel sem lesznek megelégedve. Azonban hasztalan volt minden igyekezet, mert a másodsor összehívott országgyűlésen daczára Battyányi prímás tiltakozásának 1791. febr. 8-án megalkotott és azonnal szentesítést nyert a 26-ik törvénycikk, a mely szószerint megegyezik a hozott két királyi dönténynyel.¹⁾

¹⁾ Proles, e mixtii matrimoniis, quae semper ooram parochis oetholfeis ineunda ernni, quibus tamen impedimenta qnaepiam quounque sab praetextu in ouotrarium ponere oataam esto, suseptae ei susepienda, si páter eatholius faerit illius religionem sequantur, ai verō mater faerit oatbolioa, tono nonnfsi proles maaelae patria religionem aequi possint. Causee matrimoniorum tam eorum, quae jam tempore, quo illa inita sunt mixta eraot, qnam et eorum, quae per transitum alterutrius partis e saeris evangelfeis ad aaera oatholica mixta effiecta essent, oum utrobique de Tere nomfnis saorameoto agatur aedibas oatholiooram spiritaalibos defemntur.

Ezen törvény kétségkívül egy nevezetes stádiumba juttatta a vegyes házasságokat. Azon esetre, ha az apa katholikus volt, elég volt téve a kath. egyház kívánalmának, ha már a megakadályozás tiltva volt is, de ha az apa protestáns volt, megvolt a lehetőség arra, hogy a figyermek az ő vallását kövessék. Ezen lehetőség méltán sértette a kath. egyházat. De ő hűtlen nem maradhatott önmagához és igénybe vévén azt az előjogot, hogy csak a kath. plébánosok előtt voltak köthetők, vonakodott a házasulandókat összeadni, ha előzetesen nem nyújtottak elég biztosítékot arra nézve, hogy az ily vegyes házasságból születendő összes gyermek kath. vallás-erkölcsi nevelésben fognak részesülni.

A protestánsok ellenkezőleg úgy vélekedtek, hogy az emiitett törvény által minden reverzalis eltöröltetett annál is inkább, mert az emiitett törvény által eltöröltnek tekintettek minden oly értelmű más törvényt, vagy királyi rezolueziót, a mely a bácsi és linczi egyezmények szellemével ellenkeznek. Ebből, nemkülönben azon felfogásból, hogy a törvény értelmének magyarázata kizárolag a törvényhozás jogköréhez tartozik, továbbá egyes megyék által támogatva; abbeli követelésöknek adtak kifejezést, hogy Magyarország leiratokkal ne kormányoztassék. A király azonban ismételten kijelentette, hogy az 1790/91-iki törvény értelme épen nem zárja ki a reverzalisokat, hanem csak elejét akarja venni a netaláni erőszakoskodásnak és így ha szabad akarattal állíttatik ki, akkor kötelező.¹⁾

Utána I. Ferencz (1792—1835) már okadatolja is e magyarázatot, mert úgymond: „juxta art. 26. a. 179/91 proles masculae, patre evangelico genitae ejus religionem scqui possint quidem, sed non debeant.“

A törvény rendelkezéséből kifolyólag egy másik kérdés is merült fel. Arról volt szó, hogy vájjon a vegyes házasságok, ha már semmiféle akadályokat nem szabad előjök gördíteni, abszolúte megáldassanak-e, vagy pedig eltérőleg a rendes szertartástól azon esetben, ha előzetesen reverzalist nem adtak, a plehános csak passtíve legyen jelen.

A kath. plébánosok, vagy mert nem voltak az illetékes hatóságuktól kellőleg tájékozva, vagy merc ennek hiányában elégnek tartották az időközben megjelent királyi rendeleteket, sok esetben ugyanazon szertartással kötötték össze az ily házaspárt is mint a tisztán kath. jegyeseket.

¹⁾ Boák. id. m. n. Mon. 823-384.

Csak egy esetben nem tették és nem is tehették, mert ekkor a tridenti zsinat szerint járhattak el, ha t. i. a kath. előzetesen a gyónás szentségéhez nem járult.

Igaz, hogy 1802. évről létezik egy kir. rendelet, a mely még ilyenkor is tiltja az összekelés késleltetését s az áldás megtagadását, de ez ellen a püspöki karból is tiltakoztak egyesek mint pl. az egri érseki Helynök és a rozsnyói püspök. Mindketten kifejtették, hogy a plébánosok ilyenkor kötelességhöz hiven járnak el.

Egy harmadik kérdés is előadta magát az i790/9t-iki törvény értelmi magyarázatában. Megtörtént ugyanis az az eset, hogy a protestáns pásztorok, daczára a törvény világos rendelkezésének a vegyes vallású párt, ha a kath. lelkész a reverzalisok megtagadása esetén az összekelést késleltette, önhatalmúlag összeadták és azzal utasították el őket, hogy a kath. plébános előtt megjelennük fölösleges.

Azonban a kath. plébánosok ily eljárás ellen méltán tiltakoztak s követelték azt, hogy az ilyenek előttük újra összekeljenek.

És e jogos kívánságnak megfelelők voltak a királyi határoztatok is, melyek 1806-ban — 1807-ben megjelentek, a melyek világosan törvénytelennek jelentik ki a luth. pásztorok eljárását és felhívják a feleket, hogy házasságuk és így gyermekeik törvényesítésére ujolag megeskettessének a kath. plébánosok előtt.

Mindezen kérdések hánytorgatása közepett egy érdekes más irányú eset is elő adta magát, a mely a házasságok szentségi jellegének és az ebből kifolyó törvényes fórumnak vindikálására, adott a püspöknek alkalmat, hogy apostoli bátorsággal védje egyháza jogait. 1794-ben ugyanis egy kath. férfi oly kálv. nővel akart összekelni, aki a nógrádi törvényszék által férjétől engeszelhetetlen gyűlölet alapján választatott el. A kath. fél folyamodott püspökéhez, hogy az említett Ítélet alapján engedtessék meg neki az összekelés. A püspök azonban, igen természetes, megtagadta az egybekelést, mert a keresztyények házasságában a házassági szerződés egyúttal szentség is lévén, nem tekintette az ítéletet jogerősnek mindaddig, míg az egyedül illetékes egyházi fórum új ítélete alá nem bocsáttatik. Tehette pedig annál is inkább, mert az állami törvényszék illetősége az 1790/91. 26. t. ez a tisztán prot. házassági pöröket érintetlenül hagyja ugyan, de ugyanazon törvényezik értelme szerint minden vegyes házasság a

püspöki szentszékek elbírálása alá tartozik. Ez pedig nemcsak a már megkötött, hanem a megköttetni szándékolt házasságra is vonatkozik; semmi kétség nem forogván fenn az iránt, hogy a kath. félre kizárálag az egyház elvei irányadók. Tudta ezt jól az érdekeltek is, azért cselhez folyamodott. Valami rossz tanácsadó utasítása folytán, magához hivatta a kath. plébánost, és ott két tanú jelenlétében kölcsönösen kijelentették egymásnak, hogy házassági frigyre akarnak lépni. A püspök azonban erélyesen kezébe vette az ügyet. Miután hasztalan volt minden figyelmeztetés és kérés, végre körlevelében hívta fel papságának figyelmét, hogy a kérdéses összekelés nem házasság, hanem csak konkubinatus s mint ilyen a kath. fél a gyónásban fel nem oldozható és szent áldozáshoz nem bocsátható. Hiába fenyegették a püspököt és szólították fel, hogy vonja vissza körleveleit, ö hajthatatlan maradt. Megfosztották vagyonától, megidézték ad audiendum verbum, ö azonban nem engedett, már csak azért sem, mert ha a protestánsokat nem kényszeríti az állam semmirre, a mi lelkismereti meggyőződésükkel ellentében áll, akkor hogy engedelmeskedhetnek egy kath. püspök ily lényeges kérdés elvi elbírálásában. S a rozsnyói papság hüen követte püspökét, mert 1797-ben egy BatháDyi prímáshoz intézett erélyes felterjesztésben hivatkozva VI. Pius pápának két hasonló tárgyú rendelkezésére bátran kijelentette, hogy a mily készséggel hajol meg a királynak polgári ügyekben tett intézkedései előtt, oly szentnek ismeri püspökének elveit vallani, hozzá, midőn egyházi s hazai törvényeink szellemében védi legszentebb jogait.

Már ezen utolsó eset is mutatja, hogy a protestánsok el voltak határozva a föntebb emiittett három kérdésben folytatni a harczot mindaddig, míg elégsgéges eredményre nem jutnak. Ehhez képest a vegyes házasságok körül lépésről lépésre minden törekvésük oda irányult, hogy a reverzalisok állami érvényessége eltöröljék, hogy a vegyes házasságok legalább államilag protestáns pásztor előtt is érvényesen legyenek köthetők s végre, hogy a vegyes házassági váló pörök ne kizárálag a szt. székek elé tartozzanak. Ebbeli törekvésükben királyi hatalommal szemben szabad hitelveiken kívül nagy segítséget nyertek ők a folytonosan kedvező politikai viszonyokban s azon társadalmi átalakulásban, mely Franczia országból kiindulva egész Európát magával ragadta.

Innét van, hogy az imént említett törekvések ezentúl mind

jobban domborodnak ki az időközben tartott országgyűléseken, míg végre a legújabb időben teljesen czélt értek.

A magyar püspöki kar azonban mint mindig, úgy ezen időben is nemesen teljesítette kötelességét, mert hatalmának egész erejével jelent meg a küzdő téren, hogy egyházunk ősi jogait s törvényeit megvédje. Megragadó az a küzdelem, amely az egyház és állam között minden téren, kiváltképen pedig a vegyes házasságok körül folyik s habár e küzdelemben az egyesült protestantizmus s liberalizmussal szemben el is bukott, de példájuk egyrészről örökké mintául szolgálhat arra, hogy mikép kell magunkat viselnünk a nehéz időkben, másrészről jelenlegi sorsunk örökké intő például arra, hogy mennyire szükséges, különösen az új parlamentaris életben, hogy a lelkészek minden elkövessenenek a hívekben az egyház érdekei iránt való fogékonysságot fölkelteni.

De mutatja ezt a protestánsoknak vallásuk érdekében kivívott sikere is. Mert, hogy tárgyunkról szólunk, elmondhatjuk, hogy azon jellemző magaviselet, a melyet a protestánsok az idő folyamán mindenben tanúsítottak, semmiben sem nyilványul élesebben, mint a vegyes házasságok körül kifejtett harezokban. Azt, a mit már a Sárosmegyei felterjesztésben megjövendölve láttunk, be is teljesedett, mert a protestánsok, amint általában a vallási kérdésben a legtürelmetlenebbek voltak, úgy soha sem mulasztották el az alkalmat, hogy ujabb követelésekkel elő ne álljanak. Ezen alkalommal sem elégedtek meg, a mit nekik az 1790. 26. t. ez. engedélyezett, hanem még oda törekedtek, hogy teljes egyenlőségre vergődjenek az uralkodó vallással. Innét a sok felterjesztés mindenüvé, a honnét csak reméltek valamit. Innét az 1825/27-iki országgyűlésnek beadott Gravamina et Postulata ez. összegezett beadvány is, a melyben a vegyes házasságokról is tétetik említés. Ezen országgyűlésnek fontossága különben más oldalról is kiemelendő. 1815-ben, miután Napóleon leveretetése után a béke és nyugalom helyreállt, a nemzet tevékenysége a belviszonyok rendezésére volt irányozva. A francia forradalom szelleme hozzánk is eljutván, nemzetünk szintén fogékony lett az új eszmék iránt, melyek a társadalmat annyira kiforgatták régi szerkezetéből. Alkotmányunk ezúttal békés helyreállításának tulajdoníthatjuk, hogy minden akadályok elhárítattak, melyek ha nálunk is közbejöttek volna, a „haladás“ nem ment volna simán a megjelölt úton, hanem forradalom előzte volna azt

még ép úgy, mint ekkor Spanyolországban, Portugaliában, Piemontban s 1848-ban nálunk is. Ezen országgyűlésen a nemzet komolyan hozzá is látott, hogy reformterveit megvalósítsa és pedig már nagyobb mérvben, mint azt az 1790/91-iki országgyűlés bizottságának reformmunkálataiban látjuk.

A reform pontok közül természetesen nem hiányozhattak a vegyes házassági vitás kérdések sem. A nov. 30-án tartott ülésben a sérelmek és kívánalmak 32-ik pontja a következő címét viseli: de prolibus mixti matrimonii et matérica religionis evangelicorum. E pontban felsoroltatnak úgy a Dunán inneni, mint a Dunán túli kerületek-panaszai, a melyek abban kulminálnak, hogy a vegyes házasságokra nézve egy végleges megállapodás adassék, a mely a különféle királyi rendeletek helyett, véglegesen határozná meg azt is, hogy az utólag megkötött házasság által törvényesített gyermekek vallása szintén az 1790-diki törvény szerint szabályzandó-e vagy nem. Általában pedig panaszt emelnek a reverzalisok ellen és erre nézve végleges intézkedést kértek. De miután a nemzet a rendszeres reformmunkálatok terén sem tudott kellő egyességre lépni a bécsi kormánynyal, azért nem csodálhatjuk, hogy ezen akkor háttérbe szoruló tárgy sem nyert megoldást.

De még az 1830-iki országgyűlésre egybegyült követek újra hangoztatott követelései is a pusztában kiáltónak szavai maradtak. Ezen országgyűlés ugyanis, habár jobbára az alkotmány helyreállítása volt is ő célja, de a vallási kérdéseket sem hagya érintetlenül.

Annál is inkább tette ezt, mert ez évben történvén az írlandi katholikusok emancipációja, a protestánsok minden követ megmozdítottak, hogy nálunk is új eredményeket vívjanak ki. Azonban ezen alkalommal sem nyertek többet azon ígéretnél, hogy a kérdés befejezése csak a következő országgyűlésen lesz lehetséges, mert a jelenlegi immár a vége felé jár.

Az 1832/36-iki országgyűlésen tehát újra követelték az engedményeket s különösen az alsóházban oly hévvel és erélylyel állottak elő követelésekkel, hogy csak a főrendek higgadt magatartásának lehet köszönni, hogy a kath. egyházat ujabb jogosérelmek nem érték.

Mialatt a két tábla egyetértő eljárása az úrbérre s a nemzeti nyelvre vonatkozó reformokat tárgyalta, úgy mellékesen még más fontos kérdések is kerültek a törvényhozók megbeszélése alá. Ezek

elseje a vallás, illetőleg a vegyes házasságok ügye volt. A protestánsok újra és újra panaszkodtak, hogy a kath. plébánosok, a bécsi és linczi békerekben biztosított vallás szabadság, nemkülönben az 1790/91-iki törvény ellenére, folyton zaklatják a protestáns fét a reverzalis kiadására, mit, ha az megtagad, össze nem adják s így „a gondos kath. anyaszentegyház kényszeríti a feleket, hogy tisztelességtelen életet éljenek.“ Elfeledték persze, hogy ök azokban a törvényekben nem szabad házasság kötést nyertek a katholikusokkal s még kevésbé azt, hogy ök azon az utón lábbal taposhassák a természeti, isteni és egyházi törvényeket. Miután azonban a konzervatív Ferencz alatt nem volt arra reményük, hogy czélt érjenek, azért más utón kerestek segítséget. Megnyertek maguknak egy már az új kor szellemében fölvilágosult kath. követet, Beöthy Ödönt, akinek „szép, erős és merész“ beszédei még a király is engedményekre bírhatják. De hasztalan volt minden erőfeszítésük, mert habár a 12 pontba foglalt lelkismeret szabadságáról szóló javaslat a kerületi ülésen el is fogadtatott, de a förendek többsége az üzenetet még felolvastatni sem engedte, hanem az egész vallási tárgyat a sérelmekkel foglalkozó bírósághoz utasította. S habár a rendek, új hosszas viták után, újra visszaküldték is a javaslatot, de a förendek eréyles magatartása mégis győzött s % módon abban kellett megnyugodniuk, hogy az ügy boldogabb időkre halasztandó.

Az országgyűlésen történtekkel kapcsolatban a magyar püspöki kar, hogy a protestánsok heves kifakadásainak éle vé tessék; kötelességének ismerte ujlag felhívni a katholikusok figyelmét a vegyes házasságok kárhozatos mivoltára. Jó alkalmat szolgáltatott erre XVI. Gergely pápa által 1833-ban engedélyezett Jubilaeum, a melyet az egyház válságos helyzetében az isteni segedelem leesdésére az Összes hívőnek engedélyezett. Kitűnik különösen Scitovszky J. rozsnyói és Szepesy pécsi püspök. Az előbbi egy eréyles encycelicában elítéri a vegyes házasságokat, az utóbbi pedig kiváló bátorságával tündöklött.

A Gömörmegyei gyűléseken ugyanis panaszt emeltek a protestánsok azon plébánosok ellen, a kik reverzalis nélkül vonakodtak a feleket összeadni s midőn ezen alkalomból egy iratot intéztek a püspökhöz, hogy tilta meg papjainak a vegyes házasságoknál ilyetén, a törvénybe ütköző eljárását; a püspök erre nem is felelt. A megye bizottság egy új felszólítást nyújtott a püspök elé, melyben már az

illetők megbüntetéséről is tesz említést. Ezt már a püspök sem hagy-hatta figyelmen kívül. S azért 1837-ben egy eréyes iratban felelt a megyének, a melyben kifejtvé a plébánosok eljárásának helyes voltát, a mely épen nem ellenkezik a törvénnyel, először is tiltakozott a megye illetéktelen fenyegetése ellen és egyszersmind kifejtette az egyház tanítását, a melynek szellemében a plébánosok helyesen jártak el. Követelte úgy maga, mint papjai számára a föltétlen vallási szabadságot, melyet a protestánsok zavartalanul élveznek Magyarországon. Természetes, hogy a megye elégedetlen volt a bátor felelettel s miután mást nem tehetett, a király közbenjárását vette igénybe. De felterjesztésében ismét oly sértőleg nyilatkozott, hogy a püspök késztetve érezte magát a czáfolatra.

Elnevezí a megyei bizottság a püspököt minden isteni és emberi jogok megvetőjének, a közbéke zavarójának és a Fölség lázadó alattvalójának. A püspök azonban 1838. nov. 26-án felterjesztett új nyilatkozatában kimutatja, hogy mily alaptalanul gyanúsítják, az igazságnak mily elferdítéséhez fordulnak a megyei bizottság tagjai, midőn ellene és papsága ellen felírtak. Okmányokkal igazolja, hogy a protestánsok unszolására emeltek a megyei bizottság tagjai panaszt a Fölség előtt, hogy a megye körlevelet bocsátott szét, a melyben a vegyes házasságról tanítást ad, hogy elrendelte, miszerint a protestáns fél két tanút vegyen maga mellé, hogy így a reverzalisok követelése mellett tanuskodhassanak az illető plébánosnak eljárása ellen. Végre azon kérelemmel fordul a Fölséghez, hogy a magyar papság birói illetékességrére vonatkozó s a magyar törvények által is elismert kiváltságát védelmezni; a megye jogellenes törekvéseit a hitközöny elhárítása széljából megakadályozni s egyáltalában a kath. hitelvezet kicsinylő elhanyagolását apostoli tekintélyével elhárítani kegyeskedjék.

A kath. püspökök ilyetén megható magatartása a protestánsokat másirányú törekvésekre és kísérletekre ösztönözte. Elkezdték ugyanis hánytorgatni azon kérdést: hogy nem volna-e szükséges királyi tetszvény (!) alá bocsátani minden püspöki rendeleteket, melyeket ők akár a papsághoz, akár a néphez intéznek. Ezen törekvésök azonban kudarezot vallott, mert a püspökök egymásután adták ki eréyes fölszóllásaikat, melyekben leálczázzák rüt szándékukat t. i. az egyház működésének megbénítását. Kitűnik a többi közt az egri érseknek a királyi Fölséghez beadott védelme a melyben remekül foglalja össze és

állítja előtérbe a protestánsok alattomos szándékát s védelmezi meg a kath. egyházat megillető szabadságot.

Midón így mindenki közelgett a protestantizmus, hogy czélt érjen s küzdelmei közepette a mindenki segítségére működő állam hatalom részéről már már végkielégítéshez jutott; a püspöki kar újult erővel működött azon, hogy a veszélyt elhárította.

Az 1834 a kölni egyezmény¹⁾ nyilvánosságra hozatala, majd XVI. Gergelynek erélyes Allokucziója az egyezmény ellen, Magyarországban is megtermé hasznos gyümölcszeit. A püspökök, támaszkodva a törvényes állapotra, amely szerint az 1790/91-i törvény értelmében a reverzalisok követelhetők, másrészt pedig azon helytelen irányban elharapódzott szokásra, hogy a plébániósok még akkor is megáldották a vegyes házasságokat, ha semmiféle biztosítékot nem nyertek; egymásután bocsátják ki körleveleiket, melyekben a reverzalisok föltétlen szükségességét hangsúlyozzák azon esetre, ha a felek a házasság kötésnél egyházi áldásban akarnak részesülni. Ellenkező esetben, ha a reverzalis t. i. megtagadtatik, csak a passzíva asszisztenciát vagyis a plébániósnak pusztá jelenlétét engedik csak meg.

Lajcsák nagyváradi püspök volt az első, aki apostoli tekintélyivel és buzgósággal bocsátotta ki körleveleit a néphez és a lelkész-kedő papsághoz.

A népet megoktatja az egyház igaz tanításáról és feltünteti a veszedelmeket, a melyek a hitre a katholikusokra s gyermekükre az ily házasságból haramiának, nemkülönben kifejti, hogy az egyház szellelmétől eddig eltérő szokások mind megannyi visszaélések voltak, a melyek sehogy sem képesek a törvény elhanyagolását szabaddá tenni.

¹⁾ Tudvalevőleg Porosz országban hasonló helytelen szokás kapott lábra mint nálunk. A püspökök lanyha elnészéről a plébániósok olyan vegyes házasságokat is megáldottak, melyekben sem a kath. fél, sem a gyermek a kath. vallása nem biztosított. Midón pedig UL Frigyet Vilmos király a rajnai tartományokra és Vesztfaliára is kiterjesztette abbeli törvényét, hogy reverselisokat adni nem szabad; Vm. Pins 1880-ban litteris altero abhine anno kezdetű brévéjével ezt a szokást eltiltotta, egyúttal pedig, hogy a házasság érvényéről gondoskodjék, megengedte, hogy azon esetre, ha a felek reverzálist sem adnak, meg passzíva asszisztenciaz mellett sem akarnak összekelni, akkor a tridenti forma mellőzésével kötött házasságuk is érvényesnek tekintessék. Midón azonban a porosz kormány még ezzel sem volt megelégedve, hanem 1834* ben Spiegel kölni érsekkel oly értelmű egyességre lépett, hogy a plébániósok még reveráalis nélköl is kötelestessenek a vegyes házasságokat megáldani és ezen egyezmény Hommer, a trieri Snflragan püspöknek halálos ágyán tett bűnbánó nyilatkozata folytán a szentszék tudomására jutott; XVI. Gergely egy hatalmas memorandumban ítélte el a porosz kormány erőszakos a alattomos eljárását, mire aztán a püspökökkel együtt, mégis visszavonta rendeleiét h, Eapaios: Egyetemes Egyháztörténetem HL k. 168. g.

A papságnak pedig stívére köti, hogy ily házasságra lépett jegyest alaposan megoktassák az egyház tanításáról és azon kötelességről, hogy gyermekit kath. vallásban tartozik nevelni és hogy erre nézve prot. jegyesétől biztosítékot kell felmutatnia, melyet ha megadni vonatkodnék a házasság nem a templomban, hanem a plébániás, mint tanú jelenlétében, a plébánián lesz megköthető.

Egyúttal a lelkes püspök, nehogy a megye részéről ugyanazon támadásoknak legyen kitéve mint Andrassy és Scitovszky püspökök egy átitratot intézett Bihar megye világi elöljáróságához, a melyben félreértek kikerülése végett kifejti, hogy két rendbeli püspöki levele csak azon körben mozog, a mely őt mint megyés püspököt egyházi ügyekben megilleti.

Egyidejűleg Lajcsák püspöknek erélyes és buzgalomról tanús-kodó levelével már az esperesi kerületekben is nyilatkozott ama jobb érzület, amely a papságot az állam jogellenes beavatkozásával szemben az egyház szellemre szerinti cselekvésre ösztönözte.

Sajnos azonban, hogy épen ott, ahol nem lett volna szabad kivételek előfordulni, mégis akadt eset, hogy épen a püspök tanúsított közönyt e nagyfontosságú kérdésben.

A beszterczebányai egyházmegyében az a sajnálatos esemény adta elő magát, hogy a libetbányai kerület határozatát, a melyben az itt ott előfordult reversalis nélküli esketések megszüntetését püspöki rendeletben kérík kimondatni; a püspök többszöri felterjesztés daczára sem tartotta szükségesnek általánosan kötelezővé tenni, hanem a helyett, hogy az egyház tanát a plébániásokban megerősíteni igyekezett volna, azzal mentegette magát, hogy hisz a vegyes házasságok általános zsinat által nincsenek (!) tiltva s hogy az eddig is szokásban levő s a magyar törvény kíváncalmai szerint történő esketések addig, míg általánosan nem történik valami rendelkezés, — ezentúl is fentarthatók. A püspök ezen épen nem méltó felelete azonban nem csürgesztette el a plébániásokat, hanem inkább egy végleges nyilatkozatban a maguk részére az egyház fejének tanítását és az általa előirt eljárást hozták ujolag határozatba.¹⁾

A számos politikai okokhoz, melyek az 1839/40¹ országgyűlésen V. Ferdinánd alatt (1835—1848) a kedélyeket oly lázas

¹⁾) Bosk. id. m. II. Hon. 860-868. III. Mon. 666-690. V. Hon. 896-188. VL MM, 1481-1428.

ingerültségbe hozták; a vegyes házasságok kérdése ismét hozzájárult. Horváth Mihály¹⁾ ugyan azt mondja, hogy ez inkább a főpapság magatartásának tulajdonítható, mint a kormánynak, amennyiben ötven éves (1790—1840) szokás ellenére új rendszabályokhoz nyúlt; de ezen állítás helytelensége azonnal kitűnik, ha elfogulatlanul a dolog mélyére tekintünk.

Igaz ugyan, hogy az 1790/91-ki törvény 26-ik cikkelye után, mint említettük, a plébánosok gyakrabban megáldottak még olyan vegyes házasságokat is, melyekben az akatholikus fél nem adott reverzalist, de ne feledjük, hogy a nevezett t. ez. a házasság érvényére a plébánostól csakis annyit követelhetett, amennyi a tridenti zsinat dekrétumában foglaltatik. Ebben pedig szó sincs az egyházi áldásról, hanem csakis az ő s legalább két tanú jelenlétééről, — lévén a kath. egyház általános tanítása szerint, a házasság szentségének kiszolgálója nem a pap, hanem a felek. Az áldás, melyet a tisztán katholikus, vagy a dispensációval kötött vegyes házasságokra az egyház adni szokott, nem jelent mást, mint Isten nevében, az egyház részéről való hozzájárulást s az isteni kegyelem leesdését a megkötött frigyre. Ezt pedig nem érdemlik meg azok, akik az Isten s egyház tilalmának megvetésével kötik azt meg. Az állami hatalom pedig legkevésbbé van arra hivatva, hogy ennek alkalmát megállapítsa. De ha mégis fordultak elő esetek, melyekben nálunk a plébánosok még reverzális nélkül is megáldották a vegyes házasságokat, úgy ez nem azért történt, mintha a hivatkozott t. cz.-re lettek volna tekintettel, hanem a többek között azon jóhiszeműségnél fogva, mely szerint a kiadott királyi magyarázok szerint mintegy természetesnek tartották a gyermekeknek kath. neveltetését. Miután azonban az egyház csalódott azon reményében, amely az enyhébb eljárásról érthetővé teszi s miután a kölni érsek esetében is tapasztalta, hogy a protestánsok rútul visszaélnek az ő jóhiszeműségével; nem csodálhat-juk, hogy a magyar főpapok az egyház Fejének eljárását véve egységesen irányadóul, úgy jártak el, amint hitük s tapasztalatuk által megérteit okulásuk értelmében eljárniok kellett. Azon meg épen nem csodálkozhatunk, hogy a protestánsok a Horváth Mihály féle szellemű katholikusokkal vállvetve, oly erélyesen támadták meg a főpapokat, kiváltkép pedig Lajcsákat s Szcitovszkyt, mert az is igaz, hogy prozelitáskodásuknak, melyet napjainkig üznek, a határozott utasítások s a

¹⁾) Huszonöt ér Magyarország történelméből. L k. 551 l

nagy közönségnek abbeli hamis véleménye, hogy a tridenti zsinat szerint az érvényességhoz a plébános jelenlétében kívül az áldás is megkívántatik; elég gátot vetett. Nem is késtek föllármazni az országot, hogy a „püspökök törvénysértő magaviselete a közéletben különben is létező nagy ingerültséget csak fokozza.“ Föllépésüknek lett is foghatja, mert a bécsi kormány, hogy a nemzettel való kibékülésre hajlandóságot mutasson, aláíratta a Fölséggel a rendeletet, amelyben a püspököknek tudtára adatik hogy: „miképen az ágost. és helvét vallástételük egyházi visszonyairól alkotott régibb törvényeket s így az 1790/91-i 26. t. ez. is pontosan megtartani szándékozván, mindenki ezen már törvényes szokás által is szentesített szabályoktól eltér, jóvá nem hagyhatja, s határozottan kívánja, hogy ama törvények iránt mindenki oly engedelmességgel viseltessék, aminőt azoknak szentsége követel.“

Magán az országgyűlésen a választási és szólásszabadsági vitákon kívül a vegyes házasságok is szóba jöttek és pedig annál is inkább, mert a protestánsokat teljesen elkeserítette az, hogy a püspökök intézkedése folytán a reverzalisok nélkül kötött házasságok sehol sem áldattak meg. Azért törekvésük oda irányult, hogy a vegyes házasságok abszolúte megengendők; hogy a vegyes házasságból származandó gyermeket, a fennálló törvénytől elütőleg nemi külöombség nélkül az apa vallásában nevelessenek; felserdült korukban pedig vallásukat szabadon választhassák; az újra esketés eltörültessék és büntetés szabás-sék arra a kath. plébánosra, aki azt foganatosítani merészkené, és végre, hogy az örökösl elválasztás kimondása esetében engedtessék meg a prot. félnek, hogy új házasságra léphessen. A felső tábla azonban, daczára Széchenyi ellenkezésének, minden vezető követelésekkel szemben egészen úgy viselte magát, mint előbb. A karok és rendeknek adott válaszában kifejtette, hogy mily méltánytalan dolog volna az, midőn a multat vévén tekintetbe, a kath. fél csak reverzalis mellett léphetett vegyes házasságra, most pedig a prot. fél e jogos kívánság teljesítésétől teljesen felmentetnék.

Hasonló indító okból védelmébe vette a főrendek táblája a nagyváradi és rozsnyói püspököt is, a kik kórlevelet bocsátottak ki a vegyes házasság ellen és a kiket az alsó tábla az 1790/4-i törvény megsértőinek tüntetett fel. Sok válasz és viszonválasz után végre is á következő pontokra nézve megegyezés jött létre: a) hogy a reverzali-

sok érvénye eltörültessék, b) az eddig egyházi áldás nélkül, de kath. plébános előtt kötött vegyes házasságok érvényeseknek tekintetnek, c) a vegyes vallású jegyesek ezentúl minden a férfi lelkésze előtt lesznek összeadandók és hogy az ily házasságból született gyermeket minden az apa vallását fogják követni.

Ezen megállapodás azonban kudarczott vallott, mert Ő Felsége által nem fogadtatott el.

Ily körülmények között a magyar püspöki kar látván, hogy az országgyűlés a kath. elvekkel mennyire ellenkező törvények alkotását célozza s hogy már arról is tanakodnak, hogy a két püspök hivatásának pontos teljesítéséért büntetéssel sújtandó, teljes erejökből oda törekedtek, hogy egyrészről az egyház tanítása a népben meggyökeredzék, másrészről elvoltak határozva az országgyűlésen is megvédeni az egyház jogait, s oly intézkedéseket tenni, melyek az idők szomorú viszonyai között legalább azt mentik meg, ami megmenthető volt.

Elsősorban az ország herczegprimását Kopácsi-t illeti meg az elismerés, mint a ki úgy saját, mint püspöktársai nevében egy erélyes nyilatkozatban hozta az országgyűlés tudomására, hogy ők valamint a kath. vallás és annak jogainak védelmezésében tántoríthatatlanok lesznek, épugy respektálni fogják az állami törvényeket, ha ezek hatáskörükön belül rendeznek valamit egyúttal, hogy ő Felségét is informálják s hogy megvédjék két denunciált társukat, benyújtottak egy felterjesztést, a melyben kifejtik, hogy az egyházi áldás megtagadása a házasság érvényét legkevésbbé sem érinti és semmiféle vétséget sem képez az 1790/91. 26. t. ez. ellen, mert hisz abban erről szó sincs, a mint nem is lehet; hogy ennek megtagadása esetében a törvénynek elég van téve, mert hisz az összekelés minden esetben a kath. plébános előtt történik s végre, hogy ha történtek is esetek, melyekben reverzalis nélkül egyházi áldás adatott, ez épen nem teszi azt egyúttal szabaddá, annál kevésbbé, mert ezen ujabb keletű szokás csak a kath. klérus túlságos, de szükségtelen békeszeretetében leli magyarázatát. Hivatkoztak a püspökök, hogy az ilyen törekvések célja a protestánsok részéről nem más mint az uralkodó kath. vallás előjogait megnyirbálni és így a teljes vallás egyenlőséget behozni. Méltán hívják fel tehát Ő Felségét arra, hogy a protestánsok ebbeli törekvése, a mint általában ártalmas lesz az országra, úgy a vegyes házasságokra nézve czélba vett újítások ellenkeznek a kath. hitelvekkel.

Azt, a miben a magyar püspöki kar az 1839—40 országgyűlés tartama allatt megállapodott, midőn székhelyeikre visszautaztak, meg is valósították.

Először is alapos és egyúttal emelkedett hangulató körlevelet bocsátanak ki a papokhoz, melyekben kifejtik, a kath. értelemben vett házasságok tulajdonságait és ezekkel kapcsolatban annak szükségességét, hogy az oly nagy fontosságú viszony szerencsés megkezdéséhez okvetetlenül megkívántatik, hogy a felek megszentelő malaszt állapotában járuljanak, a mi pedig lehetetlen olyanoknál, a kik oly könnyen túlteszik magokat az egyház tanításán és gyermekük a biztos veszedelemnek teszik ki.

Az egyházi áldásra vonatkozólag tanítják, hogy a pap, mint az egyháznak hű szolgája, nyugodt lelkismerettel nem áldhat meg oly viszonyt, a melyet az egyház egyenesen tilalmaz, sőt határozottan halálos bűn volna azt az áldás által helyeselni, mint ahogy megkötni az.

Még ugyanazon év júl. havában a kifejtett tannak megfelelő utasításokat is megadta a püspöki kar, a melynek lényege a reverzalis biztosításában kulminál.

Ez értelemben vett körlevelekben előre bocsátják, hogy az egyház az ujabb kor eseményein okulva, mily szigorúan óhajtja nemcsak elvben, hanem gyakorlatban is alkalmazni azon kánonokat, a melyek a nemkatholikusokkal való házasságokat tiltják; azután pedig figyelmeztetve a papokat, hogy a lábrakapott visszaélések nálunk is mily károkat okoztak, kijelentik, hogy a reverzalis, a mily észszerű és természetes követelése a kath. egyháznak ép oly engedetlen az a kath., aki Önmagát is, meg gyermekét is odadobja a kész veszedelemnek, aki tehát nem méltó, hogy ugyanazon tisztelességen részesüljön mint egy engedelmes, jámbor katholikus.

Megnyugtatásul megmagyarázza a püspöki kar, hogy a reverzalis követelése vagy esetleg az egyházi áldás megtagadása által épen nem követtetik el vétség az 1790—91-diki törvény 26. cikkelye ellen, mert hisz az összekelés megtörténik; végül meghagyja, hogy a plébánosok az adott esetekben minden elővessenek, hogy a reverzalist kieszközöljék, de ha minden fáradozásuk hiábavaló volt, akkor az esetek nem a templomban, hanem más tisztelességes helyen pl. a plébánián a felek kölcsönös akaratnyilványítása által minden egyházi szertartás mellőzésével a plébános mint tanú jelenlétében végeztesek.

Midőn pedig a lelkészkekő papcsának aggályai támadtak, hogy vájjon feloldozhatják-e a gyónásban azt a kath. félt, aki a vegyes házasság megkötése előtt gyónáshoz járul, de beleegyezését adja abba, hogy nem minden gyermek a kath. hitben fog neveltetni; hogy vájjon részesülhet-e a benedictio postnuptialisban; s bevezethető-e az egyházba a szülés után: a püspökök kijelentették, hogy az illető kath. fél akkor nem méltó sem a föloldozásra, sem egyéb szentelményre.

A magyar püspöki karnak ilyetén egyöntetű és határozott formák között mozgó eljárása, nemcsak, hogy nem találkozott a megérdemllett elismeréssel, hanem egyes megyék s ezek élén Pest, mindjárt 1840 ben aug. végén tartott megyei gyűlésén, rosszalásának adott kifejezést a püspökök maradiságát jellemző eljárás felett, a mely „a korszellemmel annyira ellentében áll és annyira hátrálta a hitfelekezetek békés együttelését.“ Hogy pedig a megyei gyűlés ebbeli nyilatkozatának nagyobb nyomatéket adjon elrendelte: hogy azon papok, a kik az 1790/91. törv. 26. ez. ellenében a vegyes házasságok elé bármi akadályt gördítenek és különösen, a kik a papi áldást megadni vonakodnak, hatóságilag büntetendők.

A dolgok ilyetén fejlődését első sorban a prímás nem nézhette közönyösen, aki már mint e megye egy részének püspöke, de egyszersmind mint az országnak főpapja is hatalmának egész erélyével lépett fel, hogy a törvénytelen és jogtalan határozat erejét megtörje. Körlevelet intézett papcságához, a melyben tudomására hozta az illetéktelenül meghozott, indokaiban hamis alapokra fektetett, eljárásában kíméletlen határozatot; buzdítja a papcsát, hogy ne riadjanak vissza a világi hatalom ezen támadásától, hanem ragaszkodjanak az egyház előírásához. A karok és rendekhez pedig egy terjedelmes iratot terjesztett be, a melyben kimutatja, hogy mennyire ellenkezik a szóban forgó határozat az uralkodó vallás törvényes jogaival, és hogy mily illetéktelen a világi hatóság annak elbírálásában, mikor adandó papi áldás és ezeknek kapcsán kijelenti, hogy ő a pestmegyei határozatot, mint olyant, amely jogkörén egészen kivül eső dologról rendelkezik, kötelezőnek el nem ismerheti, és határozottan tiltakozik ellene.

A prímás ezen fellépése egyrésztől, a pestmegyei gyűlés határozata másrésztől, az országot pártokra osztotta, s habár nem tagadhatjuk, hogy a megyék közül többen Pestmegye határozatához járultak, de el nem mulasztatjuk kiemelni azt sem, hogy voltak megyék,

a melyek a prímás részére állottak. Esztergom megye pl. 1840. évben deczemberben tartott gyűlésén szép jelét adta kath. magatartásának, midőn nemcsak, hogy helyeselte a prímás eljárását, hanem egyúttal kimondotta, hogy felír ő Felségéhez kérvén őt, védelmezze meg a püspöki kart, a papságot s a lelki dolgokban megillető függetlenségét. Ugyanezt tette Heves is. Példáját több megye ép az ellenkező célra követte s iparkodott bebizonyítani, hogy a primás és a papság eljárása valóságos sérelmet képez a fennálló törvénynyel szemben.

Az érvek, a melyeket felhoznak érdekesek már csak azért is, mert az igazat és hamisat keverve láthatjuk belőlük, hogy ekkor már mennyire jutott Magyarországon az a liberális szellem, a mely a francia forradalomban életre kelte bezárta egész Európát.

A többi között csak egyet, Zala vármegye feliratát ismertetjük, a melynek Deák Ferencz vala értelmi szerzője, mert ez foglalta össze legvilágosabban a látszólagos érveket, a melyek a kath. papság elleni szigorú eljárást okadatolttak akarják tenni.

Előre bocsátja azon sajnálatos következményeket, a melyeket a vallási háborúk és vallási viszálkodások hazánkban a közjónak okoztak s utal a még most is uralkodó viszálkodó szellemre, mely a kath. papságot lelkesíti —; azután kijelenti, hogy az 1790/91. törvényezikkek értelme szerint a kath. pap a vegyes házasságoknál nem mint tanú, hanem kizárolag mint a szentséget kiszolgáltató lelkész (!) működik, majd vizsgálat alá veszi a püspöki körlevelekben foglalt utasításokat, a mely szerint a reverzalis meg nem adása esetében a lelkésznek csak mint tanúnak jelenléte engedélyeztetik; sérelmesnek ítéli azt, hogy a püspökök előbbi társaik ellenkező engedelmet gyanúsnak s helytelennek mondják; majd hivatkozik a meglevő hazai törvényre, a mely tiltja a vegyes házasságok elé bármely akadályt gördíteni és a püspökök mégis bűnnek tartják az ily házasságok kötését s így magára a törvényre sütik a bűnösség bályegét; végre felhívja a király figyelmét, hogy a püspökök illetén eljárásának helyeslése káros következményeket von majd maga után és kárhozatos leend az erkölcsökre ható rombolásaval, a melyet első sorban a házasság van hivatva fentartani.

De hogy mily alaptalan is volt ezen teljesen illetéktelen s igazságtalan fölzűdülás; azt a föntribbiek után alig szükséges tovább fejtegetni.

Másrészről azonban, hogy a nagy nemzeti átalakulás módoza-

taiúak megbeszélése közben a vegyes házasságok ily nagy mozgalmat támasztottak; a magyar főpapság belátta, hogy e kérdésnek egy gyökeresen hathatós módon való megoldása, az egyház részéről is elkerülhetlen vált. Azért, tudván azt, hogy a vegyes házasság érvényét illetőleg más országokban mily határozott intézkedések léteznek, melyek az állami törvényhozást is megkönyítették, a hívek lelki üdvéről is gondoskodtak, meg a kedélyeket is lecsillapították; arról is meg lévén győződve, hogy e kérdésnek a magyar országgyűlésen sem lesz kedvező megoldása; azért egy fontos lépére határozták el magukat.

1840. máj. 14-én Pozsonyban tartott tanácskozmányuk értelmében jun. 10-én Kopácsy primás az egész püspöki kar nevében egy kérelmet szerkesztett a pápához, melyben kifejti a magyarországi állapotokat, vázolja az eddig követett eljárást, a melynek tarthatatlanságára utalván, azon kéréssé! fordul ő szentségéhez, hogy XIV. Benedek és VIII. Pius által, az egyes országokra az idők szomorú viszonyai folytán, a tridenti forma mellőzhetésére adott dispensációt, Magyarországra is terjeszsze ki.

Addig is, míg Lonovics csanádi püspök, aki a kérés kieszköz-lésése Rómában jár vala, egy általános pásztori levelet intéztek a papsághoz, melyben meghagyják, hogy reverzalis nélkül vegyes házasságot meg ne áldjanak, hanem csak passzíva asszistenciára szorítkozzanak, amivel különben is eleget tesznek az 1790/91-i törvénynek. Ez a pásztori levél azonban, váratlan vihart támasztott az egész országban. A helytelen felfogás, hogy az egyházi áldás a házasság érvényéhez tartozik; a még helytelenebb eljárás, hogy a lelki hatalom kiszolgáltatásának módozatait politikai kérdéssé tették; az általános szellem, amely ekkor mindenkit politizálásra készítettek; oly mozgalomba hozták az országot, hogy épen nem csodálkozhatunk azon, ha a hevesebb megyei gyűléseken a papságot gyalázó, a papi javak elkobzását, a Rómával való teljes szakítást hangoztató határozatok is fordultak elő. Maga Pest megye járt elő a kezdeményezésben. A véletlen ugyanis ép azt akarta, hogy ott a püspökök rendelkezése először is Kossuth Lajoson hajtassék végre, aiki ezen időben kelt össze Meszlényi Terézzel. Minthogy pedig reverzálist adni nem akart, azért a plébános az egyházi áldást -megtagadta. De ez már olaj volt a tűzre, mert Kossuth barátai a megyei gyűlésen, (melyben Horárik János, egy újdonsült liberális, később aposztata pap is a püspököket támadta) egy javaslatot emeltek . határozattá, melyben

600 frnyi bírsággal rendelik büntetni azt a plébánost, aki az egyházi áldást mentagadná csak azért, mert a felek vegyes vallásúak.

Erre megindult a harcz minden oldalon. A világi és egyházi hatóságok minden elkövettek, hogy álláspontjukat megvédelmezzék. A megyékben úgy, mint az irodalmi termékekben e kérdés uralja a helyzetet. Mintegy száz munka jelent meg ez alkalommal, kizárálag a vegyes házasságokkal foglalkozván, melyekben kevés általánosságon kívül, jobbára a pesti határozat ostromol tátik, mint amely csakugyan legjobban megsértette az egyház függetlenségét s a lelkiekben való szabadságát. A papság hathatos védelme, melyet igazaiért kifejtett az ellentábot csak nagyobb izgatottságba hozta, amely tetőpontját érte el akkor, midőn 1841. nov. 18-án a.primás közzétette XVI. Gergely pápának apr. 13-án kelt brévéjét, amely a püspökök s a papság eljárását teljesen korrektnak nyilvánítja s annak folytatását meghagyja. Kapkodtak mindenhez, hogy az egyházat gyalázhassák, működését megakadályozzák, vagy ha sikerülne terrorizálnák. A szekularizazio, a placetum regium, a Rómától független magyar nemzeti egyház, mindenféle gyalázó iratok és nyilatkozatok, a rendes eszközök voltak, hogy a liberalisok s protestánsok heveskedésüket minél jobban érvényesíthessék. „Én mint protestáns és publicista — így szolt Páloczi László Borsodmegye alispánja — ezer köszönettel vallom magamat a venerabilis klérus adósának, és esdekelve arra kérem, hogy cselekedjék és köveszen el még több, sokkal több olyakat, mint most az áldás me>tagadásával cselekedett; gyűlöltesse meg magát a világgal még jobban; annál hamarább fog ütni a hierarchia végörája.“

Hiába, minden kísérletük sikertelen maradt, mert daczára, hogy a brévét szembe állították az 1790/91-i törvénynel; daczára, hogy Pestmegye 1842-ben azt minden erőnélkülinek nyilvánította; daczára, hogy az 1647. 14. tc. értelmében még a primást is megintetni határozták; mindenazonáltal a kormány nem rettent meg a kifakadásuktól, hanem valamennyi fölterjesztést a kancelláriához rendelvén, a jövő országgyűlésig minden a régiben hagyott.

De mindeneknél közelebbről érdekel most bennünket a püspöki karnak eljárása a megnyert dispensacíó után. Miután XVI. Gergely brévéje¹⁾ s Lambruschini kardinalis Instructioja²⁾ megérkezett, a püspökök

¹⁾ Ltod. függelékben.

²⁾ Lásd függelékben.

a prímást követve siettek azt a papság tudomására hozni, mint kiváló kegyét az apostoli szt. széknek, mely immár lehetővé tette, hogy a folyton növekvő háború az egyház és állam között, simább mederben folyjon. Körlevelekben újra kifejtik eddigi rendelkezésüknek immár a pápa által is jóváhagyott helyességét a fölhívják a papságot, hogy azt tovább is megtartsák.

Nevezetesen kiterjeszkednek a még mindig érvényben levő 1790/91-i törvényre, amelynek értelmében a kath. plébános még mindig megkívánhatja, hogy a vegyes vallású felek, ha államilag érvényes házasságot akarnak kötni, akkor ő előttük tartoznak összekelni, habár — a reverzalis megtagadása miatt — csak passzíva asszisztencia mellett is. Azon esetben pedig, ha a felek a megtagadott egyházi áldás miatt akatholikus pásztor elé mennének, a plébános a további eljárásra nézve minden esetben utasítást kérjen a püspöktől.

Ez az átmeneti állapot azonban nem tartott sokáig, mert az 1843/44-iki országgyűlésen már különben is uralta a többséget azon elhatározás, hogy az egyház ezen dispensacziója alapján az állami törvényen is gyökeres változtatást vigyen végbe. Innét érhetjük, hogy alig négy napi tanácskozás után a következőben állapodtak meg: vegyes házasságoknál eddig szokásban volt reverzalisok a múltra nézve is megszüntettetnek; ha a vegyes házasságban élők ágy és asztaltól örökre elválasztatnak, a protestáns fél új házasságra léphet; a rekopulaczio tilos.¹⁾

Midőn pedig már mint törvényjavaslatot akarták a kormányhoz fölterjeszteni, akkor érkezett meg a válasz az 1840-iki főliratra, amely oly törvény alkotására szólítja föl a rendeket, melyben a vegyes vallású felek közös megállapodásától tétessek függővé, hogy melyik vallásban akarják gyermeket neveltetni. De ez a leirat nem elégítette ki a protestánsokat, akik sikereikben elbizakodva, most már követelőleg léptek föl, de a katholikusokat sem, akitnek a reverzalisokhoz föltétlenül ragaszkodniok kellett. Hosszas alkudozások után, melyek

¹⁾) Fölemlítjük itt Vnnda györi kanonok bátor föllépését, aki e tárgyalásnál aion véleményének adott kifejezést, hogy vajha a vallási kérdések teljesen mellőztetnének az állami törvényhozás köréből és intéznék azt az egyes vallások, mint kizárolagos belügyet. Érveiben utal az amerikai állapotokra, ahol egyház és állam teljesen függetlenül intéakedik saját ügyeiben. Véleménye azonban sem itt, sem az országban nem talált viszhangra, mert nálunk a katholikus egyház és az állam sokkal jobban össze van forrva, semhogy a kettőnek külön válása vagy szakítása akármelyiknek is hasznára válnék,

egyrészről a két tábla, másrészről a rendek és a kormány között folytak, végre közösen megállapították s a III. t. ez. törvényre emeltek a következőket: azok, akik 18 éves korukig evang. vallásban neveltettek, vallásuk végett kérdés alá többé ne fogassanak; a vegyes házasságok evangélikus lelkész előtt is érvényesen kötthetetnek; melyek eddig így kötötték ezennel törvényesítettnek.¹⁾

Itt tehát mint látjuk, a magyar országgyűlés állami törvényeink közé iktatta XVL Gergely dispensációját, következőleg ezen időtől fogva államilag is érvényesnek volt tekinthető azon vegyes házasság, amely nem a katholikus plébános előtt lett megkötve. Egyúttal szükségesnek tartjuk megjegyezni, azt is, hogy ezen törvény által a gyermekek vallási neveltetésére vonatkozólag ujabb rendelkezés nincs kimondva. Ha tehát az 1790/91. 26. t. ez. szerint a reverzálisok állami érvénye kizárva nem volt, úgy az ujabb törvény által alkotott módsítás csakis annyiban változtatta meg az emiittett törvény erejét. amennyiben a vegyes házasságok állami érvényét szélesebb alapra fektette.

Következőleg, ezen ujabb törvény által amint a reverzálisok lehetősége nincs kizárva, úgy vegyes házassági váló pörök a szent székek joghatósága alól ki nem véttek.

így oldatott meg a vegyes házasságok körül 200 évnél tovább húzódó vita, a mely kétségtelenne teszi mindenki előtt, hogy míg egyrészről a protestáns érdekek kielégítése csak azon stívosságnak köszönhető, a melyet ezek mindig tanúsítottak; addig másrészről, hogy a katholicizmus életereje hazánkban csakis hitfeleinknek a politikai közszellem által elrontott gondolkozásmódja következtében gyöngült meg. Ez a radikális politikai szellem változás okozta azt is, hogy a nemzet Széchenyi István higgadtságát figyelmen kívül hagyva, belerohant a törvényes hatalom elleni forradalomba is, a melynek izgalmas eseményei s az ezeket követő abszolutisztikus kormány inzézkedések közeppette a vegyes házasságok kérdése háttérbe szorult.

Az 1848-iki válságos esztendő, a mely Magyarország eddig fennálló kormányrendszerét megváltoztatta, amennyiben az eddig uralkodó abzsolut királyi hatalomnak a parlamentáris rendszer alapján a nép képviselői is részeseivé lettek; a katholikus egyház közjogi helyzetét

¹⁾ Ezen törrény 1846-ben a gör. kel. is kiterjesztett, de csak kormányrendelettel, míg később 1848. 20. t. es. 6. §-ában formáló törvénnyel is.

és így összes intézményeit és előjogait is a válság elé juttatta. Az újonnan szervezkedett törvényhozó hatalom részesei a protestantismussal egyesolt politikai liberalizmus, nem is mulasztotta el az alkalmat, hogy a katholikus egyháznak kiváltságos helyzetét megingassa, sőt megszüntesse. Szálka volt ez az ő szemükben s a fölvilágosodott modern kor humanizmusával ellenkezett az, hogy az állam, mint ilyen, csak egy vallásnak szolgálatában maradjon szegődve s csak egyet valljon magáénak, a többöt pedig akár tűrtnek, akár csak bevettnek is nyilvánítsa. Nem, fől kell szabadulnia e nyűg alól, emancipálnia kell magát, a kath. egyház elvei által szabott szűk határok alól. A vallás többé nem állami kincs, vissza kell azt oda szorítani, ahol élni hivatása: a stívekbe, a templomokba. És valóban a Kossuth által minden tekintetben uralt 1848-iki országgyűlésnek, hogy újkori vívmányait bemutassa, a debreczeni szuperintendencia peticziójában értelmében első teendője is volt a 20. t. ez. 2-ik §-ában kimondani, hogy: minden törvényesen bevett vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapittatik meg.

Ezzel aztán a végső döfést adták a katholikus egyház állam-vallási jellegének s politikai szempontból is egyenrangba állították a többi „felekezettel“, amelyekhez, immár az u. a. t. ez. h §-ában fölvettek unitária vallás is járult.

Hogy a modern állam ezúttal ujabb mutatványokkal nem állott elő, melyekben egyházunknak következetesen adná a hálátlan gyermek ütleget; azt annak köszönhetjük, hogy maga a modern törvényhozó testület sem élvezhette soká a szabad gazdálkodás örömeit, mert egész erővel kellett zúdulnia azon harczba, melynek feladata volt nemzetünk önállóságát, ha lehet, teljes függetlenséget kivívni.

A bekövetkezett abszolút kormányzás alatt a protestánsok az 1859-ben megjelent császári pátentben nem épen kellemes meglepetésben részesültek ugyan,¹⁾ de ijedelmük nem tartott soká, mert a kiegyezés után újra összeült 1868-iki országgyűlésen, már ismét mint hatalmas „államalkotó elem“ működtek érdekeik előmozdításán s működnek mai

¹⁾ Sőt a vegyes házasságokra nézve is történt táltosai, amennyiben Magyarország Ausztriának provinciájává tétevén, 1852-ben a „birodalom, császára“ nálunk is az osztrák törvényeket tette kötelezőre s ezen értelemben a püspökök is tettek intézkedéseket; de ezen állapotokat annál is inkább hallgatással mellőzhetjük, mert foganatjuk akkor sem volt nagy, kiegyezés után meg épen elvesztették minden -hatályokat.

napig is, hogy a 48 ban kimondott elv alapján a katholicizmusnak más vallásokkal szemben még megmaradt kiváltságait is eltüntessék.

Minthogy pedig az ekkor hozott törvények tárgyunkkal kimerítően foglalkoznak s mai napig érvényben vannak, azért nézzük most mi

2.

A vegyes házasságok status quo-ja.

Könnyebb áttekintés végett, a természetes egymásutánt követve, szólunk

A)

A vegyes házasságok kihirdetése és esketésérő/.

Arra, hogy hogyan kell ma nap a kath. plébánosnak eljárnia, ha vegyes házasság jön létre, a következők szolgálnak irányadóul. Az 1868. 53. t. cz.¹⁾ 9. §-a kimondja: Különböző keresztyén hitvallású egyének egybekeléséből származó vegyes házasságoknál, a háromszori hirdetés eszközlésére mintkét fél lelkésze felszólítandó.

Ha azt valamelyik fél lelkésze megtagadná, két tanúnak a felöl adott bályegmentes bizonyítványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszól itt atott, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges.

A 10. §. pedig: Ha a háromszori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnák kiadni az elbocsátó levelet, a házاسolandó felek nála megjelenvén, kérík az elbocsátó levél kiadását, melynek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés ellen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott, vagy megtagadott válaszról, a tanuk bályegmentes bizonyítványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsátó levelet.

A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért a lelkész, a saját egyházi hatósága által reá szabható fenyítéken kívül, 500 forintig fokozható bírsággal és fél évig terjedhető fogsgággal büntetendő.

Végre a 11-ik §. vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

¹⁾ Címe: a törvényesen bevett kerestyén vallásfelekezetek viszonyosságáról.

Ezen törvény tehát, a reverzalisra nem lévén tekintettel, önalólán állapítja úgy a kihirdetést, mint az esketést. De a kath. plébánosnak eljárása az adott körülmények között mindenkor mindenkor nem lesz mindenkor egyforma. Így ami a kihirdetést illeti, követve a prímás által ugyanazon évben kiadott Instructiót, a következőleg jár el: tekintve a tridenti zsinat határozatát, amely a házasságokat, hogy a netaláni bontó akadályok fölfedeztessenek, előzetesen háromszor kihirdetni rendeli, a vegyes házasságok is kihirdetendők, annál is inkább, mert a törvény semmi olyast nem ír elő, ami az egyházjoggal s az ennek megfelelő szokással ellentében állana. Habár eddig nem is volt törvény, amely ezt előírta volna, de mindenkor szokásban volt még akkor is, midőn 1840-ben, a reverzalis megtagadása esetén csak passtíve vehettek részt az egybekelésnél. Csakhogy persze ekkor a mód már nem a rendes volt, hanem a szokott formula: „az anyaszentegyház menyegzőt hirdet“ helyett ez lett előírva: „házasságra lépnek“. És ugyanezt irja elő a mostani Instrukció is. Azon esetben pedig, midőn az akath. lelkész vonakodik a vegyes házasságot kihirdetni, sem elbocsátó levelet nem akar adni, a tridenti zsinat paransa egyoldalulag elhanyagoltatik ugyan, de végtére a kihirdetés nem tartozik a lényeges formához. (Különben maga a kath. plébános is jöhet olyan helyzetbe, midőn a kihirdetést el kell hagynia, midőn t. i. egy az állam által nem respektált bontó akadály (imp. ligaminis, ordinis aut voti solemnis) áll a házasság útjában.) A bevégzett kihirdetések röviden azonban megtiltatik a dimissoriále kiadása s helyette csak egyszerű bizonyítvány állítandó ki, amelyben a megtörtént kihirdetések röviden van csak szó s minden egyéb elmarad, amiből a plébános a vegyes házasságot helyeselné vagy abba beleegyezését adná. Midőn pedig valamely, az állam részéről el nem ismert bontó akadály miatt a kihirdetés elmarad, akkor még ez is megtagadtatik, módjában lévén a feleknek a tanuk által kiállított bizonyítvány alapján is összekelni. Hogy vájjon van e nálunk ily nem respektált bontó akadály arról a következő pontban lesz szó.

Az esket és pedig már határozottan a réverzális kérdéssel van szoros kapcsolatban. Ezt megelőzőleg ugyanis, a plébánosnak mindenkor el kell követnie, hogy az akatholikus fél reverzálist adjon magáról, mi ha sikerül, (eltekintünk most az alaktól, melyben adatik s az állami érvénytől) akkor folyamodhatik a püspökhöz, a dispensaczió-

ért. A folyamodványban határozottan föltüntetendő, vájjon a felek feltétlenül-e, vagy talán csak bizonyos fenntartással ígérik az összes gyermekek kath. nevelését és vájjon ezen reverzalis annyira nyilvános-e, hogy botránytól tartani nem lehet. Ami a jelen törvényezik egyéb §-a alapján könnyen megtörténhetik, ha ti i. a felek ezt titkolnák, vagy az akath. fél ezt szülői, esetleg gyámja tudta és akarata ellenére adná. Azt is meg kell velők igérni, hogy a kath. plébános előtt történt összekelés után azt akath. lelkészhez új összekelésre nem mennek, mert különben már ez is elég volna, hogy az akath. fél szavának vagy Írásának hitelét megbíralhassuk, illetőleg hogy a dispensaczió megtadtassék. Egy szóval az egész jelentés világosan és őszintén fogalmazandó, nehogy az egyházmegyei hatóság a jelenben könnyelműen adott szónak hivén, érdemetlenre pazarolja kegyét, az Igéretnek a jövőbeni hathatós megtarthatásáról pedig az állam törvénye szerint le kelljen mondania.

Ha a dispensaczió engedélyeztetett, úgy a plébános a vegyes házasságot mint más tiszta kath. házasságot a szokott szertartással megáldhatja, de még ekkor is köteles elhagyni a násxmisét, illetőleg a benne foglalt ünnepélyes menyegzői áldást.

Ha pedig az akath. fél reverzalist nem ád, vagy bármi okból a dispensaczió megtagadhatik, akkor maga a házasság a kath. plébános tlöött csakis úgy köthető, hogy rendes papi ruhába öltözöködve (tehát rochetum és stóla nélkül), valamely tiszteességes helyen pl. szobájában vagy a sekrestyében a többi tanukkal együtt egyszerűen jelen van, midőn a felek a házasság iránti kölcsönös megegyezésről nyilatkoznak. Egyúttal kötelessége fölvilágosítást adni, hogy az így megköött házasság ép oly érvényű, mintha szertartással, áldással ment volna végbe. Ezek megtörténtével bejegyzi a házasultak könyvébe az új párt is, de a „Copulans“ rovatába így vezeti be: mutuum in matr. declararunt coram parocho N. N. in aedibus parochiae vei sacristiae. Ilyetén ténykedéseért azonban stólát nem szedhet. Ez az eset azonban mamár a ritkaságok közé tartozik, mert a felek álszégyenböl is, meg semhogy a szokott ünnepségről s díszről lemondjanak, készebbek az akath. lelkész elé menni, hogy előtte „díszes esküvőt“ rendezzenek.

Végre megjegyezzük, hogy az Instructio az összekelés előtti gyónás és áldozásra nézve is az 1840-iki már említett rendelkezést tartja fenn, amely szerint azon katholikus, ki vegyes házasságra lép s

tudja, hogy gyermekinek egy része az akath. vallásban fog neveltetni, a gyónásban föl nem oldozható. Hasonlókép nyilatkozik a benedictio postnuptialis-ról és az avatásról, melyeket ilyen esetben ép oly kevéssé lehet megengedni, mint az áldást, midőn a házasságot megkötötték.

Kiválóan hangsúlyozza az utasítás annak szükségességét, hogy a plébánosok lelkiismereten végezzék a kath. jegyes általános és különös vallási vizsgálatát, annál is inkább, mert mint a breve a házasság megkötése után i időre mondja: illud episcopis et parochis sanctitas sua magnopere commendat ut omni pastorali sollicitudine catholicum conjugem ad patratae c u l p a e detesrationem congruamque poenitentiam opportune conentur excitare, eunr.que sollerter adducant, ad obligationes implendas, quibus gravissime tenentur illám prae-
sertim, quae est de catholica universae prolis educatione impense curanda. Quae si ex voto contingent adeoque constet cum revera resi-
puisse, paratumque esse ad opportunam, quoad valuerit scandali repa-
rationem tunc sane poterit ipse sacramentorum ecclesiae partici-
piceps fieri.

B)

*A vegyes házasságok érvényességéről s az ezekből származott
gyermeket törvényességéről.*

1868-ig Magyarországon a vegyes házasságok érvényére vonatkozó polgári jogállapot minden kétséget kizárolag öszhangban volt az egyházi joggal. Már a tisztán protestáns házasságokra nézve is, midőn az 1790/91. 26. t. ez. 11. §a elrendeli, hogy azokban a világi törvényszékek illetékesek dönten, különösen hangsúlyoztatók, hogy ezek: episcopos ad agnoscendam talismodi vinculi nullitatem illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant. Speciálisan a vegyes házasságokra nézve tudjuk, hogy ugyanezen törvény 16-ik pontja tekintet nélkül arra, hogy mikor s hogy lettek vegyesek azokat kizárolag a szent székek illetékessége alá sorozta.¹⁾ Sőt mint az 1854. aug. 28-án kelt helytartótanácsi rendelet mutatja, még azon házasságokat sem volt szabad főlbontani, amelyek eredetileg vegyesek voltak s csak a kath. fél áttérése által váltak tisztán akatholikussá,²⁾ vagy pedig eredetileg

¹⁾ Lásd: a 90-ik old. jegyi.

²⁾ L. Konok Egyháztört. L kiad. 617 L

tisztán katholikus voltak s csak mindenki által váltak tisztán nem katholikussá.

Midőn tehát a fönfebb említett törvény, a csel nélküli tisztán akatholikus házasságokra nézve respektálja, s normativum gyanánt az akath. jogot állítja föl; akkor eleget tett minden jogos és igazságos követelésnek, melyre az akatholikusok a katholikusok részéről igényt tarthattak.

Másrészről azonban igen helyesen intézkedik a törvény akkor is, midőn kimondja, hogy a tisztán akatholikus házasságnak az akath. jog szerint esetleg kimondott fölbontása nem praejudicál a kath. egyházjognak. Ehhez képest tehát 1868. előtt, ha egy pap vagy ünnepélyes fogadalmat tett szerzetes aposztatált úgy ő csakis akatholikussal léphetett érvényes házasságra: ha az eredetileg vegyes házasságban élők válni akartak úgy mindenki esetben a szt. székek voltak illetékesek mindenki által nézve jogerejü ítéletet hozni; ha egy tisztán akath. házasságból az egyik kath. lett, s új házasságra akart lépni, úgy ezt csakis akkor tehette, ha a szt. szék előbbi házasságának érvénytelenségét kimondotta; ha egy akath., aki szintén akath. házastársától véglegesen el lett választva, katholikussá lett s új házasságra akart lépni, akkor ezt csakis akkor tehette, ha a szt. szék előbb felülbírált a jóváhagyta az akath. fórum ítéletét; ha egy tisztán kath. házasságból az egyik vagy akár mindenki által fölbontatott. Ily körülmenyek között nem fordulhatott elő eset, melyben ugyanazon házasság polgárgjogi érvényessége vagy érvénytelensége ne lett volna egyúttal egyházjogilag is érvényes, vagy érvénytelen.

De kérdés, hogy állunk manap a vegyes házasságok érvényességevel? Már az 1848-ban kimondott „tökéletes egyenlőség és viszonyosság”-ból is gondolhatjuk, hogy az 1868-iki országgyűlés egészen máskép intézkedett.

Az ezen kérdésre nézve érvényben levő törvényeink a következők:

1) 1868: 48. t. ez. 1. §-a a többi között ezeket mondja: Mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél tájít hitebei alapján hozott jogerejü ítélete kötelező.

2) 1868: 53. t. ez. 8. §-a: az áttértek áttérése utáni minden

cselekvényei azon egyház tanai szerint ítélezők meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők.

3) Az 1868: 53. t. ez. 11. §a: vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

Ezen törvényeknek méltatásánál legelső tehát az a kérdés vájjon: lehetséges-e a mai jogállapot mellett az az eset, melyben egy egyházigilag érvényes vegyes házasság államilag *falában* érvénytelen legyen és viszont? Feleletünk rá az, hogy *nincs* a magyar törvénytárban oly törvény, amelyből *helyes* és *igazságáé* következtéssel az emiitett ellentétet m i n d i g meg lehetne bizonyítani; de igenis van e törvények között olyan, amelyet ha kell, *félre is lehet magyarázni* s helytelen okoskodással az emiitett ellentétet kihozni. Kisérj Qk csak figyelemmel ezen törvényeknek személyjogi hatályát s befogjuk látni, hogy a különböző felfogás s magyarázat szerint e törvény által oly konkrét esetek jöhettek elő, melyekben a kath. egyházjog iránt is tartozó tisztelet elhanyagoltatik.

Ezen törvény szerint, ha egy tisztán akatholikus házasság az illetékes bíróság által fölbontatott, akkor ezen házasság fölbontott marad még azon esetben is, ha utóbb az egyik vagy mindenki a katholikus hitre áttér is, mert habár ezen áttérés által a házasságra vonatkozó cselekvési képessége változást szenved, de ez visszaható erővel nem bír azon cselekvényeire, melyeket az áttérés előtt követett el. Következőleg ezen áttérés előtti cselekvénye azon vallás joga szerint marad érvényben, melyhez az illető akkor tartozott. Más szóval az által, hogy valaki a katholikus hitre áttért, nem lehet azt mondani, hogy az áttérése előtt jogérvényesen fölbontott házassága újra feléled, habár a kath. egyház a polgári bíróság által kimondott véleges fölbontást nem ismeri is érvényesnek. Ezen esetben ugyanis az áttérés előtt fennállott házassági kötelék megszűntetése s így az új házasság kötésére való feljegyzésítés ítélt dolognak tekintendő. Vegyük fel egy tisztán akath. házasságot, amelyről tételezzük fel, hogy az akath. bíróság által vélegesen felbontatott Ha most akár a férfi, akár a nő katholikus lesz s új házasságot akar kötni, akkor az egyházjogi elvek alapján, ha előbbi házassága bontó akadály nélkül kötöttet s ilyennek hiányában felbontatott, s senkivel sem köthet új érvényes házasságot, hanem lelkismeretben kötelezve van, az előbb megkötött házasságot folytatni, vagyis az reá

nézve újra feléled, mert a fölbontás oly ok alapján mondatott ki, amelyet a kath. egyház nem ismer el.

Majd ha egy vegyes házasságot veszünk fel, melyben a felek válni akarnak, akkor a következő eredményre jutunk. Az akath. fél 3-ik sz. alatt felhozott §. alapján megindítja a válópert kath. hitvese ellen. A szt. szék a házasság érvényét fönntartja. Az akath. fórum pedig azt fölbontja és az akath. felet jogosítja arra, hogy új házasságot köthessen. Tegyük fel, hogy az ily akath. katholikussá lesz, s egy akatholikussal új házasságot akar kötni. Az egyházi jog szerint újra abban a helyzetben van, hogy ezt érvényesen meg nem kötheti, mert szerintünk előbbi érvényes házassága, — habár az mint akatholikusra nézve fől is bontatott, de szerintünk nem bontó akadály alapján, — újra feléled s azt folytatni tartozik. Hasonló helyzet áll be akkor Js, ha a vegyes házasságból a kath. fél akarja azt fölbontatni. Ez esetben ugyanis ō előbb akatholikussá lesz s mint ilyen, akath. házastársa ellen új fórumánál megindítja a válópert. Ez fölbontja a házasságot. Tegyük fel, hogy visszatér a kath. vallásra s most egy másik akatholikussal akar házasságot kötni. A törvény szerint megteheti s érvényes házasságot köthet, mert az adott körülmények között előbbi házassága itélt dologgá válván, erre jogosítva van. De nem így az egyházi törvény szerint, amely előbbi házasságának érvényét fönntartja. Ismét, ha egy akath. egy aposztata pappal vagy ünnepélyes fogalmat tett szeretettel házasságra lép, de később katholikussá lesz s új házasságra akar lépni, akkor az állami törvények szerint ezt érvényesen ,nem teheti, míg az egyházi jog szerint igen.

Végre, azon esetben, midőn egy tiszta akatholikus házasság bontatik fől s a szabaddá tett s akatholikusnak maradt felek új akatholikus házasságra lépnék, de ez később részben vagy egészben katholikussá válik; az állami törvények szerint az utóbbi házasság érvénye tartatik fenn, míg az egyházi jog szerint, ha szerintünk nem bontó akadály miatt bontatott fől, az első házasság érvénye éled fől.

Valahányszor tehát egy akatholikusból katholikus lesz s mint ilyen, egy akatholikussal akar házasságra lépni, úgy ezt a polgári jog szerint mindig érvényesen teheti, ha szerinte szabadnak tekintető. Származott legyen ez a szabadság különben vagy az által, hogy előbbi tisztán akath. vagy vegyes házassága az akkor illetékes fóruma által fölbontatott, vagy azáltal, hogy az egyházjogilag bontó akadály olyan

természetű, hogy az akatholikus fél egyházának joga szerint az ezt nem kötelezi, összefoglalva tehát: egy akatholikusból katholikussá lett fél, *egy akatholikussal, a polgári jog szerint érvényes házasságot köthet, ha áttérését megelőzőleg előbbi házassága végleg fölbontatott.* És viszont egy akatholikusból katholikussá lett fél, *egy akatholikussal, a polgári jog szerint nem köthet érvényes házasságot, ha pl. az előbbi, mint akatholikusnak, egy aposztata pappal kötött, „érvényes“ házassága,* az áttérés előtt föl nem bontatott. Mint látjuk, minden esetekben a polgári jog egyenes ellentétben áll az egyházi joggal.

Azonban jól meg kell jegyezniük, hogy e konkrét' esetekben olyan katholikusról van szó, aki akatholikusból lett azzás *csakis katholikusal* jött házassági viszonyba.

De sokkal érdekesebbek azon esetek, melyekben egy katholikusból katholikussá lett fél, katholikussal akar házasságot kötni. Vegyünk felet ismét egyet konkrét alakban. Egy kath. férfi és egy kath. nő érvényes házasságra lépnek. Végleg válni szándékozván az egyik akatholikussá lesz. A szt. széknél megindítja a válópört, az fenntartja a házasság érvényét. Az akatholikus fél új illetékes fóruma pedig fölbontja azt sőt új házasság kötésre jogosítja. Már most két eset lehetséges. Az egyikben, hogy megmarad akatholikusnak s mint ilyen akar egy *katholikussal* házasodni, vagy pedig számítva arra, hogy előbbi fóruma által fölbontott házassága ítélt dolog, visszatérése pedig visszaható erővel nem bír, újra kath. lesz s hasonlólag katholikussal akar összekelni. Az utóbbi eset azonban, jobban csak theoretikus lévén nem érdemli meg figyelmünket annyira, mint az első, amely az életben nagyon gyakran előfordul s a büntető törvénykönyv elég szigorú §§-aival is összefüggésben van.

Ha már most azon nagyfontosságú kérdést teszszük fel, hogy vájjon az állami jog szempontjából érvényes e azon házasság, melyet egy a kath., kinek előbbi érvényes kath. házasságából házastársa még él, *katfiolikussal* köt; úgy erre határozottan *nem-máX* kell felelnünk. Ebbeli meggyőződésünket pedig igazoljuk a következő érvekkel:

Magyarországon mai napig is érvényben vannak azon törvények, melyek szerint egy kath. ember érvényesen még államilag sem köthet házasságot oly féllel, kinek házastársa életben van, aki a magasabb rendeket felvette, vagy valamely szerzetben ünnepélyes fogadalmat tett. Ezen törvények pedig az 1553. 22-ik és 1563. 27. t.

czikkek. S habár szívesen elismerjük, hogy az 1791. 26. t. ez. ll. §-a, nemkülönben az 1844. 3. t. ez. 2. §-a és az 1868. 53. t. ez. u. §-a által ezek némi változást szenvedtek, de aki csak egy kissé is ismeri e törvények értelmét azonnal befogja látni, hogy míg az első csak a protestánsokra nézve tett változtatást, addig az utóbbi kettő csakis a házasság megkötésének illetékességét szabályozza anélkül, hogy akármelyik is megszüntetné a vitatott házassági akadálynak a katholikusokra való érvényét. Még kevésbbé hivatkozhatnák valaki az 1868. 53. t. ez. 8-ik §-ára, mert ez csak az áttértnak cselekvési képességét szabályozza, míg a kath. félre nézve ugyanazt érintetlenül hagyja.

Ha pedig ezen impedimentum ligaminis állami törvény erejével bir, akkor igen természetes az a következtetés, hogy ez a kath. felet még azon esetben is kötelezni fogja, ha az illető, ki vele házasságot akar kötni katholikusból! akatholikussá lett is, vagyis személyére megszabadult is az alkalmazhatóság nyűgétől.

Továbbá, midőn az 1868. 48. t. ez. világosan kimondja, hogy mindenik félre saját illetékes bíróságának, az illető fél saját hitel vei alapján hozott jogerejő Ítélete kötelező; másrészről pedig az 53. t. ez. intézkedik, hogy a vegyes házasság mindenkit fél papja által kihirdetendő és meghatározza, hogy a netalan fennforgó akadály szándékos eltitkolásáért a lelkész, a saját egyházi hatósága által reá szabható fenyítéken kívül, 500 frtig fokozható birsággal s fél évig terjed hető fogtággal büntetendő; akkor ismét azon természetes következtetésre jutunk, hogy minden azért történik, mert mindenkit fél jogainak érvényesülnie kell, ami ha lehetetlen, akkor egyúttal a házasság lehetősége is megszűnik.

Majd midőn ugyanazon 48. t. ez. a vegyes házasságok köteléki pöréit a kath. félre nézve a szt. székre bízza, hogy saját hitelvei alapján állapítsa meg házasságának érvényességét, vagy érvénytelen-ségét ugyanakkor azt is jogosan tételezzük fel, hogy az állami törvény kötelező ereje akkor sem szűnik meg, ha ezen ítélet a megkötendő házasságra vonatkozik, habár a bontó akadály a forma szerint csak az egyik félre vonatkozik is. Illuzorius volna az oly törvény, mely a szt. székek illetékességét elismeri, de azért ha olyasmit határoz, ami az akatholikusra nézve nem jogi szabály, akkor már elveszti érvényét, set az állam maga gondoskodnék oly törvényről, amely ezen igazság-talan állapotnak a törvényesség színezetét adnák meg. A színezetét

mondjuk, mert habár az 1868. 53. t. ez. 8. és 11. §-a törvényes színben állítja és elő az állam eljárását, de ha elfogulatlanul mélyebben gondolkozunk a számunkra hozott törvények erejéről, akkor könnyű belátnunk, hogy ezeknek hatálját ránk nézve, az ugyanakkor hozott más törvény nem helyezhette érvényen kívül. Ez ellenkeznék minden vallásegyenlőséggel minden igazsággal. Hogyan is lehetne egy *gonosz szándékkal* akatholikussá lett kath. fél áttérése *előtt* kötött házasságát azon vallás szerint megítélni, amelybe csak most jutott, midőn a törvény világosan mondja, hogy csak az áttérése *utáni* cselekvényei ítélezhetők meg az új vallás szerint.¹⁾ Avagy arra, hogy egy katholikus ember megszabaduljon a szemedélyeinek nem kedvező törvényektől, elégsges, ha kálvinista lesz? Nem akarunk itt újra utalni arra, hogy e § a „tökéletes egyenlőség“ humbug czime alatt szintén a protestáns prozelitáskodás egyik eszköze akart lenni, csupán azt hangsúlyozzuk, hogy ha a bíró igazságosan akar ítélni, akkor egy akatholikussá lett katolikus házasfélnek házasságát azon vallás szerint fogja meg ítélni, amelyhez a házasság megkötésékor tartozott.

Ha pedig valaki egy katholikusnak egy szóban levő akatholikussali házasságát azért vitatná jogosan érvényesnek, mert a fölbon-tás kor már akatholikus volt, tehát reá nézve az akath. fórum törvényesen illetékes volt; úgy erre egyszerű a válasz. Tagadju k mi azt, hogy az akatholikus bíróság illetékes volna oly házasság megítélésére, amelyet a felek mint katholikusok kötöttek meg. A helyes és igazságos törvény a házassági kötelék megítélésénél nem fogja tüskön bokron követni a feleket, kutatván, hogy most milyen vallásúak s részelteti őket minden féle prívilégiumokba; hanem azon elvek szerint ítéli meg a házasság érvényét, amelyek a vallás szempontjából a felekre akkor voltak irányadók, mikor azt megkötötték. Következőleg, ha egy tisztán kath. házasságból az egyik fél akatholikus lesz, akkor a köztük már fennálló házasság nem azon vegyes házasságokhoz fog tartozni, melyekről az 1868-iki törvények *kizárálag* intézkednek, hanem csak a felek lesznek vegyes vallásúak anélkül, hogy a köztük tisztán kath. jelleggel létrejött házassági viszony eredeti jellege megváltozna. Az 1868-i törvények azon vegyes házassá-

¹⁾ Sietünk itt megjegyezni, hogy az ellenkező nézet Yalléi szintén ezen „után“-ra helyesik a főszülyt s azért engedik meg az új házasság érvényét, de elfeledik vagy nem akarják belátni, hogy ez az érvényesség legfollebb az akatholikussal kötendő házasságra vonatkozhatik, és nem egy katholikussal, akinek jogát pedig szintén röspuktálni kell,

gokról beszélnek, melyek a megkötésnél vegyesek, de nem azokról, amelyek a házasság tartama alatt váltak vegyessé. De hogy visszatérjünk az előbbi gondolatmenethez, azt állítjuk, hogy: mivel abszolút érvényű jogi maximát képező szabály az, hogy minden oly házasság érvénytelen, melynél a házasulandóknak a házasság kötésre vonatkozó képessége a bontó akadályokat illetőleg nem relatív; azért egész helyesen ésjogosan következtetjük azt is, hogy egy *katholikus* még államilag sem köthet érvényes házasságot oly akatholikussal, akinek mint előbb katholikusnak, házastársa él, habár attól az állami törvény szerint el is választatott. Nem tagadjuk mi azt, hogy az 53. t. ez. 8. § a csak az akatholikus félt teszi képessé a házasság kötésre, a kath. félre pedig érvényben hagyja a kánonjog rendelkezését; de tagadjuk azt, hogy az ilyetén akatholikussá lett fél az által, hogy áttér, abszolút házasság kötési joggal ruháztatik föl, mintha érvényesen házasságot köthetne bárki vel, aki az Ő új vallásának joga szerint elvehető. Mindenki, aki a föntebbieket megfontolja befogja látni, hogy az oly akatholikus, kinek előbbi házaságából a másik fél él, csak a katholikussal léphet érvénycsen új házasságra, mert különben, ha még egy katholikussal is köthetne, akkor az állami törvényszerint az illető, áttérése jutalmául abszolút házasságkötésre való képességet nyer, amelylyel szemben a kath. egyház jogai megszünnék, ó mint áttért s hitvesétől elválasztott fél, szert tesz ugyan képességre, hogy új házasságot köthessen, de a kath. fél, akivel összekelni akar ezen Ő vele való házasság megkötésére nem bír képességgel.¹⁾

¹⁾ Mindezen érveket szobron és jobban kifejtették: Stehló Kornél (protestáns): A hárastégi el falás joga Magyarországon; Caiki Viktor a Joggud. Közlöny: 1879. évf. 27, 28, 29. sz. Timon Ákos: u. o. 1880. évf. 104. old. Legújabban Asobenbrier Antal: A plébániai anyekövyelek írt m. 14. §-ában, ahol Roszner és Jenéi ellen, akik a kérdéses esetben a házasság érvényét vitatják, velősen fejti ki érveit. Rosznerrel szemben aki a protestáns házasáig kötési jognak Magyarországon abstolut (!) erőt tulajdonít, igen helyesen csak annyit jegyes meg, hogy az ilyen állítás ellenkezik már az 1848: 20. t. ez. 2. §-ával. Mi hozzá tesszük, hogy annálunkább, egy kath. bárétól elrárható igazságszeretettel, akitől tehát különösen föltohetnök, hogy protestáns érdekeknek föltétlen szabadságot nem vindikál.

Jeneyvel szemben pedig fgy bizonyít: főérve Jeneynek, hogy egy végleg elválasztott protestáns felet saját egyházának hitolvi szerint kell bírálni; az ily egyént kath. melyek szerint bírálni illetéktelen túlkapás, oly eljárás lenne, mely a kath. egyház tanainak hatályát kiterjesztené a protestánsokra is. Mire válaszunk oz: igaz, protestánssá lett feltélt saját egyháza elvei alapján kell bírálni; de ép ngy igaz az is, hogy a kath. egyént a kath. egyház elvei szerint kell bírálni; az ilyen kath. egyént a protestáns egyház elvei szerint bírálni, illetéktelen túlkapás, oly eljárás lenne, mely a protestáns egyház tanainak hatályát a katholikusokra is kiterjesztené, mi ngy a felekezetek paritásával mint az 1868: 48. t. o?. világosan kifejezett értelmével ellenkezik.

Mindezen fejtegetéseknek végső, okszerű következtetés utján lehozott eredménye pedig az volna, hogy a kérdés alatt lévő házasságok az állami törvények szerint is érvénytelenek, a belölök született gyermek pedig törvénytelenek, s a kath. plébános által mint ilyenek volnának bejegyzendők.¹⁾

És mégis mit látunk? Azt, hogy midőn a plébánosok így helyes következtetéssel is, meg saját hitelveik alapján is a jelzett módon jártak el akkor egyszerre előállott az állam s 1879. 40. t. ez. 60. §-ában megállapított büntetést nem azon akath. lelkészre alkalmazza, aki a föntribbi eljárást nem követi, hanem azon kath. plébánosra, aki a szerint cselekedni merészkedik. Szól pedig e § így:

Egy hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő azon anyakönyvvezető:

1) Aki az állam törvényei szerint érvényes házasságból született gyermeket — noha e körülményt tudta — az anyakönyvbe, mint az állam törvényei szerint törvényest be nem jegyzi, vagy viszont a törvénytelen gyermeket törvényesnek jegyzi be.

2) Aki azon esetben, ha az anyakönyvben törvénytelen születerűnek bejegyzett gyermek, az illetékes hatóság által jogerejüleg törvényes születésűnek nyilvánítatott, a hatóságnak azon meghagyását, hogy a törvényessé nyilvánítást vagy törvényesítést az anyakönyvbe bejegyezze, nem teljesíti

3) aki az anyakönyvben törvényes születésűnek bejegyzett gyermekre vonatkozólag, ha azt a bíróság jogerejü Ítélete által törvénytelen születésűnek nyilvánította, az illetékes hatóság által vele közlött ítéletnek ezen tartalmát, a felhívás ellenére, az anyakönyvbe be nem jegyzi.

Ha pedig annak okát keressük, hogy a vitatott kérdés-

¹⁾) Ugyanezen érvelést lehet alkalmazói ac aposztata papra is ha ez kath. növel akar házasságot kötni, vagy ha az eredetileg tisztaán akath. házasság falbontása után tér-át valamelyik a kath. vallásra s katholikussal akarna új házasságot kötni. Stebló id. m. kizárolag, ez utolsó esetre vitatja ugyan a házasság érvénytelenségét, de ha következeiéi akar leoni, akkor azon esetre is meg kell ezt engednie, ha a fölbontás előtt tér át; ráj pedig, ha egy eredetileg vegyes házasságban a kath. fél előbb akath. lösz, azután házasságát fölbontatja, de később ismét visszatér a kath. vallásra s egy katholikussal akar összekelni.

ben miért alkalmazza az állam e §-t a kath. plébánosokra, habár a föltüntetett érvnek alapján jogosan és igazságosan járnak el; akkor ebben a kath. egyházra ismét egy sérelmes törvényt kell konstatálnunk. Ezen törvénynek ez élj a és rendeltetése ugyanis — mint Aschenbrier kifejti — nem más, mint megakadályozni azt, hogy a kath. lelkész az anyakönyvezésnél súlyt helyezhessen a házasságnak, mint szerintünk szentségnek egyházi érvényre, hanem a bejegyzést a házasságnak polgárgugi érvénye szerint eszközölje. Ehhez képest tehát büntetéssel sújtják a kath. plébánonst, ha tudja, hogy az a házasság, melyből a megkeresztelt gyermek született polgárigilag érvényesnek tekintetik, de egyházigilag érvénytelennek éső az egyházi jogra való tekintettel a gyermeket törvénytelennek jegyzi be; vagy ha a birói Ítélettel törvényesnek nyilvánított gyermekknél a szükséges anyakönyvi kiigazítást azért vonakodik eszközölni, mert tudja, hogy az a házasság, melyből a kérdéses gyermek született, egyházigilag érvénytelen. Hogy azonban ily eljárás az általunk vitatott esetben mennyiben egyeztethető össze a „felekezetek“ egyenjogúságát biztosító törvénnyel azt elégségesnek tartjuk csak jelezni. Sokkal szükségesebb most azon modus vivendi-nek előadása, amelyet a magyar püspöki kar alkalmazott, midőn a büntető törvénykönyv e §-a meghozatott. Belátták ugyanis, hogy ha az állam mindenható őnkénykedése az egyház jogaival szemben, ily súlyos büntetéssel sújtja a kath. papot, ha hivatásához hiven jár el, akkor gondoskodni kell módozatról, melyben egyrészt a büntetések is kikerülhetők, lesznek, másrészt pedig az egyházi jog is érvényesül. Ehhez képest elrendelte, hogy valahányszor egy államilag érvényes, de egyházigilag érvénytelen házasságból született gyermek anyakönyvezendő, akkor a törvényesség rovatába „az állam törvénye szerint törvényes“ kifejezés írassék, mert ezáltal úgy a törvény igazságtalan alkalmazásának elég van téve, mint az egyházi álláspontnak. Az egyoldalú „államilag törvényes“ kifejezés ugyanis, elégé jelzi, hogy az illető gyermek egyházigilag törvénytelen. Ezen intézkedés megokolására Simor János Ő Eminenciája, 1880. nov. 8-án kiadott körlevelében, a következőket írja: *ecclesia cath. matrimonia inter illos inita, quorum alteruter mipedimento ligaminis, vei sacri ordinis vei religiosae professionis laboret, tamqnam valida ac legitima agnoscere et proles ex his matrimoniis susceptas pro legitimis habere, ac qua tales matriculis suis inserere*

non potest sed nequit etiam impedire quominus civilis potestas etiam has proles pro legitimis declareret¹⁾ ac habeat.

Ugyanezen időben a püspöki kar Rómához is fordult, de mivel ez az 53-ik §-ra való tekintettel történt, azért a következő ponthoz tartozik. Egyúttal a miniszteriumhoz is küldöttek egy nyilatkozatot, melyben az 1868-i törvények viszonyát, ugyanezen 53-ik §-hoz fejtegetve egyúttal kérík, hogy egy novellaris törvény utján segítsen a méltatlan helyzetben, melybe a kath. papság ezen §-a alapján került, de biz mai napig sikertelenül, sőt a legújabb rendelet által a helyzetét csak rosszabbá tették. Mielőtt azonban ennek ismertetésére mennének át, néhány szót még az e pontban félhozott törvények méltatásáról kell szóllanunk. Ezen törvények ugyanis a kath. egyházjogra nézve ép az egyenjogúság alapján képezik a legnagyobb sérelmet. Mig a kath. vallás államvallás volt, addig az állam igen helyesen, úgy intézkedett, hogy a tisztán akath. házasságokra nézve az akath. felekezetek jogát engedte kizárolag érvényesülni, azon esetre pedig, ha egy akath. katholikussal akart házasságra lépni, akkor az állam gondoskodott módról, a mely által a kath. egyházi törvények minden körülmények körülmények között érvényesülhettek. De a modern állam, amely a valások viszonosságát s tökéletes egyenlőségét hirdeti, már máskép tesz. Szabad teret nyit az emberi szenvédélynek s alkalmas törvénynel gondoskodik arról, hogy egy katholikus, ha szenvédélyétől vezetették lábbal taposhassa az egyház legszentebb törvényeit szabadon átérhet, újra házasodhatik; egy akatholikus pedig abba a helyzetbe van juttatva, hogy a katholikus embernek szenvédélyeit fölhasználva, az állam előtt „érvényesen“ túlneheti magát minden akadályon, ami a kath. egyházjoggóból házassága elé gördül. Mintha bizony az igazi szabadság abban állna, hogy az egyiknek azért, mert pl. kálvinistává lett, hát módjában legyen a kath. egyház törvényeit ignorálni akkor is, midőn katholikussal akar házasságra lépni. Az igazság azt hozná magával, hogy ha egy akath. egy katholikussal házasságot akar kötni, akkor legyen gondoskodva arról, hogy ez a kath. ne csak szenvédélyeit követhesse, hanem kényszerítve legyen engedelmeskedni az egyháznak, melyhez különben tartozni akar; az akath. pedig arra legyen köte-

¹⁾ Ezen szó a törvény azon rendelkezésére célor, midőn as állam per módom privilegii egyes esetekben törvényesít valakit; míg a „habeat“ szó azon gyermekkre vonatkozik, akik per vim legis törvényeseknek tekintetnek,

lezve, hogy nincs saját egyházának törvényei alá ne vonhassa a kath. fél, hanem ellenkezőleg házasságot vele érvényesen csak akkor köthessen, ha ennek jogai szerint is alkalmas személyt képeznek a házaságra. Nem azt kívánjuk mi, hogy a kath. jog oktrojáltassék az akath. félre is, hanem csak azt követeljük legjogosabban, hogy ha egy akath. egy katholikussal fél az állam előtt is érvényes házasságot akar kötni, akkor e házasság érvényének föltétele ne az legyen, hogy csak az akath. fél jogai érvényesüljenek, hanem, hogy a katholikus is. Ha pedig mind kettőnek érvényesülése mellett a házasság nem jöhet létre, akkor az állam ne tulajdonítson egyiknek sem nagyobb erőt, ne büntesse azt a kath. papot, aki még hozzá egy másik törvény alapján egyháza jogait érvényesíteni akarja, hanem büntesse azt, aki törvénytelenül előnyt ád az akath. jognak. Sehol a világon nincs oly kétszínű törvény, amely a „felekezetek“ egyenjogúságára van építve s azért, míg az egyiknek minden szabad, addig a másiknak jogai *saját híveire sem* érvényesülhetnek, mert az állam nem szerez nekik érvényt azon esetben, ha azokon akár maga a kath., akár különösen egy akath. akarja magát túl tenni. Azt még értenők, ha a modern állani teljesen függetlenítére magát minden vallástól s ezeket magukra hagyva a polgári házasságot hozná be, s a saját használatára függetlenül ítélné érvényesség és érvénytelenség fölött, vtzettne anyakönyveket, de még ezt nem teszi, amint hogy a nemzet igazi boldogítására nem is teheti, addig jogosan elvárhatja minden „a törvény oltalma alatt álló“ vallásfelekezet s ezek között elsősorban a kath. egyház, hogy ne kényszerítsék őt „államilag“ érvényesnek elismerni oly házasságot, amelyet nem tarthat annak s ne büntessék, ha az ily házasságból született gyermeket az egyház kizárolagos tulajdonát képező anyakönyvbe nem törvényesnek jegyzi be. Nem lehet jó azon törvény, amely egyenes provokáció az aposztaziára, pedig midőn az állam egy katholikusnak megengedi, hogy kath. házastársától elválhat, csak térjen át az akath. vallásra s azután még „érvényesen“ újra házasodhatik is, hozzá még katholikussal (1); ez határozottan az erkölcsstelenség belyegét viseli magán, s vagy féktelen szabadságot akar jelenteni, vagy valami érdeket előmozdítani. Igaz, hogy mi itt katholikus szempontból tüntetjük fel e törvények kárhozatos voltát, mert ép mi valjuk ennek legnagyobb kárát, de ha maguk az akatholikusok is jól megfontolják ez állapotot akkor lehetetlen, hogy őrüljenek neki. Tegyük fel ugyanis,

hogy a kálvinisták egy aposztatával többen lesznek. De kérdezzük, vájjon ő ugyanazon aposztazia árán nem köthet-e még vagy három „érvényes“ házasságot?

Ép azért midőn az állam az 1879. 40. t. ez. 60-ik §-ával sújtja a kath. papot akkor először, tényleg ellenkezésbe jön önmagával, mert egy oly egyházi jog érvényesítését bünteti, amely „a törvény oltalma alatt áll; másodszor, tényleg erőszakoskodik a „tökéletes egyenlőség“ alapján; harmadszor, mindez oly törvény megtartása érdekében, melyet ha a paritás elvén magyarázunk, úgy ép az ellenkezőnek jogosultságára következtethetünk.¹⁾

C)

A vegyes házasságokból származott gyermekek vallása.

Azon kérdésre, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek minő vallásban nevelendők, az 1868-ik terjedő időre, a jogtörténeti áttekintésben már megfeleltünk. Láttuk, hogy e tekintetben az 1790/91-iki törvény 26. cikkének 15-ik pontja részben határozott, részben pedig határozatlan kifejezést használ. Ha az apa kath. volt, akkor teljesen elég volt téve az egyház kívánalmának, de ha ő protestáns volt, akkor a törvény szerint igaz, meg volt a lehetőség arra, hogy az ő nemét követő gyermekek a protestáns vallásban nevellessenek, de ez az eset alig adta elő magát, mert mint tudjuk egyrérszről a vegyes házasságot csak a kath. plébános előtt lehetett kötni, másrérszről pedig a reverzalis lehetősége sem volt eltiltva, hanem inkább egyenes királyi

¹⁾ Hogy miért hangsúlyoztuk azt, hogy különbözetet kell tenni egy akatholikusból kath. vallásra áttért s egy katholikusból akath. vallásra áttért között; annak oka igen egyszerű. Ezen kulcs használata mellett ugyanis egy, a megkötéskor tisztán akath. vagy vegyes házasságban élő akath. fél új házasságának állami érvényességét, ha az előbbi, az akkor illetékos fóruma előtt fölbontattott, nem vitathatjuk el, még akkor sem, ha új házasságát katholikussal köti is meg, habár ez esetben egyházjogilag érvénytelen. Ugyanő államilag érvényes házasságot köt akkor is, ha az elválasztás ntán kath. lesz s egy akatholikussal lép házasságra, mert az esetben a kath. vallásra való áttérése ai akkor illetéket fóruma ítéletére visszaható erővel nem bírván, az állam öt olyannak tekinti, mint aki házaságkötésre való képességgel bir, habár az egyházi jog szerint ismét érvénytelenül.

Míg ha egy katholikusból akath. vallásra áttéret, ugyanígy ítélni meg, vagyis az 5 házasságánál is azon fórum illetékességét vindikáljuk, amelylyel a megkötéskor bírt, akkor a« előadott érvélssel ki tudjuk mutatni, hogy egy akath. ha akkor, midőn házasságot kötött kath. volt, de később aposztatálváo, házasságát fölbontatta, egy katholikussal, még államila g sem köthet érvényes házasságot.

rezolucziókkal érvényben fenntartva. Hogy később a protestáns erőszakoskodás még arra is vállalkozott, hogy ha a kath. plébános reverzalis nélkül nem adta őket Össze, úgy ő előtte esküdtek meg, sőt, hogy a kath. plébánosok között voltak olyanok, akik reverzalis nélkül is rendesen összeadták a vegyes párt, ezt már akkor említettük. Hogy továbbá úgy a plébánosok, mint a politikai hatóságok között voltak olyanok, akik az állami törvény biztosította előnyökkel nem sokat törödtek, hanem elnézték, hogy a gyermekek egy része protestáns vallásban neveltessék; ezt mutatja az 1792. szept. 25-én megjelent legfelsőbb udv. rendelet, melyben a következők foglaltatnak: *quemadmodum juribus evangelicorum articulo 26. 1791. iisdem attributa nihil decerpendum vult sua Majestas sacratissima, ita etiam ut ea, quae religioni catholicae competunt suum sortiantur effectum: in ea intervenit altissima ordinatio regia, ut praetitulatae Dominationes vestrae (parochi et magistratuales) educationi sobolium mitifi matrimonii quae seu ad praescriptum articuli 26. 1791, seu juxta reversales antea per parentes de se datas, quarum vigorem, cum illae hactenus abrogatae non sint, ultiro conservandum sua Majestas sacratissima decrevit; in fide catholica educandae sūt sedulo et accurati invigilari faciant.*¹⁾ Hogy ennek daczára a protestánsok ezentúl is folytatták a törvényellenes prozelitáskodást, mutatja 1844. 3. trv. czikk, melyben törvény utján iparkodtak biztosítani eljárásukat, úgy az illetéktelen összeadásra, mint a törvényellenesen akath. vallásban nevelt gyermekekre nézve. S habár ezen trv. czikkben a vegyes házasságok összeadására illetékes fórumául az állam már az evangélikus lelkipásztort is fölállítja, de a gyermekek vallási neveltetésére nézve semmiféle

¹⁾ Tokodj „Egyházi törvénytáráénak 1888-ban megjelent 8. kiadásában úgy hozza fel az 1790/91. törvényt s e helyet, mintha ránk nézve még mai napig is ez szolgálna mihez tartásai a gyermekek vallására nézve. Tudjuk, hogy Dr. Laurán-nak fejtegetései alapján, de azért mégis helytelenül tette. Nevezett publicistánk érvelése ugyanis, melyek a kath. egyház közigyi helyzetével s ezzel Összeköttetésben a vegyes házasságokkal foglalkoznak, megérdelemlik nygan, hogy az ember áttanulmányozza érveit, de bármily éles észssel legyenek is előadva > aki ismeri e napi kérdések jogtörténeti fejlődését századunkban, senkit meg nem gySzhafnek. Ha az elvesztett paradicsomba gondoljuk magunkat visssa, akkor o^oak sajnálnunk kell ugyant hogy a status quo antet, jó pozízionkat elvesztettük, de elvesztettük. És pedig nem azért, mert az 1848. és 1868-iki stb. törvényeket „magánkra vettük”, hanem mert az állam ránk is ránk adta. Expressie, „de jure“ mutatják ezt az 1868. 48. t. oz. és 1868. 54. t. ez. 28. 86; ft-ai, melyekben „római latin és görög szertartású katolikusokról“ is van szó. Ex uno disce omnes multa petit Phaeton. Azért tehát arra kérnénk a kanonok unit; aoiea meliori lia est ordinanda.

ujabb intézkedést nem tesz. Következőleg ezen időtől fogva, ha az akath. apa sem a fiu gyermekekről reverzalist adni, sem passzíva asszisztencia mellett összekelni nem akart, módjában volt ezt az akath. lelkész előtt is úgy egyházig, mint államilag érvényesen megtenni. 1868-ban pedig még ez az állapot is megszűnt, mert a már ismert 53-ik trv. cikk egészen újonnan s kimerítőleg intézi el a szóban lévő gyermekek vallását. Az ide vágó §§ok ezek:

12. §: a vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjoknak s a leányok anyjoknak vallását követik. A törvényenél ellenkező bármely szerződés, téritvény vagy rendelkezés ezentúl i s») érvénytelen, és semmi esetben sem birhat jogerővel.

¹³⁻ §^a: gyermekek vallásos nevelését sem a szülők bármelyikének halála, sem a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtathatja meg.

14. §: ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, mint amelyet előbb követett, a 7-ik évet még be nem töltött gyermekek nemök szerint követik az áttérőt.

15. §: a házasság előtt született, de az egybekelés által törvényesített gyermekek vallásos nevelés tekintetében a törvényesen született gyermekekkel egyenlő szabály alatt állanak.

16. §: házasságon kívül született s így törvénytelen gyermekek, ha atyjok által elismertetnek, hasonlóul a törvényes gyermekekkel egyenlő szabály alá esnek; ellenkező esetben atyjok vallását követik.

17. §: a jelen törvény életbe léptetése előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, amely az ily házaságok kötése idejében hatályban volt.

Ezen törvény tehát gyökeres változtatást is tesz, de határozottan rendezi is a hosszú idő óta húzódó kérdést. De kérdés hogyan? Nekünk katholikusoknak első sorban a reverzalis szempontjából kell méltatnunk, mint amely immár az állam előtt igazán érvénytelenné lett nyilvánítva. Hogy ezáltal mennyire megséríti az egyházat természetes jogaiban, ki nem tudná? Ismerjük a reverzalis miben létező, jogosultságát, célját, lelkiiismeretbeni érvényét, amelyek mind hangosan jelentik,

¹⁾ Az illető, ki e törvényt fogalmazta, valószínűleg protestáns volt, mert már a trv. ozikk ezime is „keresztyénekről“ beszél, vagy legalább is olyan akkor „reformer“, aki eltanulta a protestánsoktól, hogy az 1790/91-iki törvény után a reverzalis érvénytelen.

hogy ez az egyháznak föltétlenül és elengedhetlenül jogos követelménye. A kath. egyház ugyanis elveinek s így létjogának feladása nélkül nem adhatja beleegyezését az oly vegyes házasságba, melyben úgy a kath. fél hitének sérthetetlensége, mint a születendő gyermeknek a kath. vallásban való neveltetése nincs biztosítva. Maga a legfőbb törvényhozó, a pápa sem teheti ezt, mert már a természeti törvény tiltja azt, hogy valaki szükség nélkül tegye ki magát a bűnös hitközöny valamely legközelebbi veszélyének, annál linkább a vegyes házasságoknak, melyekben az egyedén kívül mások lelki üdve is forog szóban. Még azon esetben is, ha az akatholikus megadja a reverzalist, az egyháznak még mindig nem áll érdekében épen a veszedelmek közelsége s valószínűsége miatt dicsérni a vegyes házasságokat. Ép azért, ha nagyobb bajok kikerülésére el is tűri azokat, de soha sem ajánlja. Ha pedig az akath. fél már az által is kimutatja leendő hitvese lelki ügyében való beavatkozását, hogy reverzalist adni nem akar, akkor egyenes veto-ját hangoztatja nemcsak, hanem minden fegyverekkel igyekszik a kath. felet javulásra birni, amelyek lelki hatalmából kifolyólag a házasság körül felhasználhatók.

Ha minden hasztalan, akkor persze a brachium saeculare volna csak képes a bajon segíteni. De mivel ez nincs s a felek még reverzalis nélkül is készek összekelni s az állam erre fel is hatalmazza őket, akkor az egyház mint türelmes anya, habár fájlalja is a történeteket, de azért tudomásul veszi engedetlen alattvalójának házasságát, vagyis az általános törvény daczára is érvényesnek tekinti. Csak így érthető az e roppant engedékenység is, melyet a magyar katholikusok is tapasztalnak, midőn vegyes házasságukat az egyház még akkor érvényesnek ismeri el, midőn nem kath. plébános előtt lett az megkötle.

Ha tehát már az is sajnálatos helyzetet teremt az egyház számára, ha az állam senkit sem kötelez arra, hogy az egyház elveivel ellentében ne kötessék házasság, mennyivel inkább szomorú azon törvény, amely nemcsak megtagadja a reverzalis pártfogol ásat még azon esetre is, ha az akath. fél kész azt megadni, hanem a gyermek vallásának meghatározásában oly törvényt hozott, amely az egyház és a szülők természetes joga érvényesíthetésének elejét veszi. Minthogy azonban az egyház egész észszerűen tételezte föl, hogy az állam e törvényt csak annyiban akarja érvényesíteni, amennyiben a szülők nagyobb tekintélyű jogával nincs egyenes ellenkezésben, azért a kath. lelkészek

figyelmen kívül hagyva a törvény abbeli rendeletét, hogy a reverzalisok érvénytelenek, azt az akatholikus féltől minden kérték, kérík s valahányszor ilyen reverzalis értelmében, vagy egyáltalán szabad akaratból oly gyermeket hoztak, aki a § szerint nem kath. lett volna, azt szó nélkül megkeresztelték. Tehették pedig ezt azért, mert a föntebb említett észszerű föltételezés mellett a 12-ik § jogosultságát még más okokból is kétségbe vonhatták. Ha ugyanis a modern állam, a kath. vallást szintén azok közé sorozza, amelyek a törvény oltalma alatt állnak, akkor ebből okvetlenül következik, hogy egy katholikusnak s egy akatholikusnak hitelvi szempontból elbírált ténykedését nem lehet azonosítani.

A kath. fél, midőn vegyes házasságra lép, hitének gyakorlati megtagadása, tehát a legnagyobb következetlenség, vagyis bűn nélkül nem egyezhetik bele abba, hogy összes gyermekei más vallásban, mint a kath. neveltessenek. Ép úgy nem egyezhetik abba, hogy gyermekinek egy része más, mint az Ő egyházához tartozzék. Már pedig a 12-ik § ily megengedhetlen, gyűlöletes, nyomasztó helyzetbe juttatja őt. De, dato non concesso, hogy hajlandó volna e bűnre, kérdezzük, vájon igazságtalanul járna e el az állam, midőn egy „vallásfelekezet“ általános érdekeinek oltalmazására oly törvényt alkotna, amely a szenvedélytől vezetett egységek engedetlenségének útját állja? Azt hisszük nem, legalább addig nem, míg az illető különben kath. akar lenni.

Egész máskép van a dolog az akatholikussal. Az Ő részükről semmi lényeges nehézség sem forog fenn, amely az általuk adott reverzalisból lelkei ismeretükre, háramlanék. Hisz most kényszerről sem morális, sem törvényes szempontból nem lehet szó. Ő lelkismeretében nyugodtan megengedheti, hogy gyermekei katholikusok legyenek, mert az Ő vallása szerint az ember csak higyjen erősen, ez üdvözítheti őt, bármely „keresztyén felekezethez“ tartozzék különben. Azt sem mondhatja már, hogy csak azért is megadja a reverzalist, mert különben államilag sem köthet érvényes házasságot. Egyszóval az Ő lelkismereti szabadságában semmi kár sem esik, ha kath. vallású választottjának kedvezéért meg adja azt a biztosítékot, amelyről ez le nem mondhat s amelyet Ő minden lelkismereti furdalás nélkül megadhat.

Tehát a kath. lelkészek méltán tételezték fel az államtól, hogy a gyermekek vallásában az állam nem akar erőszakosan eljární, hanem tiszteletben fogja tartani a kath. egyház álláspontjára helyezkedő kath. szülő jogait úgy, mint érintetlenül hagyja az akath.

fél szabad cselekvési képességét. Ennek alapján helyesen tételezték fel azt is, hogy a 12-ik § csak azon esetben akar irányadóul szolgálni, midőn a szülők jogai köré nem élnek. Mert az megtörténhetik, hogy a szülők közös megállapodásra nem jutnak, hanem minden nagyobb előrelátás nélkül az akath. lelkész előtt összekelnek. Ez esetre persze a törvény intézkedése pótolja a szülők hanyagságát, vagy rossz akaratát. De foltéltelenül élébe vágni minden jognak s egyedül az állami omnipotenciából indulva ki még a lehetőséget is kizárti annak, hogy a kath. a bűnt elkerülhesse, az akatholikus pedig jogával élhessen, ez sérelem úgy a természeti, mint a pozitív egyházi törvény ellen. Amely sérelem annál méltatlanabbul éri az egyházat akkor, midőn az akatholikus fél nem őszinte. Azon körülmény ugyanis, hogy az állam a reverzalisokat teljesen érvénytelenítette, az egyháznak nem egyszer keserűséget szerez, mert ez által az akatholikusnak, (távol legyen tőlünk a gyanúsítás), meg van adva a lehetőség arra, hogy az egyházat kijátszhassa. Hányszor történhetik meg, hogy az akath. fél minden megígér, csakhogy kath. vallású jegyese kedveért a plébános előtt kelhessenek össze; de a mai nap egyedül egyéni karakteren nyugvó szóbeli, vagy akár írásbeli biztosíték később, ha együtt vannak, rossz akaratulag elhanyagoltatik r. És vájjon tehet-e ilyenkor az egyház valamit? Rendelkezik e eszközökkel, melyekkel a szószegő akatholikust ígéretének beváltására birja? Pedig itt ismét ott vagyunk, hogy az állami törvényt ostromoljuk, amely az ily cselfogásnak szabad tért enged. Mily méltatlan sors éri a kath. egyházat, midőn az utolsó protestáns ember is csalárdággal élhet vele szemben; midőn dispensaczióját, kegyszereit, szertartásait oly ember szavára építve osztogatja, aki alattomban kineveti. Pedig ha az állam megvédelmezi egy közjegyző által kiállított okmány érvényét, akkor azt hisszük, hogy a kath. egyháznak tartozó oltalom ellen sem vétene akkor, ha a rajta alattomosan s kikerülhetlenül elkövetett sérelmet megtorolná az által, hogy a szavahihetőség, az adott szó szentségének érdekében egy törvényt alkotna s nem hagyná el az egyházat, midőn tétlenül kell néznie a törvényeivel s elveivel üzött játéket. De ez még nem minden. Szívesen fölteszszük, hogy az akath. fél, hűen az adott reverzalishoz, gyermeket nem különbség nélkül a kath. plébánosnál keresztelteti, katholikus nevelésben részesíti, kath. iskolában

járatja. De kérdés, a „törvény“ nem gátolja-e természetadta jogainak gyakorlatában? Nagyon is. E §-nak föltétlen értelemben való érvényesítése az állam részéről, meghiúsítja minden jogos feltevést, amelyből az egyház is, de a szülők is kiindulva, összes gyermekéket a kath. vallásban akarják neveltetni. Egy konkrét példa megvilágítja a helyzetet. Egy prot. apa, aki kath. nővel vegyes házasságban élt, fiát egy konviktusba akarta beadni, melybe csak katholikusok vétek fel. A fiu a keresztelő levél szerint kath. pap által lett megkeresztele, az apa állítása szerint csak katholikus hitoktatásban lett részesítve. Igen ám, csakhogy azért vagyunk protestánsok, hogy protestálunk, gondolta magában a magas állású apa fiát szemmel kisérő prot. lelkész. Alighogyan megtudta, hogy a gyermek kath. intézetbe készül, ahol gimnaziális tanulmányait is végzendő volt, azonnal gondoskodott arról, hogy a deák a hittanból „államilag érvényes“ jegy szerzésére a református vallásból is nyerjen oktatást. Az apa, hogy gyermekének tisztán kath. neveltetését biztosítsa s hogy a kath. intézetbe való felvételét kieszközölje, kész lett volna mindenre, ami által a „törvény“ nyügétől megszabadul. De hiába, át nem téphetett, mert a 14-ik §-t már nem vehette igénybe, de a 2 ik § utján sem lehetett még segíteni. Végre is mit tehetett egyebet mint belenyugodni abba, hogy fia föl nem vehető, s hogy az államilag érvényes jegy miatt a pásztor oktatása el nem kerülhető. Íme egy sérelmes példa arra, hogy a „bölcse“ magyar törvény mily tiszteletben tartja az egyház elvitáthatlanul jogos követelését s a szülők természeti jogát. Egy példa arra, hogy a pásztorok élelmessége mennyeire meghiusítja a kath. anyakönyvbe való bejegyzés hatállyát.

És még ha csak így iparkodtak volna minden esetben eljárni, hogy ha t. i. a törvény alkalmazását a nekik ítélt gyermekekre nézve csak így egyes esetekben biztosították volna, még hagyján. Hisz végteré is sokkal többen vannak az oly vegyes házasságokból származott gyermekek, akikre ily formális jogi esetek hiánya miatt a szülők akaratával hárítatlanul érvényesül. Azután meg a protestáns pásztorokról is tudvalevő, hogy ők minden keresnek inkább, mint Isten országát s ha csak különös körülmények nem késztetik, nem sokat törődnek azzal, hogy a vegyes házasságokban élő híveiknek a törvény útján biztosított gyermekei hol neveltetnek.

De annál többet hirdették kezdettől fogva az „elkereszte-

léseket“, mint amelyek mindmegannyi „sérelmet képeznek az országos törvényekben biztosított protestáns érdekekkel szemben.“ Évi gyűléseiken 1868. óta folyton hangoztatták a kath. plébánosok illetéktelen elkeresztelesein, követelve a törvényhozó testülettől, (amelyben persze ügyük biztosítva volt), hogy alkalmas törvény útján akadályoztassák meg az „elkeresztelest.“ Folytonos feliratuknak lett is foganatja, mert az 1879. 40. t. ez. 53. §-ában törvénynyé vált a „csapda parafus,“ amely így hangzik: aki életkorának tizennyolcadik évét még be nem töltött kiskorú egyént az 1868. 53. t. ez. rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe fölvesz: két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Hosszú volna előadni mi minden történt napjainkig e §-us létrejöttével, azért csupán a főbb mozzanatok konstatálására szorítkozunk. Tehetjük pedig ezt annál is inkább, mert e kérdés, melyről szólunk ép ez időben egy ujabb stádiumba jutott, a jelen 1890. évi febr. 26-iki miniszteri rendelettel, amely, mint minden eddigi törvénynél és rendeletnél sérelmesebb intézkedés, méltó indignaczióval fogadtatott. De lássuk előbb az 53-ik §-t. Elmondhatjuk róla, hogy mindenre inkább alkalmas, mint az elkereszteleseket jogosan megakadályozni. Mint a febr. 26-iki rendelet hallgatagon be is ismeri, kisült, hogy e § úgy amint szövegezve van, *aem alkalmazható* azon kath. plébános ellen, aki egy vegyes házasságból származott gyermeket megkereszettel, öt az anyakönyvbe bevezeti, (ha esetleg mint kisded meghalt, eltemeti), az anyakönyvi kivonatot pedig az akatholikus lelkészhez át nem küldi, sőt ha követeli, megtagadja; habár az illető kisded az állam által a 12-ik §-ra való tekintettel nem is a kath. egyház tagjai közé számíttatik is. De ez az eredmény, nem csekély bántalmak s meghurczoltatások után lett mégállapítva. Alig hogy e § törvényerőre emelkedett, a protestánsok ujjongtak aifeletti örömkben, hogy immár be is csukathatják a kath. papokat, ha a 12-ik § ellen többé keresztni merész kednek. Ezen időtől fogva egymást érték a föladások a papság ellen, hogy „megérdemllett büntetésben részesüljenek.“ öt év múlva, 1884. jul. 11-én segítségükre sietett Trefort vallás és közoktatásügyi miniszter is, aki 24,727. sz. rendeletével hasonlókép az 53. §-t iparkodott érvényre emelni. De minden hiába volt, mert a felső bíróságok egymás után hozták egybe hangzó Ítéleteiket, amelyekben, daczára a pásztorok hivatottságának daczára a kiadott minisz-

terí rendeletnek; daczára az alsó (többnyire protestáns) bíróságok marasztaló ítéleteinek; a királyi tábla úgy, mint a kir. kúria következetesen kijelentette, hogy a kath. papok föntebb említett ténykedései nem alkotják meg a vágadt kihágás tényállandékát, vagy egyéb fenytő utón büntetendő cselekményt. De a püspöki kar sem nézte tétenül e § okozta igazságtalan helyzetet, hanem magasabb hivatásához mérten, mindenjárt kezdetben iparkodott odahatni, hogy a lelkészsdő papság e türhetlen helyzete meg legyen változtatva. 1880-ban Rómába folyamodott, hogy Ő Szentsége után találtassék módozat arra nézve, hogy e §-al szemben egyrérszről megvédelmeztessek az egyház föltétlenül jogos követelése, a hit veszedelmének elhárítása, másrészről a papság megmenekülhetne a zaklatásoktól, melyeknek ha a helyzet változatlan marad, mindegyre ki van téve. De a kongregaczio ugyanazon évi jul. 21-én adott válaszában!) kifejtette, hogy midőn Ő szentsége készségesen át látja a bajokat, melyeket a nevezett § úgy a hívek lelki üdvének, mint a papság hivatásából folyó lelkismeretes működésnek okozott; egyúttal nincs abban a helyzetben, hogy a fölvetett módot, melyen a püspöki kar a bajt elháríthatni reméli, helyeselje, megengedje, vagy csak türje is. Előre bocsátja a korigregaczio az egyház ismert álláspontját a vegyes házasságokkal szemben s ebből mintegy folyományképen föltünteti, hogy a vegyes házasság tilalma alól csak akkor szabad fölmentvénnyel adni, ha a) mindkét fél, különösen az akath. Őszinte biztosítékot nyújt az egyháznak első sorban az iránt, hogy az összes gyermek minden kivétel s megsorítás nélkül a kath. vallásban fognak neveltetni, b) ha az egyházi hatóság legalább erkölcsi bizonyossággal bir arról, hogy ez a kaucchio a jelenben Őszinte, a jövőben pedig valósággal meg fog tartatni c) ha a reverzalis a törvény daczára a szükséges nyilvánossággal bir, amennyiben t. i. botránytói egyáltalában tartani nem lehet.

Ebből aztán önkényt következik, hogy: „remedium obtainendi facultatem, qua licieat cum sponso vei sponsa cath. in vetítő mixtae religionis nupturientium dispensare et benedictionem etiam nuptialem impertiri in iis saltem casibus, in quibus ex recte cognita partis catholicae, imo utriusque sponsi mente et voluntatis

¹⁾ Rosk. id. m. VII. Mon. 1556.

efispositione sperare potest fore, ot cath. educatio pro poese tribaftur proli etiam illi, quae vi legis civilis haud catholice educanda foret, etiam si sua forma sive baptismo hac intentione impertito, sive alio *adu externo* ad ecclesiae sinum non recipereatur: illud tale visum est Emmis Patribus ut ab eadem s. apostolica sede nedum permissum, sed neque tolerari unquam possit.“ Miután tehát semmi módon sem remélhető az, hogy a panaszolt §. alkalmazásával az akath. fél jóakaratában leledző remény a gyermeket kath. nevelését biztosítja, sőt ellenkezőleg alattomban értetődik, hogy a gyermeket egyszerre az akath. lelkész által fog megkereszteltetni s így a szektához tartozni; azért a fölvetett mértékben elfogadott biztosíték a gyakorlatban semmiré redukálható, sőt közvetett biztosíték volna az eretnek szekta számára. És habár a törvény nem engedi meg a reverzalisokat, de büntetést sem szab a papra, ha vesz; a plébánosok elmulasztatlan kötelességüknek ismerjék azt követelni, különben a felek sem dispensaciót nem nyerhetnek, sem egyházi áldásban nem részesülhetnek. A keresztelel miatt kiszabható büntetésre nézve pedig kijelenti a kongrezaczió, hogy „parochi pro religione poenas patienter potius sustinere parati sint, tpiam proprio officio et ministerio decesse.“ Azért megparancsolja, hogy ne praetextu vitandi poenas a lege civili sancitas contra sacerdotes in Ecclesiae sinum *recipientes eos*, quos ipsa eadem civilis lex sectis haereticorum devovet, aliquam respuant sive a baptismo sive a cath. educatione sive a ceteris sacramentis; quinimo..... si quando connubium sine cautribus necessariis initum fuerit, non propterea conjugem catholicum negligant, sibique ac suo peccato relinquant, sed studeant eum ad poenitentiam adducere, ut suae obligacioni quoad catholicam educationem proli, quantum potest satisfaciat: quod quamdiu non praesterit, aut saltem sincere promiserit, sacramentis suscipiendis utique temparatus censeri debet. Omnem denique dent operam, ne unquam accidat aliquem perire ex ministrorum incuria et negligentia. Egyúttal felhívja ő szentsége a püspöki kart, hogy vállvetett igyekezettel hassanak oda, hogy a törvényhozás a sérelmes §-t megváltoztassa.

Ezen tanácsot a főpapság úgy, mint az alsó megfogadta, s míg az első ugyanazon évi nov. 8-án egy fölterjesztést intézett a kormányhoz, addig az utóbbi százával küldött a kérvényeket az országgyűléshez; de foganatja egyiknek sem lett, mert Tisza Kálmán

miniszter elnök döntő fetszóllásai mindenki helyen meghiúsították az óhajtott sikert.¹⁾

Időközben egy váratlan fordulat következett be. A felső bíróságok ugyanis valahányszor egy kath. papnak az 53-ik §-ra való hivatkozással történt vádoltatása forgott szóban, minden fölmentő ítéletet hoztak, amely ítéletek megokolása az összes említett ténykedésekre nézve kimutatja, hogy az 53-ik § helyes magyarázata szerint azok semmiféle fenyítő utón való büntetendő cselekményt nem képeznek.

És miután manapság birói ítéletek folytán erre a §-ra való hivatkozással csakugyan meg is szűntek a zaklatások, azért elégsgesnek tartjuk csak föltüntetni azon érveket, melyekre a felső bíróságok ítéleteiket alapították. Tehetjük pedig ezt azért, mert e §-nak az ismert ténykedésekkel való kapcsolatba hozatala, a Csáky-féle ujabb rendelettel hivatalosan is levétetett a napirendről. De lássuk most az érveket, melyek a legújabb fázist előkészítették.

Midőn a kath. pap megkeresztel egy vegyes házasságból született olyan gyermeket, aki a 12-ik §-ra való tekintettel az állam által nem tekintetik katolikusnak, akkor nem vét a szóban lévő 53-ik § ellen, mert: ezen § nem az egész huszonnégy §-ból álló 53-ik trv.-czikk rendelkezéseinek szankciója akar lenni, hanem csak az, hogy a rendes áttérést szabályozó 1—8 §§ okát a büntető törvénykönyvvel összefüggésbe hozza. Hogy pedig ez igaz, mutatja az ugyanazon 40. trv.-czikk 52. §-a, amelyben egyenesen hivatkozás történik az 53. trv.-czikk 19. ik §-ára, s száz frtig terjedhető pénzbüntetéssel sújtja azokat, akik a hivatolt §-nak az ünnep és vasárnapra vonatkozó intézkedését megszegi. Ugyanilyen speciális megszorítást involváló intézkedés történik az 1880. 37. trv.-cz. 2-ik §-ában is.*.) Ha ez áll, akkor az 53. §-t nem lehet *mindazok* ellen alkalmazni, akik az egész 53. trv.-czikk ellen vétenek, hanem szükséges, hogy amint az 1879. 40. trv. 52-ik §-a az 53. trv.-czikk 19-ik §-ára intézkedik, úgy a 12-ik § ellen vétőkre is speciális büntetés szabassék. Ilyen pedig nem létezik, mert a szóban levő 53-ik § csak azt bünteti, aki egy életkorának 18-ik évét még be nem töltött

¹⁾) Bírebben lásd: Dr. Hantáitól Religio 1883. éri. 5—7. sz.

²⁾) E § t. i. hatályon kívül helyezi a törvényeknek, rendeleteknek, szabályoknak és szabályrendeleteknek rendelkezett, továbbá a szokás jognak minden megállapításait, melyek a magyar büntető törvény könyvek intézkedéseinek tárgyat képesti valamely cselekményre vagy mulasztásra büntetést határoznak.

kiskorú egyént az 1868. 53. trv.-czikk rendelkezése ellenére, más vallásfelekezetbe fölvesz. A szó „más“ kétségbe vonhatlanul bizonyítja, hogy itt *csak* az áttérést szabályzó 1—8. §§-ok ellen vétők vannak büntetve. Ahhoz tehát, hogy egy vegyes házasságból született gyermeknek, a 12-ik § ellenére történt megkreszteltetése b ü n t e t h e tő legyen, színtén ad hoc törvény kellene. Mig ez nincs, addig a kath. pap ebbeli ténykedése államilag törvényellenesnek kvalifikálható, de nem kihágásnak vagy fenyítő utón b ü n t e t e n dő cselekménynek.

A másik érv, melylyel a bíróság él, az, hogy egy kisdednek a kath. pap. általi megkereszsteltetése nem derogálhat a 12-ik § föltétlenül érvényes erejének már csak azért sem, mert a keresztelés által nem „más felekezetbe“* veszi föl, hanem csak egyszerűen fölveszi az általános keresztenységbe, amelyben az illetőnek konkrét „felekezete“ az állam előtt csakis az lehet, amelyhez a 12 ik § alapján tartozik. Ez érv alkalmazásánál azonban vigyázni kell, mert ha ezen tételel valaki dogmatikus igazságnak tartaná, akkor határozott tévelybe esnék. Trefort rendelete pl. Így tünteti fel s azért érvel azután, hogy ha a papság e birói magyarázat folytán érvényre emeltek látszó nézet előnyeit elfogadta, akkor „elismerte a feltevést, hogy a lelkész a gyermeket az azon végrehajtott keresztelés által nem a maga felekezetébe vette fel,“ miből persze azt hozza ki, hogy a keresztelési bizonylat az illetékes egyháznak szolgáltatandó ki. De bármennyire hálásak vagyunk is a bíróság jóakaratáért, azért tagadjuk mi azt, hogy a kath. pap midőn keresztel, csak holmi universumba veszi fel a kisdedet. Igen beveszi ebbe is, mert azok közé jutattja, akik érvényes keresztelés által az eredeti bűntől megszabadultak. De a kath. hit szerint nem csak ezt eredményezi a keresztelés, hanem a többi között azt is, hogy az által *egyúttal* tagjává, jogalanyává lesz azon látható társaságnak, melyet Krisztus alapított, a kath. egyháznak.¹⁾

Egyébként meg vagyunk győződve, hogy a bíróság a kérdés

¹⁾ És, mint alább látni fogjuk, éppen ebből a szempontból határozottan pálcázat kell törönünk a legújabb Csáky-rendelet fölött, mert a kath. pap, ha egyszer egy kisdedet a kath. egyház tagjává aratott, azt 6, ha következetes akar maradni hitéhez, semmiréle kerülő úton semmiréle „hivatalos“ czímen át nem juttathatja egy az egyházon kívül álló szektába, vagy ha úgy tetszik, felekezethez. Szabjon bár a kath. egyház „oltalmá“ hirdető modern állam kath. ministere az egyház szolgáira rendőrileg behajtandó erős büntetéseket, azt nem fogja kivihetni soha, hogy egy hithű kath. pap inkább fog félni az 6 rendeletétől, mint Kxisxtm parancsának teljesítésétől, aki azt paxanosolja: baptisate.

dogmatikus elbírálására nem is gondolt. Erre mint illetéktelen nem is gondolhatott. S hogy mégis használta ez érvelést ily alakban, azt a §§-ok okozta dilemma teszi érthatővé. Neki a 12-ik s az 53-ik §-t szembe állítva nem is lehetett máskép érvelni mint így: miután a 12-ik § *föltétlenül* (tehát a kath. pap hite daczára is) kötelező, azért *államilag* egy kisdednek a kath. pap által történt megkereszteltetése nem azonos a kath. egyházba való fölvétellel. Hozzá tehetjük: amennyiben a kath. pap hite, hogy a megkeresztelt kisded kath. lett, gyakorlati kifejezést és megvalósulást a 12-ik §-al szemben csakis addig nyer, míg a § szerint illetékes szekta lelkésze, alkalmas esetben az illető gyermek fölötti törvényes joghatóságát nem érvényesíti. Így fogva fel a bíróság gondolkozásmódját, el kell ismernünk, hogy a törvény minden kétséget kizáró betűjére támaszkodva, igen helyesen azt következtethette, hogy nem lehet büntetni a kath. papot, mert a) az 53-ik § nem a „keresztelést“ rendeli büntetni, hanem a „fölvételt“; b) mert ha azt hiszi is az a kath. pap, hogy ő a megkereszteiés által „fölveszi“ a kisdedet, de nem egyik felekezetből a „másik“-ba, hanem csak mintegy alapjában a keresztenyek közé juttatja, akik alatt ő, mint kath. pap értheti ugyan a kath. egyházat, de egyúttal azt is kell tudnia, hogy e hite a kérdéses gyermekre mindenkorral elveszti gyakorlati értékét, valahányszor az állam törvénye s az ő hite közti kenyértörésre kerül a sor.

Midőn tehát a bíróság azon érvvel is él, hogy a kereszteny szülőktől származott gyermeknek megkeresztelése más felekezetbeli pap által, mint amelyhez a gyermek nemét tekintve a törvény szerint tartoznék, nem azonos az illető gyermeknek a keresztelő lelkész felekezetébe való felvételével; akkor nem lehetett szándékában hittani szempontból ily nyilatkozatot tenni s ezt ily szempontból „érvényre emelni“ mint Trefort miniszter gondolta, hanem csak azt jelentette ki, hogy az illető kisked, tekintet nélkül a keresztelő lelkész *privát hitéra*, amely esetleg a gyakorlatban megvalósulhat, az *állam törvénye* szerint nem azon felekezetbe vétetett fel, amelyhez a lelkész tartozik. Ezen bírói nyilatkozatnak, vagy magyarázatnak előnyeit pedig a kath. papok annál is inkább elfogadhatták, mert hisz ők a törvény szerint maguk is jól tudják a fenti nézet államilag igaz voltát, amelyre azonban magasabb törvény létében, ha egy kisdedet keresztelőre hoznak nem lehetnek tekintettel. Innen van, hogy ők Krisztus parancsát követve az emberi törvényre való tekintet nélkül keresztelnek, a meg-

kereszteleltet katholikusnak tekintik s azt semmiféle emberi törvény előírása szerint egy szekta birtokába nem juttathatják, hanem várnak, míg vagy az illető maga nem változtat vallásfelekezetet, vagy az állam törvényének egyéb úton való érvényesülése, az ő közreműködésük nélkül, nem következik be.

Mindezekből pedig ismét az következik, hogy míg a magyar törvényben nincs az kimondva, hogy a vegyes házasságokból született gyermekek csak azon felekezet lelkésze keresztelheti meg, amelyhez a gyermek a 12-ik §-a alapján tartozik, sőt erre büntetés nem lesz szabva, addig nem lehet még azt sem mondani, hogy a kath. papok egy közvetlen törvényt szegnek meg. Mert ezidő szerint az által, hogy a kath. pap a föltett esetben keresztel, csak mintegy nézetkülönbség származik közte s az állam között s mindenkor míg az állam a saját törvényére alapított nézetnek egy külön, ad hoc törvény utján érvényt nem szerez, addig a kath. pap az 53-ik §-nak a keresztelestre való illetéktelenségét tudván, abban a helyzetben van, hogy akadálytalanul keresztelhet. Hogy azon esetben, ha ily törvény léteznék, mit tenne egy kath. pap, azt fölvetni is fölösleges.

Hogy a felső bíróság ezen érveknek természetes folyományaként az anyakönyvezést és a bizonylatnak át nem küldését, sőt mentagadását szintén nem minősítette a vágadt kihágásnak vagy egyéb fenyítő utón büntetendő cselekménynek; azt fejegetni újra nem szükséges. Az tény, hogy az ítéletek következetesen egybehangzók voltak s daczára Trefort miniszter 1884-ben közbejött rendeletének, amelyben a bíróság ítéleteinek megokolását ügyeimen kívül hagyva a protestánsok érdekeiért száll sikra; a bíróság megmaradt ítéletei mellett, sőt ez által a miniszteri rendeletet az 1879. 4°« trv.-cz. 7-ik és 10-ik §§-aiban biztosított jogánál fogva hatályon kívül helyezte. Egyedüli intézkedés, amit a királyi tábla 1888. máj. 9-én 10,948. sz. alatti ítéletében a Trefort-féle rendelet alapján tett, az volt, hogy mivel Kern Gyula márkusfalvi róm. kath. plébános abbeli ténykedése, hogy a bizonylatot mentagadta, fegyelmi eljárás tárgyát képezheti; az I. bíróság ítéletében hivatkozott miniszteri rendelet értemében pedig a kereszteknek az ág. ev. hitvallású anyakönyvbe való bejegyzése is szükséges volt, ehhez képest utasítandó volt az I. bíróság, hogy az ítélet jogoszerűvé válta után ugyanazt vádlott egyházi felette hatóságával, valamint a megyei közigazgatási hatósággal is közölje,

Ezen eredmény azonban a gyakorlatban úgyszólvan semmi, mert természetes, hogy a protestánsok eredeti célcíknak elérésére, a bizonylat átküldésére, a kath. pap egy házi felettes hatóságának közreműködését hiába is próbálták volna igénybe venni; á közigazgatósági hatóság pedig szintén nem vállalkozott volna arra, hogy a protestáns pásztorok kedveért másra se törje a fejét mint azon, hogy micsoda czimen kérjen a kath. papoktól bizonylatot csak azért, hogy ha megkapta, azt a protestáns lelkész kezébe nyújtsa. Annál kevésbbé vállalkozhatott e szaporátlan munkára, mert a kath. pap, ha rájön, hogy miért kéri a bizonylatot, azt megfogja tagadni; § pedig, melynek alapján ellene ezért fegyelmi eljárást indíthatna, nincs.

A nagy számú birói Ítéletek közt 1882-ban egy olyan is volt, amelyben az ismert ténykedésekben kivöl a kath. pap azért is vádolta, hogy a 12-ik § szerint nem hozzá tartozó megkereszttel, de nem-sokára rá meghalt gyermeket eltemette s úgy a keresztelelő, mint a temetési tényeket anyakönyvezte. De az ítélet e részben is fölmentő volt, mert mint a kir. tábla 18,463/1882. jul. 4-én hozott Ítéletében mondja: „ezen kisded temetése egyáltalán nem eshetik a kbtk. 53. § súlya alá, mert meghalt egyénre nézve sem felvétel, sem áttérés valamely vallásfelekezetbe nem képzelhető. Minthogy a meghaltnak bármely vallás szertartása szerinti temetése semmiféle törvény, rendelet, vagy szabály által büntetés terhe alatt nem tiltatik és nem volt tiltva, a btk. 1. § értelmében vádlottnak ezen cselekménye nem büntethető. Ehhez képest vádlottat a vág alól fel kellett menteni“ Azonban ne feledjük, hogy ezen Hélet kizárolag arról nyilatkozik, hogy a temetés, mint ténykedés büntetendő cselekményt képez-e, vagy nem. Mig, ha arról kellett volna ítéletet mondani, hogy ezen gyermek az állam szerint milyen „felekezethez“ tartozik és így melyik melyik felekezet papja lett volna illetékes öt eltemetni s az ezért járó stólát beszedni; akkor szerény véleményünk szerint a bíróság a 12-ik § alapján az akatholikus lelkész illetékességét állapította volna meg.

Az a jogállapot tehát, melyet a felső bíróság létre hozott, midőn az 53-ik § konkrét esetekben való alkalmazhatóságára nézve megállapította az alapot, egészen türhető volt, mert ha egyszer el volt döntve, hogy a kath. pap az 53-ik § illetéktelensége folytán, a kath. pap a szóban levő ténykedésekért, az abban megállapított büntetéssel nem sújhataló;. ha továbbá, nincs más törvény, amelyre

hivatkozni lehetne, hogy a 12-ik § ellen vétő kath. pap elítéltethessék; akkor a kath. papnak szabad keze marad arra, hogy azon ténykedéseket a szülők természetes jogának alapján, az állam igazságtalan törvényével szemben tovább is végezhesse anélkül, hogy azokért csak zaklatásnak volna is kitéve. Hiszen a protestáns pásztor, ha egyszer úgy is tudta, hogy denunciálása eredménytelen, nem is kísérletté többé meg, hogy egy biztosan elvesztendő pörnek tegye ki magát.

Hogy mindenmellett nem maradtak télenül, s tevékenységük nem maradt eredménytelenül; megmutatták a bekövetkezett események.

Csáky Albin az új kultuszminiszter ur, hogy új állását elfoglalta, e kérdésre is kiterjesztette figyelmét. Dicséretére legyen mondva, mi előtt intézkedett volna, nem mellözte az ország herczegprimásának Simor János ÓEminencziájának magas tanácsát. Előzetesen egy tervezetet küldött Esztergomba, melyben jelezte, hogy mily utón kívánja ő hathatósan is, meg igazságosan is elintézni e sokat hánnyogtatott kérdést. A bíboros Főpap e jóindulatú megkeretés folytán két levelet is intézett a miniszter úrhol, amelyben azon meggyőződésének ád kifejezést, hogy a birói magyarázatok folytán létrejött helyzet elviselhetőbb, mint az, mely be fog következni, ha a miniszter a kontemplált rendeletet ki fogja bocsátani. E leveleket itt bővebben fejtegetni nem akarjuk, mert dús tartalmoknál fogva oly fontosaknak tartjuk, hogy egész terjedelemben kívánjuk azokat itt mellékelni.¹⁾

Azért áttérünk mindjárt magára a megjelent rendeletre,²⁾

¹⁾ Lásd a függelékben.

²⁾ Szó szerint következőleg hangzik: A vallás és közoktatási m. kir. minisztériől. 10086. szám. Az 1868. LIII. tcz. 12. §-a világosan és félreérthetetlenül a vegyes házasságból származó gyermeket tekintetében akként intézkedik, hogy ezek nem szerint követik a szülők vallását, kijelentvén egyúttal, hogy ezen törvénnyel ellenkező bármely szerződés, törvény vagy rendelkezés ezentúl is eredménytelen és semmi esetben se birhat jogerővel.

A törvény ezen félremitgárázhatatlan intézkedése daczára számos eset fordult elő és fordul elő folyton, melyekben ker. lelkész oly gyermeket is megkereszttel, illetve megkereszettel, ki a törvény ezen rendelkezése szerint más hitvalláshoz tartozik. Habár ezen eljárás teljesen meg nem felel az idézett törvény intentiójának, mégis felmerülhet oly eset, melyben ilyen ténykedés a szülők határozott kívánsága vagy a helyi viszonyok és egyéb körülmények miatt indokoltak látszik, annál is inkább, mert a kir. Curia már ismételten az 1868. 1-lir[^] törvényozikkel szoros kapcsolatban álló 1879. XL. tcz. 63. §-ának oly birói magyarázatot adott, mely szerint maga a keresztelés ténye, még ha az 1868. LIII. toz. intézkedései ellenére oly gyermekekre vonatkozik, ki nemét tekintve a törvény értelmében más hitvalláshoz tartozik nem képez büntetendő cselekményt, mivel a keresztelés tónye egymagában nem praejudicál a törvény rendelkezésének.

De mindenmellett fennáll az 1868. LIII. toz. 12. §-a, melynek intézkedése teljesen illusoriussá válik, ha rendelkezése nem foganatosítatik, illetve ha a vegyes házasságból

amelynek egész valósága azt mutatja, hogy inkább akart ez-Trefort említett rendeletének „halotti búcsúztatója“ s Tisza Kálmán

származott gyermekek nemük szerint nem követik szülőik vallását. Ezen ozéralra pedig műlhatatlanul szükséges, hogy az illető hitvallás lelkész ha már a keresztelest tényét nem végzi, legalább a keresztelest! bizonylat megküldése által ennek a saját könyvébe való feljegyzetetés és későbbi intézkedés és nyilvántartás ozélpapírból nem szerez tudomást.

Hivatali elődöm még 1884. július 11-én 34727. számú köriratában az iránt intézkedett hogy mindenkor, valahányszor a lelkész oly gyermeket, ki a törvény rendelkezése szerint más hitvalláshoz tartozik, bármely okból megkeresztel, a keresztelest bizonylatot anyakönyvezés végett az illetékes lelkészhez a ténykedés után legfeljebb nyolc nap alatt és az 1879. XL. toz. 53. § ában megszabott büntetés terhe alatt áttenni el ne mulaszsza.

Mivel azonban egyszerűt a fentemlített közbejött bírói magyarázat következtében ezen intézkedés alapja megváltozott és így maga ezen intézkedés nagy részben tárgyalanná vált; másrész pedig az anyakönyvezetés körül felmerült sürfi panaszok orvoslást igényelnek, azért szükségesnek véltem a minisztertanács megállapodása értelmében egy az összes törvényesen bevett kereszteny hitvallások anyakönyvezető lelkészre egyaránt kötelező rendeletet. kibocsátani, melyet egyidejűleg az összes törvényhatóságnak is megküldök és melyet a következőkben van szerencsém a főtiszt. Főhatóságnak is tisztelettel megküldeni, sőrgöseu megkeresvén a főtiszt. Főhatóságot, méltóztassék az egyházi joghatósága alatt álló anyakönyvezető lelkésekkel szigorúan oda utasítani, hogy a szóban forgó figy szabályozására szükségesnek mutatkozott jelen rendeletemhez szorosan és pontosan alkalmazkodva különösen nekik meghagyni, hogy:

1. Mindannyiszor, valahányszor a lelkések bármely okból oly gyermeket megkeresztelnek, ki az 1868. Lin. toz. 12. §-ának rendelkezése szerint más hitvalláshoz tartozik, minden további megkeresés behatása nélkül a ténykedés napját közvetlenül követő nyolc nap leforgása alatt a keresztelest bizonylatot, az illetékes lelkésznek térti verény vagy kézbesítési könyv mellett hivatalból átküldeni tartoznak, tekintet nélkül minden bármely oldalról jövő intézkedésre vagy kívánatra.

2. Valahányszor bármely lelkész ily nemű itt körülírt ténykedést saját anyakönyvében feljegyzett, a keresztelest bizonylatnak az előző pontban meghatározott átküldése előtt úgy magán a keresztelest bizonylaton, mint a saját anyakönyvében a Jegyzet-észrevétel (obseratio-animadversio) rovatban műlhatatlanul felveendő és soha egyetlen esetben el nem hagyandó a következő hozzáadás: „Hivatalból áttétetett az N. N. lelkész hivatlnak, — hely — idő.“

3. Anyakönyvi kivonatok kiállítására, akár magán, akár hivatalos használatra kizártlagosan osak azon lelkész illetékes, kinek hitvallását az illető egyén, a törvény értelmében követni tartozik. Azért az előbbi pontban körülírt észrevétellel ellátott és az illetékes lelkészhez áttett anyakönyvi bejegyzés — mely bejegyzés az 1868. Tyn, toz. 12. §-ának reedelkezésén, hogy a gyermeket szülőik vallását nemük szerint követni tartoznak, mitsem változtathat és semminemű jogérvénynel vagy hatályjal nem bir — osupán egyházi ozélokra az illető hitvallás belső ügykezelésében használható fel. Ezen anyakönyvi bejegyzésekkel sem . magán, sem hivatalos megkeresésre, sem statisztikai, népszámlálási, ujonoz állítási vagy egyéb hasonló adatok összeállítása, sem végre köz- vagy magánjogi kérdések körül felmerült, p. o. házassági, örökössödési stb. ügyek érdekében kivonatokat kiállítani nem szabad.

4. Ha a keresztelest lelkész az előbbi pontokban meghatározott rendelkezéseket, vagy tilalmakat megszegi, amennyiben cselekménye vagy mulasztása a törvények szerint súlyosabb büntetés alá nem esik, kihágást követ el és 10-50 frtig, ismétlés esetében 100 írtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ezen kihágásokban az 1880. XXXVH. tozben, valamint az ennek alapján 1880-ik éti augusztus hónap 17-én 38547. sz. a. kiadott belügyministeri rendeletben megjelölt hatóságok az ott előírt eljárás szerint ítélnek,

„hattúdala“¹⁾ s howátezzük Szilágyi egyházpolitikai „programulja“ lenni, mint Csáky miniszternek a katholicismus üldözését czélba vevő ténykedése. Ezen kvalifikációk már elégé inszinuálják, hogy a bíboros herczegprimás meggyőző érvelésével szemben „a miniszter tanács megállapodása“ mégis csak az lett, hogy a katholicismus Magyarországban a protestánsok érdekében, törvénytelen utón, egy eddig hallatlan méltatlanságban részesült.

Hogy a protestánsok érdekében lett kibocsátva, azt senki sem tagadhatja, mert Ő Eminenciájának a herczegprimásnak levelei nyilván hirdetik, hogy a felső bíróság által számunkra teremtett helyzet, vagyis a régi állapotnak meghagyása türhetőbb, mint az akkor csak kontemplált, s most 1890. febr. 26-án tényleg kibocsátott rendelet által teremtett helyzet.

Hogy törvénytelen utón érte az egyházat e rendelet annak egyszerű oka az, hogy nem áll a törvény alapján. A miniszter ugyanis rendeleti utón, csak két feltétel alatt minősíthet valamely cselekményt vagy mulasztást kihágásnak: a) hogy a rendelet „valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszegésére“ vonatkozzék. Ezt nyilván kimondja a btk. 1. §-a; b) hogy a miniszteri rendelet a törvénynyel összeütköző intézkedést nem állapithat meg. Ezt pedig ugyanazon btk. 7. §-a mondja. Már hogy a Csáky-rendelet minden föltételel nélkülözi, azt könnyen belátja az, aki Hornig b. püspök lekes sa-

Az ugyanezen rendelethez mellékelt utasítás irányadó a pénzüntetések behajtására és kezelésére nézve is azon változtatással, hogy az ntasítás 13. §-a értelmében vezetendő nyilvántartása könyvek, naplók és számadási okmányok az ott maghatározott időben és előirt módosatok szerint a vallás- és közoktatási m. kir. ministerium számvevőségehez küldendők be.

5. Ezen intézkedéssel hivatalbeli elődöm 1884. évi július hó 11-én 24727. ss. s. kibocsátott szabályrendelete hatályon kívül helyeztetik.

Bizton remélem, hogy ezen jelen rendeleteimnek a főtiszt. Főhatóság saját hatáskörében teljes nyomatékkal méltóztatik állandó érvényt szerezni, mert esak így remélhető, hogy * törvény intézkedéseinek pontos megtartása mellett hazánkban a különböző ker. hitvallások között az annyira kivánatos béke lesz fentartható annál is inkább, mert a törvénynek minden oldalról és mindenki által való szigora megtartása mindenkinél egyformán kötelessége és egyaránt áldásává válik.

Budapest, 1890. évi február 26-án.

Gf. Csáky.

A törvényhatóságokhoz előzetesen megküldött rendeletben még ki kell emelnünk a bekezdést, amely mint alább látni fogjuk, csak fokozza a rendelet jogosságának helytelenségét, igazságtalanságát. Ez pedig így hangzik:

As 1879: 40. trv. oz. 1 §-a alapján tekintettel az 1868: 58. trv. os. 12. §-ának rendelkezésére kihirdetés és as elsőfokú hatóságok tudósítása és további illetékes eljárás esel-jából rendelem:) stb.

¹⁾ Lásd: Dr. Laurán ozikkét a Magyar Állam ápr. 9-ki számában.

vainak igazat át, midőn áprilban kibocsátott körieveiében írja: az anyakönyvek kezelése nem tartozik azon ügyek közé, melyek fölött a közrend érdekében a *rendőrség* (!) volna köteles vagy hivatva a főfelügyeletet vmnL“ Hogy pedig a rendelet a törvénynel összeütköző intézkedést állapít meg akkor, midőn büntetést rendel arra, aki a törvény szerint más felekezethez tartozó gyermek megkereszteleséről szóló anyakönyvet az illetékes lelkészhez át ntm teszi; ezt bizonyítja az 1879: 40. trv.-czikk 53-ik §-a és a még érvényben levő 1827. 23. trv.-cz. 1—3. §§-ai. Az első törvényre így következtetünk: ha igaz az, hogy a kath. hit szerint, midőn a pap egy kisdedet megkeresztel, akkor azt egyúttal a kath. egyház tagjává is avatta, — pedig ezt senki kétsége nem vonhatja,¹⁾ akkor a Csáky-rendelet a törvénynel összeütközött állapít meg, midőn a katholikussá lett gyermekeit az 53. §. ellenére „más vallásfelekezetbe“ rendeli. Ugyanezen §. alapján törvénytelen a rendelet akkor, midőn mondja: anyakönyvek kiállítására akár hivatalos használatra kizárolagosan csak azon lelkész illetékes kinek hitvallását az illető egyén a törvény értelmében követni tartozik; mert ott igaz, meg van állapítva, hogy a gyermekek az állam előtt mily vallásuaknak tekintetnek, de szó sincs keresztelestéről vagy anyakönyvi kivonatok kiadásáról mert mint Ő Eminenciája mondja: „mindezen dolgok csak utólagosan magyaráztattak be a törvénybe a protestánsok kedvéért.

A második törvényre nézve pedig az mondjuk: midőn az a törvény²⁾ egyenesen kimondja, hogy a kivonat csak valamely érdekeltek fél kérelmére szolgáltatandó ki, akkor a rendelet törvénytelenül intézkedik, midőn „hivatalból“ való átküldést ir elő oly célra, melyre

¹⁾ Trid. VIII. sess. De baptism. MB. VH; o. XIII; e. XIV.

²⁾ „Deo retnm anni 1827. art. 281 Ad praecarendam perplexitatem, qnae regnieoia in luonbratione genealogicae deaoendentiae, Matrieie Eooletiarain caan qaopiam fetall amnyatiatie, ant ritium oontrabentibus impendere posset atatnitnr, ut:

§. 1. Matriculae baptisatorum, copuUtornm et mortnornm, abeqne oajnaTia religionis dieerimine per reapeetíToa animaram Cnratoree, deineepa ia dapliei exemplari oonfielanturí oam fine autem cnjnslibet anni per legale ieatimoninm concernentis jnriedietionie in nao exemplari reoipiantor et aubsoribantnr, taliterqne ArcbirU reapeotivarmm jnriaditionum inferantr.

§. 2. Exemplar attamen istfcoo matrienlanun in Arehivia jnriaditionnm eeoreto aecerratar, neque alias nana ejna oapi raleat, qnam nbi exemplar Matricáé ipaamm Eoeleaiarnm qnoonm que deotanm fato parierit, ant ritinm contraxerit, ideoqne:

§. 8. Exatantibua ipaamm Eooleeiarem malrioie, qnilibet, onjna. internet, Extraotnm eammdem poatmednm etiam a eoneeraante animaram Curatore deaideset et obtinees, iigqne aolnm anblatia, reonrnu ad econoernéntia Arcaivá patent

közreműködni a kath. papnak föltétlenül tilos; midőn az a törvény az anyakönyvek tartalmát és alakját kizárálag az egyházi törvények szerint kívánja vezetni, akkor ez a rendelet a törvénybe ütközöt állapot meg midőn az észrevétel rovatába egy hozzáadást rendel. Végre törvénytelen e rendelet akkor is, midőn kimondja, hogy azon egyháznak anyakönyvébe bevezetett bejegyzés, melynek lelkésze a keresztelest végezte, semmi nemű jogi érvénynyel vagy hatálylyal nem bír; hogy továbbá ezen anyakönyvi bejegyzésekkel sem magán sem hivatalos (!) megkeresésre kivonatokat kiállítani nem szabad. Már pedig mi az az anyakönyv, vagy az a törvény által jogosított személy hivatalos működése által hiteles alakban kiállított kivonat? Ez Magyarországban egy közokirat. És most kérdezzük, vájon lehetséges-e ezen törvényes alapon¹⁾ kiállított okiratot rendeleti utón érvénytelennek nyilvánítani?

Ha pedig azon törvényt vizsgáljuk, melyre a miniszteri rendelet, hogy törvényességét igazolja, hivatkozik; szintén könnyű kiutatnai, hogy a hivatok törvény nem ad jogalapot arra, amire a rendelet használja. Ezen törvény pedig az 1879. 40. trv. csikk 1. §-a,²⁾ amelyhez a 7-ik §-t már fönreve említettük. Igen, de kérdezzük létezett-e eddig valami „rendőri“ intézkedés vagy rendelkezés, amelynek megszegését a miniszteri rendelet „csupán,“ vagyis *kizárálag* jogosítva van kihágásnak „nyilvánítani“? Ha pedig az 1868. 53. trv. csikk 12-ik §-át a miniszter ilyennek tekinti, akkor erre fönreve már megfeleltünk, midőn a veszprémi püspök ur szavait idéztük, s most legföllebb azt teszszük hozzá, hogy a miniszter urnák ilyetén nézete nagyon kicsinyes, midőn a magyarországi vallásfelekezetek viszonosságát, jogait és belbékéjét tárgyaló törvényeket egyenrangba állítja a sebes hajtás, a

¹⁾ Az 1878: 5. trv. csikk 897-ik % első kikezdése ugyanis így hangzik: „Az anyakönyvek és azokból kiadott hiteles alakú kirónárok és bizonyítrányok közokiratokat képeznek és az azok vezetésével, valamint azokból hiteles kirónárok és bizonyítványok vagy okiratok kiadásra jogosított személyek ezen cselekményre vonatkozólag közhivatalnokoknak tekintetnek.

²⁾ „Kihágást képez azon cselekmény, melyet:

1. a törvény
2. miniszteri rendelet
3. a törvényhozás, vagy
4. a törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanács-csal bíró város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánít.

Úgy a miniszteri rendelet mint a szabályrendeletek csupán valamely rcadérl tilalomnak, vagy rendelkezésnck megszegését minősíthetik kihágásnak.“

köztisztaság és hasonló intézkedésekkel. Ha mindenkorral nem látná be, hogy az 1868. 53. trv. cikk intézkedései az imént említettekkel ugyanazon szempont alá miért ne volnának vonhatók, akkor persze számunkra nem marad más argumentum, mint amelyet Luther egy római klasszikust idézve szokott használni: sic volo, sic jubeo stat pro ratione voluntas. És, kérdezzük tovább, volt-e valaha a kérdéses 53-ik trv. cikket alkotó országgyűlésnek eszébe, hogy a kath. papnak ténykedését, midőn a 12-ik § intézkedése ellen keresztel-e az anyakönyvet nem küldi át, sőt megtagadja; rendőri kihágásnak tekinteni? Azt hiszszük, hogy ha azon országgyűlés akkor-e trv. cikket egészben azon kategóriába sorozta volna, melybe a miniszter ur most, akkor egyúttal nem feledkezett volna meg a büntetésről sem, melylyel sújtandők lesznek azon kath. papok, akik a § ellen kereszteni vagy a bizonylatnak az akatholikus lelkészhez való átküldését megtagadni merészek lesznek. Azt is hiszszük, hogy sokkal szentebb dolognak tartották a kérdést, semhogy ily drasztikus kvalifikációval profanálják-e sokkal nagyobb tiszteletben tartották a szülők természetes jogait, semhogy akár őket, akár általuk a kath. papnak szóban lévő ténykedését, a bizonylat megtagadását, rendőri kihágásnak minősítsék. Sőt hogy e 12-ik § még 1880-ban sem nyilvánítatott olyannak, melynek intézkedése kihágást, vagy akár vétséget képez; mutatja a 37-ik trv. cikk 5-ik §-a, amely a többi közt fönntartja ugyan azon 53. trv. cikk 10-ik %-ának abbeli intézkedését, mely a lelkész egy nála bejelentett akadály eltitkolásáért sújtja; de a 12-ik §-ról hallgat nyilván azért, mert abban oly dologról van szó, melyben rendet csinálni elsősorban a szülökhez tartozik. Most 20 év után kvalifikálja a minisztertanács annak, hogy csak valami törvényes címe legyen a protestánsok jáikiáltásait kárörömkialtásokká minősítő rendeletnek. Megszoktuk már az ily fegyvereket régóta, de soha sem fájt annyira, mint ezen alacsony minősítésre épített rendelet. Hisz ez, mint említettük nemcsak azért fáj, hogy a protestánsok érdekében, törvénytelen utón van kibocsátva, hanem eddig hallatlan méltatlansággal, rendőrhatalommal behajtandó pénzbirsággal is illeti a kath. papot, midőn legszentebb hivatásához hűen keresztel, illetőleg midőn legszentebb hitéhez következetesen a bizonylatot az akatholikus szektához áttenni megtagadja. És hogy a kath. pap¹⁾ még holmi más intézkedésre

¹⁾ A protestánsokról nem szólunk, mert 6k hitelvi szempontból nem találhatják sérelmesnek.

(persze a püspökök részérői), vagy kívánatra, (a szülök részéről) se lehessen tekintettel, azért ez egyenesen ki van téve. Ha ezen kitéTEL, mint a (ama mondja, Szilágyi miniszter iniciativájára jutott bele, úgy ezzel, bár mennyire elfogulatlan liberálisnak ismerjük is öt, nyilván saját felekezetének javát czelozta, midőn a föntribbi eshetőségeknek is útját akarja állani.

Végre röviden meg kell emlékeznünk azon magatartásról, melyet e rendelettel szemben a nm. püspöki kar tanúsított. Erre nézve elmondhatjuk, hogy kényetlen volt leszámolni a rendelet lealacsonyító s egyúttal érzékenyen sújtó intézkedésével s abbeli körülménynyel, hogy a miniszter be sem várva a főpapok megállapodását a politikai hatóságok utján már előre közöltette az alsó papsággal, hogy adandó alkalmal ne menthessék magokat. Azért egy interim-et¹⁾) bocsátott a papsághoz, amely irányadóul szolgálhat *mindaddig*, míg a tanácskozmány második határozata szerint, a Rómából kért végleges határozat megérkezik. Az időközben kiadott egyes körlevelekben pedig buzgó szavakkal hivják fel a papságot, hogy az új sérelmes helyzetben ket töztetett kitartással hassanak oda, hogy a híveket mindenütt, ahol csak alkalmok van, megoktassák az egyház tanára, mely szerint ezeket, mint XI. Kelemen mondja, az Isten egyházának törvényei épugy tiltják, mint a zsinatok és római pápák kárhoztatják.

Hogy vájjon a nm. püspöki kar adhat e dispensacziót ezentúl is, ha e helyzet továbbra fennmarad, vagy pedig most már meg kell tagadnia minden a vegyes házasság tilalma alól kért fölmentvénnyt; azt eldönten nem vagyunk illetékesek. De mégis, tekintettel arra, hogy az egyház soha sem egyezhetik bele oly házasságba, amelyben minden gyermek kath. neveltetésére nincs meg az erkölcsi bizonyosság; tekintettel arra, hogy ilyen házasságot semmi szín alatt meg nem áldhat; tekintettel arra, hogy ezután a megtartott miniszteri ren-

¹⁾ Ezen interim-nek rendelkezése szerint ha a kath. plébános egy miniszteri rendeletben szóban lévő "gyermeket megkeresztel, s azt a saját anyakönyvébe bevezeti, akkor s következő eublicát kitölve, s est a pásztor tudomására hozhatja:

«A vallás és kosok*, m. kir. Miniszter 1890. február hó 96-án 10066. az. a. kelt rendelete folytán.

„X. róm. kath. ás T. helv. htv. (ág. ev. htv.) x-i latos szolok 18 ----- évi ----- hó ----- napján született H. H. fia (leánya) 18 ----- én ----- hó ----- napján a róm. kath. egyház szertartása szerint N. N. keresztszülők jelenlétében megkeresztleltetett és auyakönyveztetett

Kelt (hely) aláírás.“

delet alapján az esetleg adott reverzalis gyakorlati értéke egyenlő semmivel; tekintettel végre a kongregaczionak 1880-ban az 53-ik §. kapcsán adott s általunk ismertetett feleletére; azon egyéni véleményt tápláljuk, hogy ily körülmények között fölmentvénnyt adni nem szabad.¹⁾

Azon kérdésre pedig, hogy mit csináljon az alsó papság, ha egy szóban lévő gyermeket keresztelésre hoznak, közvetve az által adja meg a nm. püspöki kar a választ, hogy az ismert schema átküldését megengedi.

Ha valaki azt kérdezné mi a legjobb ut; kereszteni és a schemát átküldeni; kereszteni és át nem küldeni; vagy pedig nem kereszteni; ismét csak egyéni véleményüknek adhatnánk kifejezést. De mivel, hogy mi a legjobb, azt Roma úgy is elfogja dönteni s mivel-hogy a fölvetett három mód közül tetszés szerint lehet választani; azért tartózkodunk a vélemény nyilvánítástól. (Az utolsót pl. a veszprémi püspök úr inkább óhajta, minthogy ha egyszer megkeresztelt valakit a pap, azután meg holmi „hivatalos“ címen a jogtalan, az igazság-talan rendeletnek engedelmeskedve, valamely szektába tegye át, illetőleg juttassa). És e vélemény annál is inkább jogosult, mert valóban akárhány határozat létezik,¹⁾ amelyben egyenesen meg van tiltva oly gyermeknek keresztelese, aki előre láthatólag a haerezisben fog neveltetni. És habár ezek egész terjedelemben nem állnak a magyarországi viszonyokra, amennyiben a jóakaratú akatholikus szülő minden bizonylat átküldése daczára is privátim neveltetheti gyermekét katholice s ha egyszer 18. évét betölti a gyermeknek módjában lesz áttérni j de annyit mégis meg kell engednünk, hogy azon esetre, ha az akatholikus részéről már az által is rossz akaratot tapasztalunk, hogy reverzalist adni nem akart, vagy hogy olyan helyen lakik, ahol kath. pap nincs, akkor bizony a kongregaczio határozatainak ily esetekre a plébános lelkismeretessével párosulva lehet jogosultsága.

Ha továbbá azon különbséget nézzük, amely a Trefort és Csáky-féle rendeletek között létezik, akkor azonnal szemünkbe ölik, hogy itt már nem történik hivatkozás az 1879: 40. trv.-czikk 53-ik §-ára, mert 7 évi huza — vona után végre a miniszter tanács is

¹⁾) Szándékosan élünk e kifejezéssel, mert a dolog lényegét tekintre a koagragatio ugyanesen kérdésre felelt s mint láttuk kijelentette, hogy ilyetén szokás „neqnnquam tolerari potest*“

¹⁾) Ilyeneket sorol fel „Theologue“ Magyar Állam apr. S3-ki M.

kénytelen volt beismerni, hogy azon §. a kath. pap azon ténykedéseire, melyekre alkalmazták nem illetékes, nem alkalmazható, mert ott egyedül s kizárálag azon pap rendeltetik büntettetni, aki az 1868. 53. trv.-czikk 1—8. §§-ai ellenére valakit egyik vallásfelekezetből a másikba fölvesz. Az utóbbi rendeletben a keresztelés és az anyakönyvezés ellen semmi kifogás sem tétetik, de annál kiméletlennebb azután az anyakönyvi bizonylatnak átküldését sürgető intézkedés. Valóban elmondhatjuk: *medicina pejor morbo*.

Befejezésül a Csáky rendelet méltatásához, még egy fontos körülménnyről kell megemlékeznünk. Midőn ugyanis ez a 4-ik pontban az eljárásra nézve az 1880. 37. trv. czikk¹⁾) alapján, az 1880. aug. 17-én 38547. sz. a. kiadott belügyminszteri rendeletben megjelölt hatóságokat teszi elsősorban illetékessé a lelkészre, aki az előbbi pontokban meghatározott (törvénytelen) rendelkezéseket vagy tilalmakat megszegi; akkor, úgy hiszszük, hogy Szilágyi igazságügyi miniszter urnák egy ravaszul alkalmazott fogásával van dolgunk. A modern jogállam ugyanis Magyarországon, hogy a kormányrendeleteknek sikérét biztosítsa, 1879-ben a kihágási törvény 10-ik §-ában meghagyja ugyan a bíróság illetékességét, hogy a miniszteri rendeletnek egyes esetekre való alkalmazásánál annak törvényessége fölött határozzon; de egyúttal minden *kihágásnak*, melyet a miniszteri rendelet (mint ennél láttuk, épen nem méltó kvalifikációval) állapít meg; a közigazgaiósági hatóságot tették birajává, vagyis ez ügyet, mint a rendes bírói hatalomnak egy részét reá ruházták. E törvény tehát e hatóságnak megadja a jogot, hogy midőn bíróság gyanánt mdködik, akkor egyúttal ítélezhet a miniszteri rendelet törvényessége, vagy törvénytelensége fölött. Igen, de kér-

¹⁾ A 8-ik §-a így szól: „A közigazgatási hatóságok hatásköréhez utalt kihágásokra nézve, amennyiben egyes törvények eltérő intézkedést nem tartalmaznak mint elsőfokú hatóságok eljárnak:

1. megyékben a szolgabirák;
2. Tárosokban a kapitány, vagy a tanács által e részben megbízott tiszviselő;
3. Budapest mindegyik kerületében ez illető kerületi kapitány (1880: 37. trv. «.

42-ik §-a).

Mint másodfokú hatóságok, amennyiben egyes törvények eltérő rendelkezéseket nem tartalmaznak, eljárnak:

1. megyékben az alispán;
2. törvényhatósági joggal felruházott városokban a tanács; Budapesten a főkapitány.

Hint harmadfokú hatóság, amennyiben egyes törvények eltérő rendelkezést nem tartalmaznak a m. k. belügyminszter jár el, ki ezen ügyek elintézésére a királyi belügyi-Hisztériámban bizottságot állít fel«

dezzük: nem nevetséges e az, midőn a közigazgatósági hatóság illetén ítélete ellen úgyis a legföbb közigazgatósági fórumhoz a *minisztérium-hoz* (!) történik a fölebbezés? Bizonnyára az a szolgabíró meg se fogja kísérlni, hogy a miniszter rendelete felett akár csak közvetve is érdemlegesen határozzon, mert nem válik-e illuzoriussá az alsóbb közigazgatósági hatóság birói ítélete, midőn annak legföbb birája a miniszter maga? Avagy, ha ezt nem teszi, hanem egyszerűen marasztaló ítéletet hoz, remélhető-e, hogy a kath. papnak fölebbezésére a miniszter saját rendeletével ellenkezőleg fog ítélni?

Egy másik féljegyzésre méltó körülmény e rendelettel kapcsolatban az, hogy a kath. pap ha a tárgyalásra megidéztetik nem köteles megjelenni, sem karhatalommal a bíróság elő nem vezettetheti. Két teljesen különböző dolog ugyanis a törvényes „eljárás“ és a hivatali „visszaélés.“ Már pedig a belügyminisztérium által kiadott s íöntebben hivatok rendelet, melyet a közigazgatósági hatóság, mint csupán kihágási ügyben ítélo biróság számára bocsátott ki világosan mondja, hogy kihágási ügyben csak szőkevény ellen lehet elővezetési parancsot adni, míg a csupán pénzbüntetéssel büntetendő kihágás esetében (mint itt) elővezetésnek nincs helye, hanem amennyiben a vádlott a tárgyaláson sem személyesen, sem meghatalmazottja által meg nem jelenik; a hatóság „a kiderített tények és felhozott bizonyítékok alapján hoz ítéletet.“ Ha a miniszteri rendelet hivatali visszaélésnek kvalifikálta volna a bizonylat megtagadását, akkor persze a rendes birói eljárásnak volna helye, de hát erről lemondottak a minisztériumban, mert ez esetben a legföbb fórum a kúria volna, amely mint az alkalmazásba vett 53-ik §-nál tette, úgy itt is bizonyosan hatályon kívül helyezné a rendeletet mint olyant, amely nem áll törvényes alapon; amely tisztelességtelen kvalifikációt ad az 53. trv. czikk 12-ik §-ának; amely a szülők, a miniszteri basáskodásnál szentebb jogainak gyakorlását akarja megakadályozni a protestánsok érdekében.

D)

A vegyes házassági válóperek fórumára/.

E kérdésben Magyarország a legújabb időkig azon országok közé tartozott, amelyeknek törvényhozása az egyház érdekeit teljesen

biztosította. Az 1790/91. 26. trv.-czikk 16-ik pontjában behozott jog-álbpot szerint nálunk minden néven nevezendő vegyes házasság kizárálag a szt. székek elé tartozott. Sőt, nunt az érvényesség kérdésénél jeleztük, ugyanezen trv. czikk 11-ik §-a szerint még a tisztán akatholikus házasságoknál is ki volt az kötve, hogy ha egy akath., ki mint ilyen házastársától elválasztatott, a kath. vallásra való áttérése után új házasságra akart lépni, akkor az előbbi fórumnak Ítélete „*episcopos ad agnoscendam talismodi vincoli nullitatem illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant.*“ Tehát az ilyen katholikussá lett fél új házasságot csak akkor köthetett, ha a szt. szék az előbbi fórumnak ítéletét felülbírálta s esetleg ha egyházjogilag is bontó akadály forgott fenn, azt szintén felbontotta. Viszont ugyanezen szavak értelme szerint, ha egy tisztán kath. házasságból az egyik akatholikus lett, akkor az illető csakis a szt. szék előleges ítélete alapján juthatott abba a helyzetbe, hogy új házasságot köthessen. Kőnek¹⁾ azt állítja, hogy azon házasságokra nézve, melyek egyik vagy mindkét fél áttérése folytán tisztán nem katholikussá váltak, a különböző törvényhatóságoknál különböző volt a gyakorlat, s csak 1854. aug. 28-án kelt helytartónácsi rendelet intézkedése folytán lett az említett törvény szellemébe visszaterelve; de elfeledi, hogy ennek „de jure“ a rendelet nélkül is úgy kellett volna történnie, s hogy nem történt, azt a protestánsok ugyan azon magatartásának lehet betudni, melyet a reverzalis kérdésben tanúsítottak, midőn az 1790/91-i törvény után azokat eltöröltnek hirdették.

A 16-ik § szerint pedig minden vegyes házassági per tehát akár az egybekelés idején, akár valamelyik félnek az akath. vallásról a kath. vallásra történt áttérése által lett is vegyessé, kizárálag a szent székek elbírálása alá tartozott. Ugyanezen § egyúttal okadatolja is e protestáns szempontból igazságtalannak látszó intézkedést azzal, hogy „*cum utrobique de sacramento veri nominis agatur.*“ És valóban ezen okadatolás lényegében magában is foglalja az egyház azon elidegeníthetén jogezimét, amelyből a házassági perek fölött való bíráskodást, amennyiben a kötelék érvényességét kell megállapítani, egyedül magának vindikálja.²⁾

Ma persze a „tökéletes egyenlőség“ talaján sokkal rosszabbul állunk. Anélkül, hogy jogi fejezetesbe bocsátkoznánk, itt most csak

¹⁾ Egyházjog I. kiad. 617 1.

²⁾ Trid. seu. XXIV. ou. XII.

konstatáljuk a tényleges helyzetet, amelynek megteremtői a következő törvények:

1) Az 1868: 48. trv.-czikk első §-a: a vegyes házassági válóperek, amennyiben a házassági kötelék érvényességét és az ideiglenes elválást, vagy a végképi felszámolást tárgyazzák, az alperes illetékes bírósága előtt inditandók meg és miután az alperes felett kimondott ítélet jogerőre emelkedett, a per legfölebb harminc nap alatt hivatalból átteendő a felperes illetékes bíróságához, mely viszont a felperes felett hoz Ítéletet. mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvi alapján hozott jogerejü Ítélete kötelező.

Második §: „házassági ügyekben a kötelék érvényességének kérdésében a római és görög katholikusokra és görög keleti hitvallásúakra, valamint az erdélyi két evangélikus egyház híveire és az unitáriusokra nézve a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek az illetékes bírák, a két evang. hitfelekezetű egyház magyarországi híveire nézve pedig az illető világi törvényszékek.“

2) Az 1868: 54. trv.-czikk 22-ik §-a: „a római latin és görög szertartású katholikusok, úgyszintén a keleti egyházi, valamint a minden két felekezetű evangélikusok és unitáriusok jelenleg fennálló egyházi törvényszékeik illetősége alá egyedül a házassági, illetőleg vegyes házassági perek és ezek is csak annyiban tartoznak, amennyiben a házassági kötelék érvényességét és akár az ideiglenes elválást, akár a végképi felszámolást tárgyazzák. minden egyéb a házassági viszonyból származható peres kérdések, melyekre nézve eddig az egyházi törvényszékek ítélték, jelesül a születés törvényszégek kérdése, a perlekedő házastársak között a gyermeket tartása és a házassági elválásból felmerülhető vagyoni követelések iránti keresetek, az illető polgári törvényszékekhez utasíttnak.“

3) Ugyanezen trv. czikk 36-ik §-a: „a róm. latin és görög szer-tartású keresztények házassági viszonyból származó minden perei, melyekre nézve a szt. székek eddigi illetősége megszüntetett; továbbá a minden két felekezetű evangéliokusok és unitáriusok válóperei, valamint a házassági összeköttetésből és elválásból keletkező egyéb keresetek, amennyiben ezen felekezetek egyházi bíróságai rendezve nem volnának, végre az izraeliták válóperei, akár kölcsönös megegyezéssel, akár per-union szándékoltatik az elválás: a 22. §-ban megnevezett azon törvényszék illetőségehez tartoznak, amelynek területén a házasfeleknek állandó

és utolsó együttlakások volt. Ha a végelválás hűtlen elhagyás következtében kéretik: a távollevő fél, amennyiben tartózkodási helye ismeretlen, azon törvényszék elé idézendő, melynek területén a folyamodó fél lakik. Egyébiránt a minden két felekezetű evangéliusok házassági ügyeire, valamint az eljárásra nézve az 1791: 26. trv.-czikk illetőleg az 1786. március 6-án kiadott utasítás és az eddigi törvényes gyakorlat szolgál tovább is zsinormértékül.“

Végül az 1868: 53. trv.-czikk 8-ik §-át emiitjük fel, mintamely közvetve oly kárhozatos befolyással van a házassági pörökre általában, hogy ehhez hasonló hazánkon kívül sehol Európában nem található.

E §-us szerint ugyanis: „az áttértnak áttérése *utáni* minden cselekvényei azon egyház tanai szerint kelendők meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők–“

A törvény ezen intézkedése ugyanis semmiféle tekintettel sincs arra, hogy valaki akkor, midőn házasságra lépett milyen vallású volt, hanem az egyedeket minden egyéb körülménytől eltekintve Önmagában tekinti, azon vallásban, melyben akkor van, midőn a bíróság az Ő házassági perében Ítéletet hoz.

E szerint egy katholikusnak, ha tisztán kath. vagy vegyes házasságra lép s később végleg válni szeretne; elég, ha áttér egy akath. vallásra s mint ilyen, új illetékes fóruma által, új házasságkötésre való képességet nyer, még pedig nem csak arra, hogy azt csak akatholikussal köthesse meg, hanem még katholikussal is. Míg ha azon vallás elvei szolgálnának alapul, amelylyel az illető a házasságkötéskor bírt, akkor az ilyen csellegfogások nem volnának lehetségesek. Föltüntettük már e törvény méltatlanságát s igazságtalanságát, sőt azon karakterét is, hogy mint az aposztaziának megengedett eszköze az erköllestelenséget mozdítja elő; ép azért itt elégséges csak a mondottakra hivatkozni. Mint új körülményt itt csak annyit jegyezhetünk fel róla, hogy a gyakorlati életben az egyház elveinek meggyalázására, egész a nevetségesséig vihető az áttérés által köthető új és új „érvényes“ házasságok száma aszerint, amint az illetőnek egyéni erkölcssei, vagy az érdekek rugója kívánják. Megtörtént pl. hogy egy nagy hitbizomány leendő örököse, ki első nejétől csak ágy és asztalra nézve volt elválasztva, áttért az unitaria vallásra s mint ilyen házasságát felbontatta s egy protestáns növel új házasságot kötött. Mivel pedig a

hitbizományi csakis mint katholikus örökölhette, azért második házaságának megkötése után visszatért a kath. vallásra. Az állam szerint, „mert utóbbi házasságának érvénye a megkötéskor birt cselekvési képessége szerint volt megítélező, ennek későbbi megváltoztása pedig a jogérvényesen megkötött ügyletekre visszaható erővel nem birhat⁴⁴; házassága az áttérés után is „érvényesnek“ tekintetett, a belőle származott gyermekek pedig „törvényesek“ voltak, holott mint látjuk az egyházi jog szerint mindenkor helytelenül. Következőleg az 1879, 40. trv. czikk 60. §a szerint az állam nem azon akatholikus lelkészeti büntetné, aki az ily „vegyes⁴⁴ házasságból származott gyermeket törvényesnek jegyzi be, hanem a kath. papot, aki egyházának elvei s a törvény igazságos magyarázata szerint ily gyermeket az őt jogosan megillető minőséssel látja el.

Az sem mutat épületes állapotokra, hogy e törvények alapján ki lehet hozni, hogy ugyanazon házasságból a fiuk „törvényesek^{4*} a leányok pedig „törvénytelenek⁴⁴; ami a férjnek házasság törés az a nőnek megengedett dolog. Az egyház tanítása szerint t. i. egy vegyes házasság fölbontása esetén az elválasztott kath. fél házasságtörést követ el, ha a tisztság ellen vét, míg a tőle elválasztott protestáns fél, ha az ö személyére a házasság fölbontatott, nem csak hogy ezt nem követi el, hanem még mással érvényes házasságot is köthet, amely esetben előbbi, szerintünk törvényes nejével, esetleg „házasságtörést⁴⁴ követhetne el. Ha pedig a kath. félre nézve még az ágy es asztaltól való elválás sem mondattott ki, az akath. félre pedig a házaság felbontatott, akkor a kath. nő pl. a férj esetleges kívánságára, habár azóta az állam törvényei szerint új „érvényes⁴⁴ házasságot kötött is, a házassági kötelmet teljesíteni tartozik. De nem folytatjuk e sértő felfedezéseket, mert már az eddigiek is meggyőzhetnek mindenkit, hogy a jelenlegi bölcs magyar törvények a kath. egyházra nézve a lehető legnagyobb sérelmeknek ad utat; pedig ha valamelyik „felekezet⁴⁴ megérdemli, hogy alapelvei „oltalom⁴⁴ alatt álljanak, akkor ép a kath. egyház az.

Lássuk most a törvény fönrevebbi anyagából levonható természetes következtetéseket. Miután a törvény „vegyes“ házasságokról beszél, azért hogy egy házasság a 48-ik trv. czikkben jelzett peruton felbontható legyen, szükséges, hogy a per meghindítása alkalmával „vegyes“ legyen. Ha tehát egy tisztán kath. házasságból a

felperes, miután keresetét a szt. székhez benyújtotta, akath. lesz, akkor ő hiába kérné a szt. széket, hogy iratait a 48-ik trv. czikk 1. §-a értelmében a törvényszékhez tegye át, mert a szt. szék e kérelmet egyszerűen elutasítaná. De még ha megtenné sem volna haszna, mert ő a kath. alperes ellen csakis ágy és asztaltól elválást kérhetett, mely kérelem alapján pedig a bíróság a fölbontást ki nem mondhatná.

Ha ugyancsak a kereset beadása után az alperes térne át, akkor erre nézve a szt. szék illetékessége megszünvén, csakis a felperesre hozható ítélet. Az iratok ezen esetben sem teendők át, mert a per megindításakor a házasság nem volt „vegyes”; az áttért alperes pedig ha végleges fölbontást akar, a 48. trv.-czikk szerint „vegyes” házassági válópért tartozik indítani a szt. széknél.

Ha továbbá egy katholikus fél csak akkor tér át a protestáns vallásra, midőn szintén kath. hitvesétől ágy és asztaltól már elválasztott s most akarja a vegyessé lett házasság végleges fölbontását, akkor ő az 53. trv.-czikk 8-ik §-a alapján megindíthatja ugyan a keresetet, de a 48. trv.-czikk 1. §-a értelmében csak a szt. széknél. Ha azután ez, mint igen természetes, még az eljárás megkezdését is mentagdná, akkor a felperes ezen tagadó okiratoknak a fölbontást kérelmező keresete mellett a polgári törvényszék is hozhat ítéletet.¹⁾

Ha mindezen esetekkel viszont egy akatholikus háztársak közt megindított per után a felperes kath. lenne akkor erre a törvényszék illetősége megszünnék ugyan, de az akatholikusnak megmaradt félre nézve a házasságot fölbonthatná. És ismét, ha az alperes térne át, akkor a felperesnek magára nézve joga van követelni a fölbontást, mert különben az alperesnek folytonos áttérése által a per befejezése lehetetlen volna. Ez esetek azonban nem gyakoriak, mert biz a protestáns fél nem igen teszi ki magát a veszélynek, hogy a kath. vallásra való áttérése által az új házasságnak reményétől meg legyen fosztva.

Ha végre, egy a megkötéskor vegyes házasságból, a per megindítása után, a kath. alperes is akatholikus lenne, akkor a szentszéknek, miután illetékessége megszűnt, az eljárást egyszerűen be kell

¹⁾ Megerősítik est a Döntvénytár XX. »; XXIV. 60; XXXI. 188; XXXII. 106; XXXIDL 177; ath. poatjai, melyekben az alperes illetékessége s az jelentetik ki, hogy vegyes, vagy áttérés által vegyessé rált házasság kötelékének felbontása iránti perek, a püspöki székhez' az ágytól és asztaltól relő elválasztás iránt keresettel folyamatba tettnek még nem tekinthetőt

szüntetnie, de az iratokat a polgári törvényszékhez nem tartozik áttenni; mert egyrészről a házassági per megszűnt vegyes lenni, másrészről pedig, mert a felperes a szentszéknél az alperes személyére amúgy is csak ágy és asztaltól való elválasztást kérhetett, ennek pedig a felperes által a polgári bíróságnál újonnan megindítandó végleges felbontást czélzó keresetében úgy sem vehetné hasznát.¹⁾

Ami a fentebbiekkel kapcsolatban a vegyes házasságokra nézve a formalis jog szempontjából különösen kiemelendő, azt a következőkben ismertetjük. A birói hatáskörre nézve, amennyiben a vegyes-házassági válópereket illeti az 1868. 48. trv. czikkből azt látjuk, hogy a felperes bírósága a fennforgó esetben mindaddig nem bir hatáskörrel, míg alperes bírósága nem ítélt, ezen ítélet jogerőre nem emelkedett, vagy a nála beadott keresettel a felperest el nem utasította. Ezen körülménynek gyakorlati fontossága abban nyilvánul, hogy ha — mint az erdélyi reformátusok s unitáriusok teszik — egy kath. csak akkor tér át az akatholikus vallásra, midőn előbbi kath. házasságára a szt. szék már ágy és asztaltól való ítéletet hozott, s most akarja előbbi házasságát fölbontani; akkor az ő, mint felperesnek bírósága, nem bir hatáskörrel előbb ítéletet mondani, míg a szt. szék előbb a hozzá beadott keresetet legalább is el nem utasítja. Ha tehát az erdélyi reformátusok, vagy az unitáriusok által ily törvényellenesen bontatnák föl egy házasság, s ez később a polgári bíróság elé kerülne, akkor a bíróság azt érvénytelenné jelentené ki s az elsőt, mint katolikusnak katholikussal való házasságát tartaná fenn érvényben. Ezen először megkötött házasság ugyanis a jelen esetben mint tiszán kath. házasság jött számításba mindaddig, míg az illető át nem tért. Reálnézve tehát addig csakis az ágy és asztaltól elválás volt lehetséges, s miután csakis az áttérés után volt tekinthető vegyes házasságnak, azért az elválást czélzó kereset nem tekinthető az előbbi per folytatásának.

¹⁾ Azon kérdésre, hogy egyáltalában szabad-e a szt. széki ítéleteket a világi bírósághoz áttenni s ez által hallgatagon elismerni azt, hogy a házassági perek felett s is ítélezhet; Rittovayai Ágoston, nyitrai megyés püspök úr Ő ezellenejája már 1869-ben kérdést intézete Rómába, A felelet ez volt: megörténenhetik, de mindig világosan ki legyen téve, hogy ex. illetén átküldés ne legyen előírás az egyház azon taná ellen, mely szerint a házastági ügyek az egyházi bíróságokhoz tartoznak, amelyből kifolyólag a világi bíróság át széki ítéleteit sem feltülvétele nem bíráthatja, sem jóvá nem hagyhatja, hanem minden felei kötelezőleg tartozik szem előtt tartani. Sót ha egyenesen valamely szekta konzsztoriumához küldetik, tétessek ki, hogy mivel az egyház tanítása szerint nem kompetens fórumhoz történik az áttétel, azért ez az elv fönntartataval csakis olybá tekintessék, mint agy bírósági akta közlése, amelyről tudomást akarnak szerezni. L. id. m. T. VI. 1487-1489.

Azt nem lehet fölhozni, hogy e két felekezetnek ott önálló autonómiaja van egyházi törvényeket alkothatni, mert e törvényeknek, ha állami érvényre akarnak számítani, akkor a törvény keretén belül kell maradniok.¹⁾

Egy második momentum volna az, ha a vegyes házasságban élő felek egymás ellen kölcsönösen csakis ágy és asztaltói elválasztást kérnének. Ez esetben a törvénykezési rendt._s 13. §-a szerint²⁾ azon bíróság fog először eljárni, amelynél a per előbb indíttatott meg. De ha az egyik fél a szt. széknél csak ágy és asztaltói elválasztást kért, a másik pedig a polgári bíróságnál a házasság felszámolását, akkor a két per tárgya szerint külön tárgyaltatik. Ha pedig a felperes a szt. széknél az alperes személyercé nézve az ágy és asztaltói elválasztást, saját személyére pedig az iratoknak a bírósághoz való áttételét, ahol majd a házasság felbontását fogja kérni; de időközben alperes is akatholikus lesz, s most ö is válni akar, akkor a szt. széknél folyamatban levő per egyszerűen mint tárgytalan be lesz szüntetve.

Harmadik momentum az, hogy a vegyes házassági válópereknél a bíró illetékességét nem a felek utolsó együttes lakása határozza meg, hanem azon lakás, melylyel a per megindításakor birtak. Azon körülmeny ugyanis, hogy a 48. trv. czikk világosan az al- és felperes bíróságáról beszél, arra enged következtetni, hogy ez alatt nem azon szentszéket vagy törvényszéket kell érteni, ahol utoljára együtt laktak, hanem a per megindítása alkalmával illetékes bíróságot. És habár az idéztük 54. trv. czikk 36-ik §-a a törvényszékek illetőségehez tartozó ügyekre nézve tett is intézkedést, de érintetlenül hagyta a 48-ik trv. czikkben szabályozott intézkedést. Azon ritka esetben pedig, midőn alperes lakóhelye ismeretlen s így a bírói illetékesség ezen alapon meg nem állapítható, akkor a 36. § alapján azon bírósághoz kell fordulni, amely illetékes volna, ha az alperes is felperes lakóhelyén volna. Az, hogy a Döntvénytár XXI. 49. és 52-ik pontja szerint a békétetés előzetesen megkísérlendő, igen természetes, s a szentszék nem is kezd addig az eljárásba, míg ennek sikertelenségéről nincs meggyőződve.

Negyedik kiemelendő körülmény a vegyes házassági válóperek-

¹⁾ L. Jogtud. Közlöny 1881. jun. 24-iki sz.

²⁾ „Midőn az ügyfelek egy ós ugyanazon jogügyletből vannak egymás elleni keresetek beadására kölosönösen jogosítva s a keresetek különböző s egyiránt illetékes bíróságokhoz már benyújtattak: azon bíróság fog eljárni, melynél előbb indíttatott meg a per.“

nél az, hogy a kath. alperes félre elég, ha csak az ágy és asztaltól elválasztás kérhető, mert a szt. szék, ha felperes erre nézve a házasság felbontását is kérne, köteles azt hivatalból visszautasítani s őt új keresetlevél adásra szólítani. S habár 1882. és 1883-ban a kúria¹⁾ néhány perben oly értelmű határozatot hozott is, hogy az akatholikus már a szt. széknél jelezze a fölbontás iránti kérelmét, de már 1884-ben lemondott ebbeli fölösleges kívánságáról.

Ami a szt. székek perrendtartásában a vegyes házasságokra nézve a fontosabb emiitett momentumokra nézve nálunk különösen fölemlíthető, az azon körülmény, hogy a szt. szék a hazai törvény szerint kizárálag a kath. személyét illetőleg van jogosítva Ítéletet hozni. Kivételek tesz természetesen azon eset, ha a kath. félre nézve az ágy és asztaltól való elválasztás jogosultsága az akath. fél vétkéből magyarázható.

Mint kiváló mozzanat tűnik fel továbbá Trefort miniszternek 1888. aug. 18-án 21,888. sz. a. kelt rendelete, melyben arról intézkedik, hogy miként kelljen eljárnia a szt. széknek, ha a nála folyamatba tett házassági perekben akath. tanuk is volnának kihallgatandók. E rendeletre az szolgált alkalmul, hogy egy lutheránus lelkész vonakodott a nagyváradi latin szert. kath. szentszék egyedül azon célra adott megidézésére meg jelenni, hogy egy peres ügyben tanúvallomást tegyen. A püspök a miniszterhez fordult, hogy az általa, mint legfőbb közigazgatási fórum által, az illetőnek tanuvallomási kötelezettsége a fennálló közvetlenül s közvetve bizonyító törvények alapján kijelentes sék. De csalódott, mert a miniszter „hasonló kellemetlenségeknek elkerülése czéljából, miután az egyházi bíróságok a megidézett, de meg nem jelenő tanuk ellenében kényszerrendszabályokat úgy sem alkalmazhatnak; azért arra kéri a püspököt, hogy ha „hatásköréhez tartozó valamely egyházi bíróság nem saját vallásbeli egyénnek tanukénti kihallgatását látja szükségesnek, ezt az illetékes polgári bírósághoz intézendő megkeresés utánján eszközölje, mely királyi bíróságnak azután módjában álland a netán makacskodó tanú ellen az 1868: 54. trv.-czikk 206. §-át alkalmazásba venni és őt vallomástételre szorítani.“ A miniszter intézkedése azonban határozott sérelem a szentszékek, mint illetékes bíróság egy hivatalos ténykedése ellen, midőn ezt egy másik bíróságra bizza, amely a peres ügyre semmi illetékkességgel nem bir s mindezt csak azért, mert az illető tanú esetleg protestáns. Mert hogy

¹⁾ Jogi. Közltay ekkori ért.

a szt. szék kényszerrendszabályokat nem alkalmazhat, azt ugyan elismerjük, de épen arra való a brachium saeculare, hogy az ily elfogult jogtalan protestáns makacskodást a maga értékére szállítsa le. Hiszen ha a miniszter okadatolása elég, hogy a protestáns pásztor még abba „gyalázatba“ se részesüljön, hogy egy államilag illetékes kath. törvényszék felszólítására tanúskodjék, akkor kérdjük nem ugyanazon joggal állhatna-e elő a katholikus ember, mert „a szt. szék úgy sem tud neki semmit sem csinálni.“ Valóban szégyenletes az az állapot, amelybe jutottunk, midőn egy „békesszerető pásztor“ még az igazat is csak akkor köteles megvallani, ha azt a katholikusok nem hallják.

Ha végre egy vegyes házassági válóperben hozott Ítélet jogerőre emelkedett, akkor a jeleztük fenntartások előre bocsátásával a 48. trv.-czikk szerint, minden további kérelem bevárása nélkül 30 nap alatt az összes iratokat tartozik a felperesnek ugyancsak az akkori lakóhelye szerint illetékes polg. törvényszékéhez áttenni.

Az eddig előadtakban igyekeztünk föltüntetni egyrésről azon elveket, melyek a kath. egyházzal a vegyes házasságoknál vezérlik, másrészről azon tényleges viszonyt, amelyben Magyarországon az egyház és állam a vegyes házasságot illetőleg van. mindenki, aki a mondottak alapján e kettőt elfogulatlanság nélkül összehasonlítja meggyőződött, hogy Magyarországnak legtöbbet ártott e kérdésben a protestantizmus, mint amely a házasságnak szentségi jellegét ép úgy tagadja, mint annak legmagasztosabb tulajdonságát, a felbonthatatlanságot. A protestantizmusból könnyű, sőt természetes volt az átmenet a racionalizmusra, amely a francia forradalomban valóban a maga szörnyűségében be is következett. Az ez által teremtett a politikai, társadalmi és vallási viszonyok mennyi bajt okoztak az egyháznak nálunk is, ki nem tudná? A magyar törvényhozás sem maradt ment a „modern“ eszméktől, amelyeknek hatása alatt az állam nálunk is szakított az egyházzal. Az „oltipalom“, melyet a jövőre igért, egészen hasonló megvalósulást nyert, mint más államokban, ahol „a szabadság“, az egyén, a polgár javára, a legszentebb intézmény, az egyház törvényeinek áthágására és kijátszására is adott feljogosítást. Mily kötelesség hárul ily körülmények között az egyház hű szolgáira s híveire, hogy az állami törvényhozásban az egyház legszentebb jogai meg ne sértsessenek; azt bővebben fejegetni nem szükséges. Érezzük mindenian, hogy a méltatott törvények s intézkedések mélyen sértenek, ha az egyház java szívünkön fekszik. De beláthatják a szülők is,

hogy midőn gyermeket ily nagy lelki veszedelemnek teszik ki, mint a vegyes házasság, akkor egyúttal legkedvesebbjeik kárára dolgoznak, az egyháznak pedig szomorúságot okoznak. Meggyőződhetnek ezekből azon gyermekek is, akik vegyes házasságra akarnak lépni, hogy mily eshetőségeknek néznek elébe, midőn önmaguk s leendő gyermekük lelkének ily közeli, úgyszólvan biztosan bekövetkező szerencsétlensége fogja őket érni: a közönyösség. Hogy mily szerencsétlenségben az, a kitől akatholikus házastársa elválik azt nem akarjuk hosszan fejegetni, mert úgyszólvan lehetetlen is, de annyit mégis szükséges hangsúlyoznunk, hogy ha együtt maradnak is, nem lehet boldog azon házasság, melyben férj és feleség két különböző hiterkölcsei világnézetből kiindulva kezdik s folytatják az emberek közt létező legbensőbb viszonyt. Vajha a magyar katholicizmus a rendelkezésére álló alkotmányos eszközök segélyével elhárítana minden oly törvényt, amely jelenleg a könnyelműek s hitközönyben szenvedők roppant vétségeit a „törvényesség“ mezébe burkolják. Vajha minden katholikus, akinek az egyház s így a hívek lelki ügye stíven fekszik, úgy magán, mint hivatalos hatáskörében iparkodnék megvalósítani dicsőségesen uralkodó pápánk hozzáink magyarokhoz intézett szavait:¹⁾ „Hac de causa illud in primis optandum, ut Ecclesia totó regno Hungarico plena atque integra libertate fruatur, quali fruebatur alias, nec nisi ad communem utilitatem uti consuevit. Nobis profecto maximē est in votis, ut ea e legibus tollantur, quae cum iuribus Ecclesiae discrepant, et eius facultatem agendi minuunt, et professioni catholici nominis officiunt. Id ut impetretur, Nobis Vobisque, quoad per leges licet, constanter elaborandum, quemadmodum tot jam clari viri hoc eodem proposito elaboraverunt.“

¹⁾ 1886-ban „Quod multum diuque* kezdetű Encyklikájában.

TARTALOM.

Oldal

I. A vegyes házasságok a természeti törvény szerint	
1) A vegyes házasságokat tiltja már maga a házasság tiszta fogalma is	3
2) A vegyes házasságok megakadályozzák az igaz keresztény házasság céljának elérését.....	9
3) A vegyes házasság profanálja a házasság szent- ségi jellegét	23
XI. A vegyes házasságok a positív állami, illetőleg egyházi törvény szerint.	
1) A szent írás tilalma.....	37
2) Az egyház későbbi magatartása a vegyes házassá- ságokkal szemben.....	52
XII. A vegyes házasságok a positiv állami törvények szerint Magyarországból.	
1) Jogtörténeti áttekintésben	75
2) A vegyes házasságok status quo-já	116
A) A vegyes házasságok kihirdetése és esketéséről.....	119
B) A vegyes házasságok érvényességéről s az ezekből szárma- zott gyermekek törvényességéről	119
C) A vegyes házasságokból származott gyermekek vallása.....	131
D) A vegyes házasságok fórumáról	155